

891.79

Ia7

0m

Б.Яричевський

Між Тернем
і Цвiтом

Ук

ЯРИЧЕВСКИЙ

Сильвестер Яричевский.

Silvester Jarichevskii
Mizh ternem i tsvitom

МІЖ ТЕРНЕМ І ЦВІТОМ.

(Новелі)

ЛК

Львів.

Накладом Р. А. Гординьського.

З друкарні В. А. Шийковського.

1905.

891.79

Ia7

Om

Wk

30-165040

Боднариха.

2525 B.57

Гарну жінку має той боднар з Липової ули-
ці! Так що-ж з того, коли пан майстер любить
часом запивати ся, а тоді з ним непорадна го-
дина: прийде в хату, лає ся, що мерзко й слу-
хати. А жінка — мовчить. Та за те, коли єго
нема дома, то наша красна боднариха дає волю
сльозам. Сидячи у порога будки, заповненої кра-
мом свого чоловіка, тримає в руках робітку і
тяжко плаче. Не обходять її люди, що згляда-
ють ся на неї. Привикла она до того, що на неї
дивить ся сьвіт якимсь незвичайним, дивним
оком.

Але чоловіка нема, не лаєть ся він, то чо-
го-ж плачуть чорні очі?

*

*

*

Був прекрасний вечір маєвий, коли він си-
дів з нею на лавці міського городу та сильно
чогось так зажурился. Лице єго було бліде як
біла хустка. Вона гляділа на него своїми чорни-

EN

ми очима з виразом безмежної любови. Було їй трохи кокетерії в тім погляді.

— Ти знов нині сумний, тяжко задуманий, мій любий! — сказала дівчина. В голосі було чути легонький докір.

— От, дай мені сьвятий спокій, Мілько! На що здали ся тобі вічні допити? Шкодить тобі моя мовчаливість? Коли так — то працюй! Заберусь від тебе з моїми думками, з моїм смутком і неспокоєм. Піду і ніколи — ніколи до тебе не верну!

— Що-ж бо ти кажеш? — скрикнула з переляку дівчина. — Не вже-ж мені не вільно їй допитувати?

— Не вільно! — відповів молодець.

В голосі єго пробивала ся не так досада, як само роздражненє. В такім настрою духа чоловікови все немило: гніває те, що люди довкола веселі, раді регочуть ся; немило їй дивитись на іграючі діти; немилий сам блеск ясного сонця і щирий голос любки-горлиці. Чоловік не знає сам, чого єму бажаєть ся...

— Володю, не гнівай ся! Ти щось передімною скриваєш... ти не є отвертий..

— Хоть би й так, то щож?

— То що — питаєш? Прецінь ти не повинен мати передімною жадної тайни...

— Ет, остав мене в спокою!

— Але-ж мій ти дорогий! Ти преці обіцяв мені все а все говорити правду, виповідати все,

що тебе болить, що допікає. Відкрий же серце, най знаю, що ти мене любиш!

— Бувають річи, котрих не відкриває ся нікому!

— Але прошу!

Дівчатка, а ще до того красні, любі дівчата, уміють просити. Доти проєила, доти нудила, доти тулилась, доки їй не отворила ему уст. Він кинув ся їй промовив:

— Годі любити ся в голоді і холоді! Того мені чей не забагаєть ся тепер!

— Що?.. Що ти сказав? — аж скрикнула дівчина.

— А те, що почула! — відтяв молодець. Білде лице набігло слабим румянцем, трохи аж під очі, під котрими лягла синява, як у хорого чоловіка.

— Отже тепер довідаєш ся, тільки не кажи нікому!... Знай отже, коли я вернув з дому не було в моїй кишені гроша, бо дома самі не мали нічого. Пару шелюгів завинили мені товариші — та повіддавали. А тут з нікуди більше помочи. Оглянувсь я за яким-таким занятєм. Не було. Обіцяли, правда, та на обітниці їй стало. Я став запозичувати ся у товаришів, щоби як-так переживати дні, та вічно годі позичати. А занятя як нема, так нема. От став я голодувати. Вже зо дві неділі так голодую...

— Бідний ти, бідний!

— Трафить ся день, що який товариш запросить до себе або що, то чоловік чим занесе

ся, але иноді то й без куска хліба доведеть ся блукати цілу днину. Коби там дістати яке місце, яку писанину, то й зажив би инакше... Але хай єму хрін! якось то буде!

Молодець скінчив свою сповідь. В очах Омелії заблисло щось немов сльоза. Вона вхопила Володка за руку.

— Так ти мені вірив! Чи не було призна-ти ся зараз? А то захорієш, стратиш здоров'я, силу!... Я була-б уже давно сему лихови зарадила.

— Та як? Ти-ж преці не схочеш...

— Чекай, от я тобі начертаю весь плян.

Нахилилась до хлопця і говорила півголо-сом. На єго лиці слідно було початково певне невдоволенє, головою він часом і заперечував та вкінци справа увінчалась спільною згодою.

На другий день було в приватнім трактирі тїтки Марії більше о одну голову, инакше-б сказати о один рот: се прийшов Володимир.

З тої пори бував він ту що дня. Харч єму відай смакував добре, доказом того було повно-виде лице.

На обід приходила все пару хвиль пізній-ше й сама-ж Омелія, сідала коло свого хлопця, а по обіді з ним відходила.

Володко заходив часами й до Омелії до дому. Часами заходив, але нерадо. Він волів гуляти з прекрасною дівчиною по парках, де Омелія звертала на себе увагу прохожих своєю красою. А там в дома у неї — ну, хиба на вечерю...

Мати Омелії, вдова по ц. к. вознім, була тепер прачкою. Заробляла приватно, а донька вчила ся капелюшничих прикрас у моднярки.

В ремісничім товаристві, де бувала Омелія з мамою на забавах, пізнали вони «пана» Володимира. Був се не аби який танцюрист, що приходив до товариства на забави і при тім баламутив голови молодим дівчаткам.

Уходив межи людьми за студента прав, мав добру вимову, спору дозу бляги, до того й гарну поставу, тому скоро подобав ся усім.

Омелія впала єму в око і в серце, а їй знову схлібляло, що «академик» в ній, бач, залюбив ся. Став з нею потай миру устроювати сходи.

Час минав, Володимир до праці не брав ся ні трохи, працював серцем. Сего за мало для, іспитів, тому й перепав при першім разі. Отець не бідний, але скупий маломіщанин, перестав присилати гроші. Не було з чого жити. Син поїхав до дому робити угоду з батьком. Сей не хотів навіть чути о посилках гроша.

— Здай насамперед «екзамент», тоді буду знати, що ти поправив ся і посилати буду гроші. А инакше — годі!

З лічим вернув Володимир з дому. Став глядати занятя, щоби показати батькови, що й без єго помочи заживе, так, як схоче. Та не всяке занятє було Володимирови по нутру: одно вимагало багато праці, гроший приносило мало, друге було за тяжке й «не для него». День за

днем спливав, гроший не було. З початку позичали товариші, та позичок плодилося щораз то більше, тому й замкнули товаришеви кредит. Тоді то довелося й голодувати.

Ну, але тепер не було зле: харч був добрий, — обід у тітки Марії, вечеря дома в Омелії. Омельчина мати улягла просьбам доньки і стала платити з заробітку доньки обід для «на-реченого», а вечеря ладилася дома.

Володимир не дуже був радий бувати в домі Омельки, бо «стара» докучала йому своїми допитами на тему женитьби й правничих іспитів. Що він Омелію любив, — то прецінь не могло підлягати сумнівам. Прецінь она й на те гарна була, як Венера, але женитися з нею прецінь не міг — одно, що іспитів не мав жадних (і думки про них не було в него!), але се менша річ, важнійше було те, що не міг би навіть женитися з Омелькою, бо вона преці дуже «ординарного» роду. Прачки донька — овва! Аристократ був наш молодець!

А прачка й не думала про свою «низшість» в порівнянню з Володимиром. На те ж її доня така гарна вродилася, щоби вийти за «пана», за урядника. Преці й вона колись тільки ізза своєї краси стала жінкою «фельфебра», що зістав потому й возьним.

Але Володимир їй від якогось часу трохи не сподобався. Зараз по вечери забирає дівчину зі собою, волочить десь на якісь проходи. За її часів такого не бувало, щоби молоді так

у двійку кудись тягали ся. А до того, як він зручно оминає всілякі єї допити що-до женитьби й уківчення наук.

— Слухай но, Мілько, перестань ти вже раз цілими вечерами волочити ся з твоїм паничем. Бог знає, що ви там зі собою виробляєте! Уважай, що єму скоро переїсть ся той білий хліб; все має свою міру.

— Не бійте ся, мамо, він тільки мене знає і зі мною оженить ся. Я того певна!

Зі старою прачкою не міг Володимир витримати. Лучило ся — хіба вже який сотний раз — що стара знову звернула на свою оклепану тему іспиту й женитьби.

— Чого ви вічно допитуєте ся? Кілько я разів уже відповідати вам буду. Прецінь мене ще біс не взяв, то й іспити зложу! Нещаслива мені година з тим вашим тараканєм.

Прачка розбісилась.

— А так мені! Як до доньки прилизувати ся, — то панич є, а до мами ані хотьби тобі добре слово! Іспитів нема, — а їсти дати треба, дівчину зводить, показує на вербі грушки! Таких я паничів не потребую! Мілька могла би була вже щасте зробити! До неї женихи набливають ся, а вона всім відказує... А певно, — бо панич замакітрив їй голову!

— Як моє не в лад, то я з ним назад! А таких «простих баб» слухати мені не хоче ся.

Володко вийшов.

— А зломи карк! — гукнула єму вслід роз-

лючена прачка. Омелія заливалась гіркими сльозами.

За кілька днів, — було се під початок зимового півроку — дістала Омелія письмо від свого любка, писане з великим толком. Звідси довідала ся вона, що йому порадили товариші й родичі і єго власне серце змінити свою дотеперішню дорогу, вступити на «путь праведних» і він вибрав теологію. Тепер він в семинарицких мурах, не о «мірской суєті єму помишляти». Прощає свою дівчину, свою добру і все незабутню любку. Розділила їх непобідима судьба і — мати Омелії. Брак надії поїсти коли «дорогу Омельку» був також причиною того, що він замкнув ся в мурах і вийде з них єреєм висьвяченим в безженьстві.

Омелія попала в розпуку.

— Ви тому винні, мамо, ви забили мою долю, моє щастє!

— Пожди лишень, пожди єще, а скажеш сама, що й ти ту не є чиста, як ангел.

Захоріла Омелька, та мама не дозволяла їй «вилежуватись». Гнала в роботу. Безкостий язик великоміскої прачки виляпав тайну доньки навіть перед чужими людьми. Она тим думала прибити біль материньского серця...

Довідав ся про те боднар, що колись залицяв ся до неї, а дістав гарбуза, довідав ся і жаль стало єму тієї «підтятої квітки», бо любив єї дуже. Прийшов до хати старої прачки, поговорив з нею, погуторив з Омелією.

— Аж дивити ся на неї жалко, так змарніла. Здаєть ся, діло буде гарне, коли єї вира-тую своєю честію від заподіяної єї кривди — погадав собі боднар, тота невисокограмотна, людска душа...

Вскорі відбуло ся весіле. За пару місяців засьпівав у хаті боднара свою пісню новий горожанин...

Володко не «попасава» довго в семинарії: змайстрував щось там і пустили єго на воздух. Поїхав до малого місточка, став жидівским ме-ценасом-гризоперою...

* * *

Боднар нині прийшов знов п'яний, лаєть ся, пригадує жінці всяке лихо. В такому стані він пару разів на місяць: иншим часом він зовсім добрий і лагідний для неї чоловік. Старає ся нагородити гіркі слова, що летять в хвилях за-бутя...

Але чого він так гидко лаєть ся? Бодна-риха знає, мовчить і покутує за гріх молодости...

Неправдива невістка.

Мені раз оповідав старий панок сумну історію своєї доньки. Ціла річ виплила давно з моєї голови, затерла ся під напором нових не менше сумних подій великоміського гонення. Впрочім все те — одна й така сама велика трагедія, що в великому городі грає ся з ріжними варіяціями кожду божу днину, кожду хвилину — то й годі собі зятямити подрібности...

Тямлю лише, що старий оповідав і плакав — ревно плакав.

А закінчив дивними словами: »Нещасливий отець, котрого небо покарало донькою, що має очи як фіялки... Сині очи — нещастє в хату!«

Тими днями пригадались мені слова старого, коли почув я про тоту, що є героїнею сего оповіданя...

Сині очи!...

*

*

*

На смертній постелі спочивав їх син, одинока їх потіха і відрада. Се дитя, якому дотепер

не жалували нічого: все, чого лише забажав, являло ся до ужитку дорожнього сина.

Син був добрий, цікавий до науки, охочий до розмов на тему поступу людскости, її гуманітарних здобутків. Родичі тішили ся своїм ученим сином і потурали неодному єго дивацтву. Одинокий син, а вони люди, що купецтвом і пнъшими спекуляціями доробили ся величезного майна. Вірили в єго будучність ясну, як сонце. На якій катедрі — в якому славному університеті засяде він колись, а цілий сьвіт буде дивуватись єго учености. В їх роді ще не було ні одного ученого, а не то ще такого. Се, просто, божа благодать!

Раз тільки вгнівав ся був отець на него, коли побачив єго на проході якось так нечаяно і то з... панночкою. З панночкою зівсім незнакомою, а до того ще убраною доволі бідно. Їх син — з якоюсь бідненькою, хотя чудово гарною дівчиною!. Отець взяв сина на сповідь, прийшла і мати. Без обиняків, без обави заявив їм син так просто зі щирого серця, що тота красна дівчина — то донька бувшого учителя народної школи з передмістя, чоловіка бідного, старого вже й слішого. Она сама буде також учителькою. Пізнав ся з нею в сьнівацкім товаристві. Гарно сьніває альтовим голосом і єму сама, так зі своєї уроди, як і з прикмет серця й душі, сильно подобала ся. Межи ними завязали ся любовні зносини.

— Як се? куда се? Чи се партия для те-

бе? Зглянь ся на наше високе становище в суспільности і на свою будучність, що розплине ся, як поранна мрака...

Так спинювали родичі. Отець почервонів і ходив по хаті надутий, як індик, мати гляділа на сина з боязким докором. Але він не мав страху перед родичами. Знав свою силу, перевагу над ними.

Спокійно, трохи навіть монотонно став виводити перед ними свої погляди, які чули від него вже багато разів і в іншій разі вважали їх дорогими перлинами синівської мудрости, тільки не тепер. Він казав, що всі люди рівні так багаті, як бідні. Всі повинні старати ся уладити жите так, щоб оно було і чесне і приєме і для других людей хосенне. Їму тота любов не буде шкодити, ні перепиняти зівсім — овшім, она єго підкріпляти ме до роботи, до здобування того, що бажанєм розпалює молодечу грудь, до слави. Він навіть не хоче вязати тієї дорогої істоти ніякими присягами, а не то ще формами, що прикували-б їх до себе. Він дає свободну волю своїй коханій: буде він їй і на дальше таким милим, як до тепер — то буде з ним жити і він буде єї любити, дбати про неї, піклуватись нею; колиж вона почує, що серце остигло або звернуло ся до кого иньшого, вартнійшого любови — то він єї цілковито увільняє. Серце єго тоді поболить і дуже поболить — се річ певна — але холодний розсудок з певністю цілу справу розбере і полагодить своїм робом.. Оттак во-

ни з нею розмовились. Вінчання не буде ніякого. Вільно, свобідно жити муть, вони-ж приклонниками вільної любови.

Тут отець не гірше набурился, як перше і крикнув: Дурниці плетеш, хлопче, я на все те не позволю! — Мати плакала.

Син знав, що опозиция слаба і знав, як єї зломати. Заявив родині просто так і отверто, що він без тої дівчини не може і не буде жити. Мають до вибору.

Се був дуже важний аргумент. Старий кинув ся обіймати сина, мати цілувала в бліде чоло. Погодили ся.

Але в серці гадали собі:

— От який мудрий! Фільозофічні іспяти здає з відзначенєм, а тут в житю не знає, що добре. Видно, що буденне житє, то таки більша фільозофія, як в тих учених головах.

Полишили все часови, бо знали, що він ліпший лікар, як всі сини Ескуляпа в столици.

З часом привикли до всего, як каліка привикає до засклепленої і загоєної рани по відтягній нозі або руці. — — — — —

Але тепер було гірше: він умирав.

Лікарів було багато, не порадили нічого. З безнадійним лицем відступили від хорого. Се чахотка підкосила єго.

З червоними від плачу очима стояли родичі при ліжку дорогої дитини. І не спали вже давно і відвернулись від щоденних занять. Син, тільки син!...

І так багато з ним перейти, а тепер стратити!..

Під вечір запалили ся лица румянцем, а очи світили, як те полумя в ясних канделябрах.

— Прийміть її до себе... заступить вам мене... буде вам невісткою... — шепотів хорий вказуючи на красну дівчину, що сиділа побіч его ліжка на кріслі і шльохала.

Помер. Поховали так, як пристало хоронити сина значної, багатой родини. Поставили мармурний пам'ятник на гробі...

Она зістала у них дома, бо так бажав собі дорогий син. Чого б ему не вчинили родичі, вкриті глибокою жалобою?

Отець її замешкав ближше середини міста. Донька навідувала ся до него що дня, хвалила своїх добродіїв. Шукати посади на учительку не потребувала. Впрочім она була-б тепер зівсім навіть не відповіла обовязкам того стану: біль по страті коханого молодця, глибокий, тяжкий жаль не давали їй про нічого иньшого думати...

А тут ще одного дня побільшило ся число родини одним членом більше. Се був їх внук з вільної любови сина.

Не радо привитали они пришелця.

Непорочна згадка про сина затемнила ся з прибутєм нової людини на світ.

Щось невиразного — мерзкого, від чого старались обоє родичі відвертати свою гадку. — верзело ся їм на ум.

Звідки се тота гадка — де її причина — се они знали, бо причина була видима, але звідки тота мерзість? Сего не второпали ніяк...

Люди старого покрою ходили всяку неділю й сьвято до божого дому й слухали грімких проповідій великоміських духовників. Там падали тяжкі удари на голови заблудших овець, що рвуть ся до якогось поступу — до сьвітла, а між тим вертають взад, в державу темноти і диявола. Там прали ся новочасні бруди, що походили з впровадження нових звичаїв, обичаїв. Там духовник змивав голову цілим корпораціям політичним партиям і їх представителям, ганьбив нові стремління, принципи, інституції, кидав по сотний раз анатему на цивільні подружя і на вільну любов і на «ідеали» комуністів. Як страва старого смакуна заправлена потрібними коріннями — так проповідь великоміських духовників повна була всяких сильних зворотів, термінів, зручних порівнань, щоби розбивати серця закаменїлих грішників, як тараном мури.

І она — тота «невістка» терпіла в такі дні багато. Вели єї в церков, де мусїла серед таких проповідій знести на собі докірний позір очий своєї «нової мамі». Стара дама забувала в ту хвилю про сина, а тямилась тільки про тоту, що єго зловила в сіти любови і привела до гріха.

Гріх! гріх! гріх!...

Прийшли до дому і бачили спляче втілене гріха. — — — — —

Кільканайцять місяців минуло з того часу,

як помер він, а єго любці тяжко було жити під дахом родини коханого небіщика.

Докори ставали що дня більше незносимі. Докоряла стара, підсьмішкував ся він. Чи про сина забули? Чи слова і бажанє єго — те передсмертне горяче бажанє — стратили у них вагу?

Не забули про сина — ні, памятали, але як?...

Тота дивна мерзість, тота мерзість!..

Поволи, поволи затрачували ся важні, ясні спомини про єго особу, затирали ся контури єго духової постатї; сила привязаня — чи більше як привязаня, що перше тягла, як магнетична підкова голку, їх серце до него — ослабла; єго ціле обличе, сияюче для них давнїйше самими гарними прикметами, віддаляло ся від них що раз і раз дальше, в якусь глибину. Зістала память така, якою тямить ся, що була дома якась важна посудина, пропала, зникла десь і тепер єї немає...

До того що дня справи, справи і справи. Вічний рух, вічна погоня за грошем. Для кого? Чого?... Так... Сеж у великім муравлиску людскости...

Старий пан насьмішкує ся над нею — над «неправдивою невісткою». Хлопя вже трохи підбігає, кричить, аж лящить в ушах. Невістка заробляє лекціями французского язика на дівчину до дитини, щоби все держала в порядку і на иньші річи, потрібні таки їй самій і малому.

Так звеліла стара.

Вона привикла їх для себе називати «старий і стара». Хотяй вони доперва в силі самого красного віку. Але небіщик їх так називав, то й она привикла уживати для себе того названя.

Тяжко жити, криво дивлять ся на неї. І властиве єї становище — глупе. Залюбилась в богацкім сині, дала єму зробити з собою, що була воля, він умер — значить кінець трагедії. А то — наїсла на карк єго родині. Зле, негарно... Занятя потратила, які мала, живе на їх ласці. Бридко!...

Не цілком на їх ласці, вона заробляє. Але все таки сидіти в них ніяко. Вони помітують нею — а вона преці людина.

Так — заблудша — покинена — а тепер погорджена і все покидувана людина. Що?...

Вона єго прокляне, бо він ту причина єї недолі і встиду! І що з того, що прокляне — не верне ся давне!... І кого прокляне? Єго, що так любив і якого вона так любила і ще любить?

Ні, ніколи. Вона й сама винувата, вона винувата!...

Але вони! Вони то — нелюди! Такі злі, зимні, як гадюки — безсердечні. Забули про сина, про єдиного. І як обходять ся з нею!.. Нелюди! нелюди!

Що-о-о?... Ні — то цілком звичайні люди — рухаві — пильні — роботящі — практичні — холодні — в потребі веселі для себе — вирахо-

ванці — збирачі того скарбу, що зоветь ся ма-
моною — а передовсім люди великоміські. От,
що вони!

А вона, дурна, не порозуміла їх серця, їх
душі...

Вона не пізнала »старого«. Прецінь і єму
відай впало в око її біле личко, сьвіже і ніжне
як альпейські рожі...

Ага, і тому він так її переслідуює і за нею
— слідкує... Зрозуміла...

Все гидке — потворне, а прецінь і таке —
звичайне. — — — — —

Забрала хлопчика, позбирала свої річи, пі-
шла жити до старого, самотного отця. Утішили
ся тесть і теща, бо позбулись »гріха« з хати.
Тесть позбув ся покуси, за котрою трохи жалу-
вав, але стало ся...

Пару літ працювала бідна покинута. Пере-
несла ся з отцем знову на дальше передмістє, де
таньше. Заробляла на отця, дитину й себе. бі-
дними лекціями і — звичайна історія — хо-
рувала.

Раз перестудила ся, бо зима була холодна
і болотниста. Черевики перемокли. Слабе здоро-
в'є не видержало, захоріла.

Написала »до них« письмо вже тоді, коли
чула за плечима смерть... Паньство приїхали,
заплакали над її недугою, забрали хлопця до
себе, старого дали до бідних людей в ошіку за
яку там заплату...

А «гріх» ходить до школи. Часто его бачу:
веселий, усміхнений, вдоволений.

Видко — за гробу благословить его рука
молодого, незнакогого єму батька..

Відень, 1898.

ДІЯ П

У 1898 році вперше вийшов з друку
перший том «Діалогів» Миколи
Кобиляка, який стався в 1898 році.

Другий том «Діалогів» Миколи
Кобиляка вийшов в 1902 році.
Третій том «Діалогів» Миколи
Кобиляка вийшов в 1905 році.
Четвертий том «Діалогів» Миколи
Кобиляка вийшов в 1908 році.

П'ятий том «Діалогів» Миколи
Кобиляка вийшов в 1911 році.
Шостий том «Діалогів» Миколи
Кобиляка вийшов в 1914 році.

Сьомий том «Діалогів» Миколи
Кобиляка вийшов в 1917 році.
Восьмий том «Діалогів» Миколи
Кобиляка вийшов в 1920 році.

Дев'ятий том «Діалогів» Миколи
Кобиляка вийшов в 1923 році.
Десятий том «Діалогів» Миколи
Кобиляка вийшов в 1926 році.

ПАЛІЙ.

Направду — тоті »ирості« люди, тоті мужики, не мають ні крихітки серця! В них панують самі розбишацкі, братовбійчі інстинкти...

* * *

Стефан Сиротюк прийшов на сьвіт бідаком і жив у молодости наймитом-попихачем. Але думка у него була весела, як весняна днина; серце повне радощів, як серце малої, неповинної дитини. Прийшла пора в его житю — він уподобав собі яснолицю дівчину-наймичку, вона полюбила его.

Побрались, аби бідувати-гарувати, працювати, бо праці не боялись обоє, навіть еї любили.

— Підемо в комірне, — мовляли, — заробляти мемо, а там доробимось хазяйствечка і заживемо, як Бог приказав.

Мали трошка заощадженого гроша, робили на паньскім і »людскім« лані, аж піт їм стїкав: чолом, доробились нивки і хатинки.

— Слава-ж тобі Господи! — сказали, — от тепер то й жити мемо по християнськи, по людски.

Не післав Бог дочекатись діточок; які були — забрав до себе. Хто-ж їх старість повеселить, хто осолодить тяжку-трудну мандрівку життя? Кому припаде працювати на нивці, скропленій їх питомим потом-працею?

По божому світу — по широкому тиняєсь безрідних дітей чимало. Голодують вони, побивають ся лихою долею.

— Возьмім яку сирітку-дитинку, виховаймо в страсі Господнім, най росте Богу на хвалу, людям на добро, а нам та на сердечную потіху, — сказали собі.

— Се-ж добрий, милосерний вчинок — сиріт пригортати. І ми зросли в сирітстві, в бідності, то тямимо гаразд сирітську долю.

Знайшла ся дитина, малий хлопчик, що служив по трошки в людей, по трохи в жида. Забрали єго в свою хату, пильнували, дсглядали як ока в головці.

Пішла й дальше праця, змивана потом, бо працювати треба — се-ж божий заповіт.

Нивка ширшала, прибувало землиці, золотого зерна, заясніла достатком вбога колись хатинка. Сиротюки раділи, що Бог післав щастя.

— Се нам принесла божа сирітка, — приговорювали собі наші господарі, — се ізза неї наплила Господня благодать у нашу хату!

А хлопець-приймак підростав, дужа в на їх

радість. І в школу ходив і в церковці сьпівав і помагав на полі...

*

*

*

Гей, знемогли ся наші господарі, знемогли ся! Тай де те здоровля діло ся — те крицеве? Взяла єго кривава роботонька, невсипуща журба про гріш на податки, приголомшили літа. Літа, літа приголомшили. Близько дваццять літ, тяжкої праці-боротьби — се не шутка! Здоровлячко зниділо...

А в неї — в тої вірної подруги тільких літ, — в тої поради-відради, що сивою голубкою літала-побивалась у куші з мужем — у Сиротюкової жінки не було й ніколи сильного здоровля, а що було, те й надірвалось.

От — яка хороша, чарівна яр на сьвітї, от — як там сьмієть ся боже сонїчко, як зеленіють поля, сьпівають пташки-щебетушки, а вона, сердешна, прикована до постелї, нездужає. Шкода сьвіта, шкода! Тепер єго покидати, коли він так всьміхає ся до неї, коли вже є чим і з ким жити. Тепер би оттак і зажити спокійно, тихо та молитись небесам за свої й чужі гріхи, за людске добро...

Та куди їй до життя! Полежала, постогнала, поболїла, а там і пішла в »божюю путь«.

Заплакав Сиротюк, згадавши єї — покійницю, згадавши ті літа, що їх прожили обоє в доли-недоли і в щастю тихім, як весняний вечір.

Поховали її, остав Сиротюк зі своїми скорбними думками. Та ще й добре, що не сам остав. В него є щира, хоть не своя, придбана дитина.

Та як же їм так жити без жіночої голови, без господині-робітниці, помічниці в хаті? Старий Стефан не багато її здужає, молодий, звісно, як молодий, не поведе всьому ладу, як треба.

А красна яр не стоїть, іде; робота в поли і в господарстві жде. Перша то весна в життю нашого Стефана, що така сумна, непривітна.

* *

Шумне, гучне весілля сиранив Стефан своєму прибраному синові. Як-раз минув час жалоби по сердешній покійниці Сиротюковій, а треба було в хату помічниці, господині. Син-приймак став на порі, знайшов собі дівчину, що припала до серця та ще й люди хвалили, що була славна робітниця. От такої то й Сиротюкови треба невістки. Тому й таке весілля гучне.

Гудять цимбали, підгукує поважний бас, заливають ся коломишкою скрипки. Люди гуляють, охота скрізь, а Сиротюк радіє, так радіє своєму й чужому щастю.

Обійшли весілля, як Бог приказав і взялись до праці.

Справді славна робітниця тота Степанова невістка: в її руках так і горить робота. Така

молода, а справна собі на диво. Гарних відаїт мала родичів, що добру навчили...

В хаті вилискує ся від чистоти і ладу, в стайни весело іржуть коники, ревуть коровиці, BLEЮТЬ вівці. Множить ся боже зерно, стіг коло стога, то на поли, то коло хати.

Робота йде живо, різько. Минають дні, тижні, місяці, мов ланцюшком вють ся. І не стямились, як промайнуло над їх головою повних десять літ.

Але в Степана минува вже погідна, блискуча веснонька, не всьміхає ся до нього золоте сонечко, здоровля стерялось таки міцно. Підтоптале тіло, зневолені кости бажали-б трохи припочити. Не йде робітка йому з рук, так, як ішла перше. А тут невістка вже й дивить ся скоса на повільну роботу, часто пригоняє, а іноді то й полає. Ну, що-ж діяти? жіноче діло лаяти. Але се не мило, се трохи болить.

В хату заходить і рідня невістки, люди облесні, солодкі як цукор, що його пани їдять; вбогі то люди, бо стратили багато майна в процесах, зійшли майже на дідів. Невісточка їм від часу до часу й способляє, звичайно — свої. А син-приймак не перепиняє жінці в вічім. — Та най там, бідві люди! Я-ж і так не візьму зі собою майна в домовину, — гадає старий Сиротюк, — се-ж я й дітям моїм запишу. Най діють з тим добром, що хотять, аби лиш вийшло на добре. Тільки... тільки тої лайки за багато...

Та за мало було тої лайки, прийшла більша, грізнійша.

— Ти старий, неробо! — кричить невістка, — зїдаєш в мене хліб, а робити не хочеш?

— Але-ж, невістко, застанови ся! Що говориш? Я-ж на той хліб-сіль заробив власними руками! Гріх тобі таке казати! Зглянь ся на мою недугу, на мої збідовані кости! — боронить ся Сиротюк.

— Годі, годі тобі, старцуне, таке верзти! Хто тут робив найбільше, відколи я прийшла? Хто? Я тай мій чоловік! Ми робочі воли, а ти лежнем став, небоже! Проч мені з хати!

Прийшли їй побої. Син-приймак не змилював ся над сивим опікуном, потурав жінці.

З болючим серцем забрав ся наш Сиротюк зі своєї хати. От, довело ся старому птахови тікати з питомого кубла..

* * *

Старий Степан у наймах. В місточку став носити воду, різати жидівські дрова, полоти на весні мішанські огороди. В грудях боліло, боліло серце, та час его приспав, уколисав. Як тверднуть руки в праці, так оно ствердло в недоли.

Часом неначе крізь сон згадав бувальщину спокійну, чисту, як зеркало від; спомянув небіженьку, помоливсь за її душу, деколи і сплякнунув за тим красним сьвітом, за тою чарівною весною з чудесними мріями, веселими надїями.

Та над ним стояла тверда, грізна, непоборима зима. Тріщала в роботі згарована спина, налягав тяжким беремям на плечах горб, знемощило зі-всім старече тіло.

— Нині шестий рік, як я ось блукаю між чужими людьми, попихаю оден день за другим, коби лиш дальше, ближше могили. Надходить люта зима, перебути єї в місті не стане в мене сили. Піду до дому, поверну. Діти, скажу, діти! позвольте мені хоть на старість притулити у вас мою стару голову. Не стану вам на заваді. Не довго мені й жити, незабаром роззираюся зі сьвітом. поблагословлю вас і Господь вас поблагословить також, діти!

Почимчикував старий у село. Забило ся в него серце на вид єго давної загороди, єго кер-вавиці... Як то «давної єго?» Або-ж она тепер не єго? В ній же єго «діти», значить... і хата ще єго...

Прийшов, з'явив ся як мара перед ними...

А вони єго — вигнали!...

Вигнали знову. Казали: як жив до тепер, так жий і на дальше. Преці є старці на сьвіті, а й ті дають собі раду. Іди за милостинею!

Що мав сказати Степан? Він хотів щось сказати, та язик задеревів і серце пукало-рвало ся з безграничного болю...

Перехрестив ся старий до образів тричи, надів шапку на голову, вийшов.

На роздорожах здибали єго люди, давали, що хто мав: дехто білого хліба, що віз його

з міста, дехто й шелюжок який дав »бідному«
 Степанови, а всі дивувались тій правді на
 світі...

Він блукав по близьким гаєм і лісам, як
 дикий звір, а за ним летіла у слід крилата ма-
 ра болю ізза великої, заподіяної йому кривди...
 Страшна то була мара, що точила його серце й
 мозок, забивала його душу...

За пару днів пізнім вечером засіяла на
 небі широка луна пожару. Люди бігли в той бік,
 звідки кидало іскристими снопами, бухало ди-
 мом, де пожирали огненні язики людську працю.

Горіло обійсте Сиротюка: хата, стодола,
 стайні, стирти; вітер помагав...

Сеї таки ночі вступив у комнату жандарм-
 скої коменди в поблизькім місті старий, блідий
 мужик і приголомшеним голосом заявив, що за-
 палив Сиротюкове обійсте...

* * *

В карнім суді нині ровправа: судити муть
 палія, що не зжахнув ся пустити з димом хату
 свого сина-приймака.

Публики досить мало на галериях, що зви-
 чайно щільно заняті. Навіть цікавих дам не по-
 бачить твоє око: вони-ж люблять прислухувати
 ся усяким сензацийним розправам і виповідати
 своє вдоволенє або невдоволенє. Часом навіть
 справити гарну овацію якому щасливому Дон-
 Жуанови, що звів дружню жінку, а друга вбив

у двобою. Нема їх тепер: се-ж бо роззирава якогось палія, мужика з грубими, розбишацкими інстинктами...

Впровадили палія Сиротюка, розпитували. Він відповідав у сльозах, вилив своє серце, висповідав ся зі своїх тяжких чувств і болів...

Суд присяглих не признав єго вини. Пущено старого птаха на волю.

А він плакав, гірко плакав: »Працонько моя, на що-ж я тебе так знищив? Дітовьки мої, обрабував я вас, обрабував, негідний!«

Відень, 14 IV. 1898.

Кандидат на злодія.

Була неділя.

З величавої вежі сьв. Стефана полили ся гучні звуки звонів, що віщували кінець Служби Божої і пригадували побожним християнам обідець. В слід за голосом звонів виходили правовірні густою юрбою з храмів.

Перед »людовою кухнею« столиці, на одній зі старших, вузких улиць стояла громадка людей покулених і почервонілих від морозу. Церковні звони пригадали їм також обід, правда — не виставний, але все такий, що покріпить голодне тіло і не облекшить за багато кишені. Тоті звони особливо менші, так виразно визвонювали спис добре знаних страв: »Suppe-Gollasch! Suppe-Gollasch!«, а більші гуділи поважно: »Linsen! Linsen!« Людям напливала слина до рота на згадку тих присмаків, та годі було увійти до середини, бо натовп такий, що аж страх.

— Десь то всім нараз таки зібрало ся на голод! — загомонів один з підшираючих браму і зареготав ся. З вимови пізнати було Чеха.

— Та ну бо, ходім таки! Остогидло чека-ти! Чейже найдеть ся ще місце на пару люд-ських тіл! — промовив в чисто віденьскім дия-лектї гарний, але змізерований парубок.

Громадка заворушила ся, увійшла в простору комнату, заставлену цілком круглими стола-ми, при котрих сиділо по кілька осіб, працюючи пильно ложками і вилками в мисках. Дехто стояв і мусів вдоволити ся тим, що мав де по-ставити начинє зі стравою. Багато людей обоїх полів, очікувало коло каси, звідки касиєрка ви-давала за гроші марки. Робила се зручно і по-квапно, видко — жалувала людей з голодними жолудками. Люди тиснули ся безцеремонно до єї каси, що була ократована деревляними крата-ми, а діставши марки в руки, посували ся ід столови, за яким крутило ся двоє ченурно при-строєних дівчат. Всякий брав ложку, ніж і ви-лки — все те лежало на столі — а за марки ді-ставав від дівчини страву, ішов з начинєм в ру-ці і глядав за столиками вільного місця. І так вела ся день в день тота пильна і поважна ро-бота...

— А ти, добродію, чому не приступаєш їсти? — запитав шорсткий, неприємний голос. — Польді, Польді!*) чому ваша ласкавість не обі-дають?

Питаючий був одним з тих льомбровівських типів наддунайскої столиці, яких можна побачи-

*) Лєопольд.

ти багато в людських кухнях на передмістю. Не знати, з чого вони живуть і де живуть.

Запитаний обернув ся.

— Ага! Се ти, Карле! Сервас! Чому не обідаю? Гм... Ще час! Великі пани обідають пізно! Вирочім з чернию не годить ся мені обідати! — відповів жартовливо..

Був се гарний, широкоплечий молодець літ може вісімнадцяти. Чорні очі гляділи в сьвіт певно, але з домішкою якоїсь дикости, яку лагодили милі черти лиця.

— Деж ти тепер живеш і що порабляєш? — питав льомбровівський тип, »сердечно« стиснувши руку свого товариша.

— Я вільний пан, так як був від півтора року. Коли хочу — сплю, коли хочу — проходжую ся. А як тобі, Карле?

— Та от, так, як все. Я хотів з тобою поговорити. Добре, що ти мені тепер навинув ся. Я вже тут не був зо два місяці. Харчую ся деінде... Вирочім се не належить до річи... Я тебе зараз пізнав, хоть не бачив цілого півтора року. Отже розповідай мені, як се ти той час прожив, бо я дуже цікавий знати, як то иньші люди виживляють ся... Оповідай... Заки прийде черга на наш обід, можна дещо побалакати отут в кутку.

— Правда таки: людий багато, заки понаїдають ся і нам що лишать... Ну, але слухай... Ти знаєш, що я був у того Бірбавма, у пекаря. Та як я захорував і лежав у шпиталю, ти знаєш також?

— Знаю, Польді, знаю!

— А правда, я вже тобі розповідав про се перед півтора роком, як ми тільки пізнались... Отже... знаєш — я потому був ще пару разів у того злодія Бірбавма, просив єго, щоби й на дальше міг остати у него. Не приняв! — »Соціялістів, нігілістів« — каже — »я не потребую до мого дому. Іди собі до жидів шукати хліба...« Ти знаєш, що він мене соціялістом зробив з того часу, як наші челядники штрайкували і бій-за-бій на мене. — Не хочете, то як схочете, а я собі таки роботу найду, лише робітничу книжочку мені віддайте...

— І віддав — очевидно!

— Де там? Не хотів віддати! Я кинув ся, почалась біятика. Закінчив її, зглядно перервав поліцай. Завів нас обох — зглядно ні, бо вів тільки мене за ковнір, а Бірмавм ішов собі сам тяжко відсапуючи — на поліцію. Конець кінців — книжочка у мене, але щоби тобі хоть одним дрібним добрим словечком згадав, що я був у него і робив-гарував...

— Ет, що то!

— Ні! не »ет, що то!« Бо власне через те й нігде мене не прийняли. Ходжу бувало від пекаря до пекаря — так не виходжу нічого: подивить ся на книжочку, оглядає мовби яке невидальце, а потому каже: Жалую дуже, але не маю місця!

— Біс побори!

— Та я не маю нічого проти сего! Тут ще

прийшло посидіти за «напад» на Бірбавма. Знаєш — се неміло свободолюбному чоловікови сидіти в «холодній» тоді, коли він як найменше до того розположений...

— Певно...

— Опустивши «дім поправи», що мене дуже поправив і сокрушив, пішов я шукати заробітку. Трохи працював при будові палати як звичайний робітник, а вкінці навкучилось. Я не раз гадав собі, що я до такої роботи не сотворений...

— А хто з нас до тих порохів сотворений? Ми не Крвати або Італійці, щоби рити ся в землі як ті кертиці!

— Отже слухай далше, Карле — звернув ся молодий парубок до льомброзівського типу, що мав на лиці вираз обурення, яке прийшло на згадку праці при будові — отже я перестав працювати при мурах...

— Добре зробив...

— Алеж слухай!

— Слухаю...

— І став шукати иньшого завятя. Зацятя такого, як бажав, я не найшов, але за те найшов ліпше...

— Здурів хлопчисько!

— Не здурів, а правду кажу. Найшов одного вечера дівчину, що бігала з песиком понад дунайским каналом. Я приступив до неї — убране мав трошки ліпше, як нині — заговорив чемненько, гарненько. Она подивилась, зачервоніла

ся. Добрий знак, гадаю. Дальше і дальше. Розбалакались ми. За пару хвиль я вже стискав її руку в моїй, а она не повздержала ся, щоби її мені з процентом не віддати устиску. А потому знаєш... цілованє і цілованє... Дуже я припав їй до вподоби, а ще до того в характері механіка, бо я так їй представив ся... Я бував частійше у моєї дівчинки. Она мешкає зі старою мамою, ходить прати біле і збирає не лихі гроші...

Тут оповіданє перервало ся, бо кухонний послугач вкинув обом по тарелеви останків трапези людців, що вже забрали ся.

— Ади! — відізвав ся один зі сидячих коло стола найблизшого дверий. — Сей послугач перехарчовує якихось голодранців на свою руку. Отих в куті там!

Сей, що се сказав, був руским робітником при регуляції Віденки. Заходив тут бідачиско на обід і дуже собі єго захвалював, бож преці мав він тут мясо, яке їв у своїй батьківщині два-три рази в рік, або лиш бачив, як пан їв...

— Не за гроші він прокормлює — відозвав ся один з того руского кружка — се добряга чоловік, спомагає бідних, що не мають чим заплатити, бо безробітє. Оттак стане їх кількох в кутках, тай ожидають, аж хто з харчовиків полишить у тарели дещо, тоді послугач їм те передає... Так живють бідні люди. Один другого запоможе...

Стало тихо. Бідні Русиниска їли, аж за вухами тріщало і в серці дякували Господеви по-

божно, що хоть они не потребують жити з чужої ласки...

А й гарний молодець і льомброзівський тип також не бавились, а їли-їли...

Людова кухня опорожнювалась.

Поперед заїдаючих майнула постать хорошої дівчини-панянки в гарнім уборі.

— От, чого тій забагає ся ту ходити на смачний харч? — сказав гарний молодець.

— Не могла-б она заробити на ліпший харч, колиб хотіла?... — докинув Карло, а при тім собі певно подумав: Ба, чесна якась людина, справді чесна!

Оба молодці зїли свою пайку і чекали на «ще більше».

Льомброзівський тип обтер рукою уста, поставив тарілку на вікно і запитав, звернувшись до Леопольда:

— Ну, і щож дальше з твоєю дівчиною? Мала гроші? Ти обіцяв їй певно женитьбу?

— Ти вгадав. Мала пару соток. Мене полюбила — страх! В моїх руках була все єї щадничка книжочка. Я казав, що потребую на ріжні знаряди, а она мені охотно позичала. Я сам навіть ходив вибирати гроші..

— Сам ходив вибирати гроші?

Добра господарка вже й на сам початок.— Ну, а щож дальше. Покинула тебе?

— Мене? Она мене? Чи сеж можливе? — сказав гарний хлопчиско і видивив ся на него з таким виразом, в котрому видїло питанє: як

можеш плести таку нісенітницю? Мене покинути?...

— Ну, то ти зле зробив, коли її покинув, адже гроші мала...

— Власне, що не мала! А я-ж де був? Бажало ся трохи ужити, погуляти. Пратер, Каленберг, Дорнбах і інші місця забави спорожнили геть нашу спільну кишеню.

— То з тебе, бачу, гарний кандидат на злодія! Га, га, га, га!

— А з тебе вже й старий злодюга!

Оба сьміяли ся сердечно.

— Щож буде з нею? Що пічнеш?

— Нічого. Як я сказав їй, що гроші вже фю, фю — она на хвилю зблідла і стояла мов тота статуя в Шенбруні, але потому закинув мені руки на шию і сказала: Се нічого не значить, мій любий! Се для тебе, се для нас! Так мабуть було треба: ти прецінь зі мною ожениш ся незабаром, працювати будемо і жити гарно. Неправда-ж? — Правда, правда — відповів я і як щез, так не бачив її до сего часу — — — — —

Слуга подав ще по порції «бідним хлопцям», а вони їли...

Льомброзівський тип не втерпів і шепнув товаришови:

— Маєш, драбуго щастє! Я тепер маю для тебе другу. Пічнеш з нею так само, бо я за бридкий до сего... Але о тім пізнїйше!

— Гірка сочевиця, бодай би їх! — сказав
півголосо Леопольд.

Певно впала їм у страву сльоза ангела
людскости, гірка сльоза жалю над безпутними
синами сьвіта...

Відень, 1898.

Солодке імя „артист“.

Небо подарувало йому свою іскру.

Взнесли гадки великих творчих умів, плоди сердечного болю многострадальних мучеників людскости — потрапив з паперу, з ряду букв причарувати своїм голосом так могутно, пориваючо, сильно, що всіх одушевляв. І тоті взнесли гадки, чоловіколюбні ідеї, безкраї болі — так неваче ставали перед душею слухачів.

Всі казали: чудесний талант декляматорський!

Мало сего. Його лице — дрібне, худощаве, його глибокі очи, його ввесь вираз тоді змінювався — в хвилях декляматорської горячки, наличні мясні укладали ся так, що достроювали ся зі всім до змісту, який виголошували уста.

Ті, що се бачили, казали: прекрасний мімічний, акторський талант!

Радили йому всі використати сей божий дар. Іскра мала засияти-бухнути полемією і огріти всіх, що шукають потіхи й тепла в сьвятині Мельпомени. І гімназист, іно-що скінчивши шесту клясу, мав стати артистом сцени.

Батько його, корутанський хлібороб, гадав, що з сина вийде колись »надворний і судовий адвокат«, що оженить ся з багатою віденочкою, стане синдиком якого банку тай розпічне »робити пишні інтереси«. Так стало ся з сином сусіда і тому Міхель так у гору носа задирає.

Але ту батькові ідеали, а там синові ідеали.

Дістав ся наш »артист« до школи деклямації. Запровадив його сам директор гімназії, в котрій він учив ся. Славний рецитатор подивив ся на нового кандидата на артиста і здвигнув плечима. Потому попросив молодця виголосити яку знану річ — оттак на пробу. Молодий адент штуки виголосив бесіду Антонія над мощами Юлія Цезара.

Професор знова здвигнув плечима.

»Артист, артист! в кождім руху й слові з вас артист! додав по хвили...

Тліла божа іскра, але була й одна вели а хиба...

Коли блідий молодець зголосив ся до дирекції великого міського театру і станув лице в лице перед директором, сказав сей: Я чув про вас багато доброго. Хвалили вас, підносили під небеса достовірні особи. Але ви маєте одну велику хибу: ви за бридкий на сцену.

Грім ударив. Молодець змішав ся. На бліде лице вибігли цятки румянця. Хотів завернути домів, але директор влагодив тоту нагло заподіяну рану:

— Ну, ну! Най вас те, мій пане, не дуже смутить! Може все ще відмінитись...

— Гарвіщим не стану, пане директор! Відмовила природа. І штука тут не допоможе!

— Прошу дуже, послухайте ласкаво! Коли не помиляюсь — то один зі славних артистів був також на самому вступі в сьвятиню штуки не зівсім гарний. Знаєте і бачили Роберта? Він був сухий, вузколиций, з довгим тонким носом. Директор Лявбе не хотів його прийняти в склад театру. — Ви за бридкі на сцену! — сказав. А прецінь за пару літ — якже відмінив ся сей Роберт? Хто не знає його креацій в клясичній драмі? Який се знаменитий римський легіоніст! Гімнастика, відмінні умовини життя можуть тут спричинити зміну на ліпше. Іменно гімнастика, — мудра, по приписам, сальонова гімнастика. Тіло набирає звинности, жилавости, ціле під єї впливом розвиває ся, зявляє певну гармонію складових частий — рук, карку. Навіть лице — чи бодай його контури обрисовують ся інакше, заповнюють ся, заокругляють ся, хиби уступають... попробуйте!...

— Тепер сьмію запитати, пане директор, робимо контракт чи ні? — перервав молодий нетерпляче.

— Але прошу дуже! Тим, що я вам сказав на тему вашого вигляду, не хотів я сказати зівсім того, що не рад би вас мати! Овшім, ви для мене цінний набуток! Зробимо угоду! За місяць ви вже на сцені!...

Новоупечений артист вертав урадований.

Сердечно — горячо бажана та ціль його вже так близько. Сходить його зоря. Але блиск її прислонює тяжка, сіра хмара: »за бридкий на сцену!« Ах, природо, недобра мамо! Кілько то дітям своїм давш красне і обіцяюче лице, а застукати до душі, до серця — знайдеш пустку! Ох, природо!

Молодець затиснув кулаки. Ні, я словом їх змагнетизую — тих слухачів моїх. Вони почують крик — рев моєї душі, пізнають і оцінять мене!

І знов веселий... Дивне те серце артиста!

Гей, як блищать лаврові вінці, як совгаєсь по них ясний промінь слави...

— — — — —
 Про виступ молодого артиста заговорила праса цікавими голосами.

Одна часопись — строго фахова, додати треба, — сказала між иньшим: »такого пиру, який нам приготував молодий артист, не мали ми вже давно!«

Один з потентатів критики заявив, що »се безперечно великий талант, що переходить великість буденних мірностей, які ми довший час звикли були бачити на сцені. Може розпічне ся нова ера в нашім театрі: ера талантів«.

Навіть неприятелька театральної дирекції жидівска газета »Світло« хвалила набуток, але не повздержала ся додати: »не пошкодило би артистови мати трохи принаднійший вигляд; се гибиває пятно на всю гру, на вражінє, яке на

нас робить сама особа артиста. Але звісно — красоти не приліпиш».

Колька вколола. Але серед тіміяму, яким закурено перед «свіжим» артистом, не принесла тота колька більшого болю.

Запряг ся до праці: умом, серцем, душею. Вроджена любов до штуки, сей внутрішній нагін помагав йому у здобуваню симпатий публіки, лаврів і — грошей.

Отець не гнівав ся вже на сина, про котрого читав так часто «друковане».

Красота не приходила на лице, а слава росла...

А прецінь таки той брак красоти німстив ся на нім. За які лихі вчинки? За чії гріхи?

— — — — —

Приїхав славний артист із заграниці на гостинні виступи до нашого театру. Ролі мав такі самі, як наш артист, але не так широкий репертуар. За те, ширшу славу з любовних авантур. Красавець великий — бував часто героєм у тісних дамських будуарах.

Приїхав у місто попереджений голосною фанфарою. Дами з високого товариства перешептували про него всячину. Юнакерия подобає ся жіноцтву, до того ще в гарного мущини. Погубили свої серця, що так часто вже губили ся в житю.

Виступи гостя були його справжнім триумфом. В театрі його оплескувано, обкидувано вінками, китицями пахучого цвіту. Сотки дам-

ських льорнеток вимірювались на особу «красного артиста». Преса з початку не дуже то одушевляла ся гостем, бо не було справді чого сдушевлятися: троха таланту, знакомства і обуця зі сценою, багато афектації і шаржу. При тім надмірна певність себе.

Артисти грали на переміну. Гість мав виступи між виступами нашого артиста.

Поволи, поволи можна було запримічувати в театральних рецензиях порівняння обох. Знатки мусіли іти за голосом справедливости і признавати пальму першєства своєму артистови.

Але попри тому слідно було в деяких журналах, що симпатії натягають ся в бік гостя. Всемогуча кліка дам водала пізнати силу свого впливу і грошей.

Одного дня появила ся в часописи, якої редактор був добрим приятелем і знакомим дуже впливової дами з найвисших верств столиці, оцінка, що викликала сензацию. Хвалено тут заграничного гостя: «і інтелігенция і темперамент і поглибленє та знамените обдуманє креації». До того додати «симпатичну появу гостя, що в клясичній тозі подобає на воскресшого Аполліна» — а стане ясно, що тут пішло письмо за диктаадом якихсь дрібних, кармінових — може й мальованих усточок. В «старім» артистї доглянено хиби: коли на сценї виголошує взнеслі тиради, то подобає на хлопчика, що намагає ся страшити меньшого братчика, щоби не кричав. Вкінци додано управі театру щирю пораду,

щоби не залишила нагоди набути таку гарну силу для себе, тим більше, що артистів контракт з його дирекцією вже не зобов'язує. Про се довідалась одна з найгорячіших поклонниць таланту »хорошого артиста«.

Тимчасом склалося так, що і нашому артистови доходив до кінця речинець угоди. Зближалося небезпечна хвиля, а він — наївний — не думав, не вірив, що таке з ним складеся.

Всемогуча протекція дам перевела своє в діло.

Одного ранка заявив директор театру нашому артистови, що до роль, які дотепер він мав, заангажований дотеперішній гість, бо зискав собі величезну симпатію публіки. Його виступи »робили касу« як рідко.

— При обширній скалі вашого таланту гадаю, що зложите собі незабаром иньший репертуар, сотворите рівно знамениті креації, як не самих котурнових, то бодай иньших важних роль і я охотно... радо...

— Ніколи, ніколи в світі не буде сего!... Ах, мої ідеали, де ви?... крикнув »артист« і мовражений громом вибіг з канцелярії...

Чув я нераз, що співачки, утративші голос а за тим і триюмфи, попадають в меланхолію. Сильне вражінє зробила на мене вичитана подія з артисткою, що була улюблена в публіки довгий час. Але з затратою голосу мусіла запримічати кожної вистави, що їй давне одушевлене публіки ізза неї зникає цілковито. Раз тота

співачка виводила одну зі своїх брилянтних, давних пописових арій — публіка тепер була німа, не така, як колись. Нараз голос їй відмовив, співачка «підкнула», дав ся чути з котроїсь галерії свист і за хвилину співачка виводила брукову арію на сцені! Збожеволіла! Душа заболіла по власній трагедії!..

А він — за пару днів був у домі божевільних. Глибока мелянхолія прислонила своїм киреєм чутку, артистичну душу...

І не знав, що про нього вже гадала урвава иньшого великого театру, а також не знав, як за него розщипались по часописам і викидували дирекції нелюдський учинок, а кліщі брак артистичного смаку, душі і т. д.

* * *

По минулих днях слави і болю прийшла проза буденного життя. В тій епосі я його пізнав — того нашого артиста.

Харчував ся в господі, до якої ходили самі не дуже заможні люди. Старець з дрібним, гладко вибритим і рухливим лицем — звертав увагу всякого, хто любує ся в обсервації великоміських типів.

Я з ним пізнав ся так, як звичайно пізнають ся люди в великих муравлисках світа. Розговорив ся старець, ударив в елегійну струну, розповів своє минуле й теперішнє, бо про будучність не мав що розповідати. Вона стояла

перед ним як велика темна пустиня, на краю котрої темніла могильна яма...

— І гроший не доробив ся і слави ні! Бо щож тота дрібка часу могла менї принести?

— Треба було остати при меньших ролях, так велїла сама практичність — кажу йому.

Старий поглянув на мене такими очима, що мов промовляли: або ти знаєш, що говориш? По хвили промовив.

— Чи орлови добре жити в клітці! Молода буйна сила рве його в гору, високо — високо, на стрічу срібним хмаркам, буйним вітрам, золотому сонцю, небесам!.. Але я тішу ся бодай тим, що жив у палатї раю штуки.. Я її розумів, відчував і був щасливий.. Ах, бо се єсть правдиве, високе щастє й невимовна розкіш — жити в сфері краси і штуки!.. А тепер, ах тепер я так нужденно зарабляю на хліб, так нужденно...

Замовк. Лише уста його рушали ся, мов що пережовували і лице прибирало що раз любий вигляд, уявляло інтересну гру мімічну — уривану — коротку — нервову. Але як зарабляє на хліб — не сказав сердега. — — — — —

Пізною порою ночі сидїло споре товариство Русинів-студентів у нічній каварни «цощї Raches». Відвідували наші молодці сей льокаль від часу до часу, бо тут можна було рускій братії викричати горло, висьпівувати про «бурлаків, що зійшли ся до одної хати» і при весе-

лім настрою так собі для розради побалакати з хозяйкою »polska gęba«. Вона — себто хозяйка — походила з народу, що во время оно споживав безплатно манну в пустини, робив цегли фараонам, бив чолом перед золотим телятем і по довговіковій вандрівці почестив своєю появою австрійську Галилею, де знову безплатно споживає хлопске мясо і торгує паньську шкірку.

Сиділи »бурлаки« й вели горячий спір на якусь політичну тему. Аж от відчинили ся двері і до каварні всунув ся сухенький чоловічок зі скринчиною під пахою. Сказав »erlauben, meine Herrschaften!« і став виймати зі скринчини різнородні перуки, шапки, капелюхи.

Був се мій знакомий »артист«.

Не пізнав мене. Натягав одну перуку за другою, достроював до того лице, втягав який капелюх або шапку і ставав кожної хвилі иншим чоловіком з вигляду. Що пару хвиль він відвертав ся до стіни, стягав, перекривлював, морщив, витягав лице — скоро й нервозно, накладав нову перуку й накритє на голову і обертаючись до видців виголошував горлявим, сухим голосом імя особи, яку мімічно представляв: »Наполеон, Йосиф II, Шілер, Гете, Бісмарк« і т. д.

Ми гляділи на него і не могли не признати, що фізіогномії осіб удавались йому »з портретовою вірністю«.

Але один з товаришів знудив ся тим спек-

таклем. А може й не в силі був глядіти на прикрі, нервові рухи старечого лица.

— Коби він вже раз забрав ся! Псує нам забаву! — сказав, а звернувшись до старого додав:

— Красно, красно, але ви вже змучили ся, може закінчите, Herr Künstler?

»Künstler!« Се слово неначе зелектризувало старого. На лиці з'явилась солодка — щаслива усмішка, що немов говорила: ах, яке солодке імя »артист!«

Опамятав ся, хопив капелюх у руки і мов у горячці сонний, рухаючи лицем, приступив до нас збирати гроші за свою »штуку«. Гелери по-сипались, старий запакував свою артистичну гардеробу в скринчину, сказав: »danke schön, gute Nacht, meine Herren!« і вилетів на двір, як би його хто гонив.

»Я так нужденно заробляю на хліб, так нужденно« — його колишні слова пригадались мені і дзвонили на дні серця цілою силою болю...

І я погадав: як легко людска злоба, марна забаганка й підкопна робота підлих душ може вбити щастє чоловіка...

Задоволений чоловік.

Кельнер приніс пива, ми — себ-то я і Малюк, руский робітник — штуркнули ся склянцями по чесному галицькому обичаю, щоб і вухо щось із того мало, що ми пемо.

За хвилю заволодів нами той настрій, який приходить звичайно тоді, коли стрітять ся два знакомі і бажали би під свободну хвилюк децо взаїмно собі розповісти.

Ми не дармували, тутки сказатиб: не мовчали.

Якось прийшла черга на Малюка. Прийшло само собою.

— ...А я вже тут над Дунаєм чотири роки слюсарюю, — став говорити Малюк.

— Тевер я на зелізниці. Добре іде, коби так дальше! А то вже годі було видержати в тій Галилеї, не проти ночі згадуючи! Як ви були тому пять літ на прогульці в нашім селі, тоді ще було як-так. Але потому — прийшли вибори, перекупство, різанина — чистий допуст божиї! Я не міг дивити ся на тоті порядки, на

тих запродайників-хрунів, на цілу тоту господарку... Моїх братів — знаєте їх Миколу і Леська — тягали і тягали то по староствах, то по судах. І я не сидів спокійно. І мене розрухували.

Довго те тягнуло ся. На правду сказати — мені жите остогидло. Мені Бог дав якусь інакшу душу, чи що таке. Який я спокійний — знаєте мене, але там у дома під тоті часи я був такий, що був би палив, різав, купав ся у крові... А все за тоті страшні порядки та за тоті порядки!...

Я таки добре зробив — сам бачу тепер — що віддав братям свою частину тай гайда! у сьвіт. Щоб тільки дальше і дальше! Мені здавало ся, що моє серце пукне з люти і болю, коли там остану. І воно справді втихомирило ся...

Ну, всеж то — прецінь якась дорога тай люди нові, звичаї, мова — всьо.

Я вибрав ся до Відня, бо чув нераз від робітників у Перемишли, що в далеких десь там містах живють робучі люде далеко лінше, як у нас. Вибороли собі які-такі права і сам люд мудрійший і більше чоловіколюбний, як наші павки-хлопогризи. Казали перемискі робітники, що от у Відни то робітник — пан: мясо їсть, пиво-вино пє, куда хоче вступить, всюди єго шанують, бо мусять шанувати. Я бачу, що вони призвичаїли ся до робітника, бо якже таки інакше?

— Гей, гей — чи ти думав коли, Малюку зі села, де наші щетинясті фрайцузи кажуть рано в вікно „добрий дeнь“ — а вeчeром „дo-браніч“ — чи ти гадав, що будеш — як сам пан — заїдати гуляш, пити пиво в такім палацу, в такій церковці з позолоченими стовпами! Сидиш тутки розвернувшись при столі, прийде Німчик, скаже »Guten Morgen!“ або яке инше делікатне слово і тоді доперва сїдає до стола. Кельнера в чорних підтятих кацабайках підскакують коло тебе, як молоді антипки — а кожний до тебе каже »Sie« — а не »ти« або »пo-сунь сє, хлопе, пшеце відзїш, же пан ідзе!..“

Добре ту нашим людям, їх ту хвалять, бо до роботи витривалі. А робота, на правду, не тяжка. Я в селі робив потроха ковальство, а коли ту приїхав, знайшов собі роботу при будові, а потому, розглянувши ся добре, роботу в слюсаря, грубшу роботу, але все таки роботу. По німецки то якоесь ще у войську пробував я отвирати рот, а тут — то вже і говорити пускав ся. Тепер, як здорові чуєте, говорю так, як віденьський робітник. В роботі, при зелізниці навчив ся ще лїпше.

Але от що до мене було чіпило ся; не згадасте, хоч як. От — знаєте, я вже старший собі парубок був у себе дома, а ту на чужині нараз так банно якоесь стало за тим, що чоловік своєї сімї не має. Час прийшов, бачите, а якже!

Наївши ся, напивши ся — давай, женити

ся! — повідають. Таки оно й так. Чоловік ніколи не терпів такої біди, яка по людях ходить, не голодував ніколи, а ту таки ще лїпше, бо їда і трунок дуже ладні. Але менше о те. Вже і грошки є: близько два леви денно — се не шутка! Наскладало ся дещо. Але як вийдеш вечером з роботи, зайдеш дещо попоїсти в реставрацію, а потому вступиш у свою хату, тоді доперва пізнаєш, що то — самота! Мешкаю в біднійших людей, маю ліжко в передпокою. Як верну в хату вечером, они вже сплять, бо рано на роботу треба. Також робітники. От сяде чоловік собі на граю ліжка — в темноті, а ту думки наче тоті пташки прилітають. Одна за другою, одна за другою. То сумна, то весела. Скачуть вони, танцюють. Згадає ся рідна стріха, рідня, братя, замужна сестра, небіщики батьки... Потому і те, що от вернути-б, вернути-б до хати, а не волокитою жити між чужими... А тут приходить знову щось таке, неначе обмерзїне і так ніби голосно до тебе кричить: де хочеш, до дому неволї?... І я відганяю тоту гадку, що радить вернути до краю... А потому приходить инше на голову: ти сам, одинокий на чужині. Яка тобі тї розкіш? Вернеш до дому, ні тебе кому привитати, ні заговорити ласкавим словом, ні обтерти вугляної порошинки на твоїм чолї... Ти сам...

Знаєте, мене такий дивний, дитинний жаль нераз брав, така нудота опадала і така туга обгортала, що я собі постановив конечно вищу-

кати якусь дівчину й оженити ся. Вірте мені! Але тільки руску дівчину, щоби мене розуміла не тільки словом, але і чутєм, бо руске серце — руске чутє. Такого чутя не заступить чоловікови ніхто на світі...

Незадовго став я ходити до рускої церкви, пізнав ся з рускими робітниками і студентами. На серци стало весело. В церкві побачив пару дівчат-Русинок. Богато з них остає в обовязку, чи там у службі по віденьских домах. Ну, тепер стало ще веселійше. Правда, що дещо мині і не подобало ся в наших людей. Мині зараз впала гадка, що сего я дома на наших людях не бачив. Деякі робітники й дівчата говорили по руски так, що пожаль ся Боже! Трохи по німецки, трохи по чески, по польски, по хорвацки чи як там — чисто наші урльоппники. Але й таких урльоппників у нас тепер не багато. Звісно — на рід мудріє. Слухав я, слухав, а далі став питати: Щось ви, калічите по руски! Ви руска людина? А — відповідають мині — ми рускі люди, але давно вже у Відни, вічно зі Швабамн, Чехами, „Кровотами“ — то помішало ся.. А друге, що не подобало ся мині в тих наших „Віденьчуків“, то ся якось дивна вдача у них: оден уважає себе мудрійшим від другого, хоч оден і другий на куну мало що вміють в порівняню до ческого або німецкого робітника; сварять ся mezi собою, підозрівають себе взаїмно в нещирости, зглядом себе зарозумілі і до всякої спільної роботи — як вони кажуть „ворганізації“ — не-

охочі і нездатні. Се все може тому, що в Галичині мусіли кланяти ся в ноги всякому «тягни-вереті», а тут они почули — волю...

Але — Божеж ти мій! — і те добре, що вбирають ся як панчики і їдять-пють добре! А там бідний нарід голодував так!...

Пішов я раз до товариства на вечерниці та на свою біду пішов. Я маю дуже м'яке серце, а на чужині то воно вже чисте масло. На тих вечерницях танцювали. Було дівчат багато, та одна мені дуже впала в око. Я почув у собі охоту оженити ся з нею. Прошу вас, не сьмійте ся, бо з неї була би на правду гарна для мене жінка: здорова, чорнобрива, весела, більше груба як тонка, вбрана порядно, на руках перстінці. А до того додаймо і те, що зівсім чисто говорила по руски. Се з якоїсь лїпшої парафії — кажу собі в духу і присуваю ся до неї, хоч я не все сьміливий. Вона розмовляла зі мною довго, пила пиво, я сам дві склянки заплатив їй, сьміяла ся весело. Я був на радощах. До того мені ще подобало ся те, що не кидала ся жадному з хлопців на руки, так як інші, була до всіх дуже звичайна. Се мусіло подобати ся. Одно мене занепокоїло, а власне те, що все попасала очима на двері, коли тільки відчинили ся. Когось вижидає, перелетіло в мене через голову. Побачимо. Десь коло девятої надійшов молодий панок. Вона зачервонїла ся. До него прибігло втрати ся багато робітників і деякі дівчата. Побігла моя вибрана жінка і — як я бачив — ви-

тала ся дуже сердечно. Через цілий вечер вона виділа тільки єго, а я через цілий вечер був лихий то на неї, то на себе, то на свою охоту до женитьби...

Сказали мені дівчата — я питав їх — що се вона в нїм залюблена і гадає, що він з нею колись оженить ся. Він, казали, студент чи може і урядник який. Так они розповідали. Пізнійше я довідав ся докладно і про него і про неї і тепер знаю ся з ними добре і ціла річ мені вияснила ся... Та сумно було мені одно, що не міг я мати надії на неї.

Час — то чудесний лікар. Він меневилічив з тої любови, чи як там сказати. Але видко — я вродив ся з хоревитим серцем: воно знайшло собі нову біду...

Співаємо раз в товаристрі «І шумить і гуде» — так співаємо, що аж німецькі патрони на стїнах тїшать ся до нас! А найліпше витягала голосом білолиця Кася, родом з Буковини. Десь вона ту зайшла небога. Гарна дівчина, що хоть води до неї напиту ся!... Співаємо, співає і Кася „а хтож мене молодую до домовьку заведе» — а я кажу їй півголосом: «я заведу!» Глянула на мене тай в сьміх. Хі, хі, хі, — тай хі, хі, хі! Ви?... Я! кажу. Не знати! каже вона. Я на те: Козак мовчить, а все знає, козак до мів поведе! А вона каже: вже такий знайде ся, не треба їй козаків!

Мене мов вугльом-жаром обсицав. Такий встид при столї, при людях! А до того від тої,

що так мені подобала ся! Але щастє, що при столї ніхто на такі слова не вважає; всьо за жарт тай вже! Так і ту було...

Знаєте, що я задоволений, що з нею не зайшов дальше, бо потому довідав ся, що вона ціла не варта за мій мізильний палець! Чуєте? Таке вам зіленько! Хто може знати всіх людей у таким місті, навіть хотьби своїх!...

Але тепер инша істория. Ту вже пішло не на жарти!.. Але випиймо ще одну...

Нині неділя — сьвяткувати годить ся.

Ви знаєте, що я тепер не самий вже? Я жонатий. Так, ніби жонатий, а ніби ще ні. Діти в мене ще не плачуть.

Се стало ся чудом-дивом.

Раз вечером вертаю з роботи до дому. Перед каменяцю, в котрій я мешкав, заїхав віз ратункової стациї. Ов, комусь остогидло жити в таким ладнім Відни, гадаю. Бачу, аж ту на пів виносять, на пів провадять під руки якусь жінку. Глипнув — знакома! Куховарка з першого поверха. Бідачка, що їй таке? гадаю. В хаті розповіли мені, що вона отруїла ся головками сїрничків. Отруїла ся, бо покинув єї наречений, з котрим звала ся три роки, чи навіть довше.

Бачиш — кажу до себе — за иншими то і гинуть, а за тобою... Ну, щоби хоть чоловік до людей не був подібний! А то, здаєть ся, і не такі подобають ся комусь. Та щож — не роди ся, кажуть, красний, іно щасний! Щира правда!

Вірте мені або ні, але скажу вам, що я не

міг довго спати через тоту отроєну. Звичайно сплю, як забитий. Паньська слабість — не спати. Все мені привиджувала ся тота куховарка: така собі груба, здоровенна, з лівим оком яснійшим, так як би більмо мала. Впрочім — нічого собі баба. А потому, то таки стрілило мені в голову: ануж може би ти до тої копнув ся! Єї відратують, бо то тільки сїрнички. Ануж до неї! Она вміє так за чоловіком пропадати!...

Вже в каменниці мали що обертати в роті. Така подія, то вода на дівочий млин. Але куховарка не виходила вечерами »на браму«, то й скоро все затерло ся, тим більше, що прийшли нові події з вулиці або й з того великого міста.

Якось у пару тижнів — у неділю по полудни — зібрала мене охота перейти ся в Пра-тер, де чоловік побачить сьмішні і цікаві річи. Сходжу до сїний, глип — стоїть у брамі куховарка. Поздоровив я єї, як пристоїть, вона відповіла, як треба. Питаю, чому не іде на прохід, преці такий гарний день, нудно в душних мурах. Відповіла, що їй не нудно; що не має з ким піти — приятельки не має, зрештою де тепер приятелі є на сьвітї? Додала, що не варто нігде виходити, менше гріха буде — от хіба до поблизької церковці. Вкінци годі вийти, бо вихід має лише що другу неділю.

Я побалакав з нею ще дещо, попрацав ся тай пішов у свою дорогу.

Від тепер вже що вечера здибали ся ми

на брамі. Вона виходила по вечері перейти ся, а я дотримував їй кумпанії.

В неділю пішли ми вже до Пратеру до пиварні, де грає музика.

Пили ми досить, я не жалуввав гроша. Чого має чоловік жалувати для себе і для добрих людей, коли є де заробити? Раз мати родила!..

При пиві я переконав ся, що вона мені підходить що раз більше під смак. Але вона була чогось ніби сумна і я єї тому просив, щоби вповіла причину смутку. Не хотіла, не хотіла, а вкінці розповіла все, чисто, як би з книжки читала.

Сказала, що вона родом Чешка (ага! погадав я собі, фальшивого роду! Ну, але вона може бути й інакша!), родичі мають в селі кусничок ґрунту і хатину. Має ще одну сестру дома і брата, що в Празі у войску. Приїхалаж вона до Відня сама — зі своїм паньством. Пана ту перенесли, бо він урядник. Пізнала ся з одним послугачем з більшої фірми; казав, що єї любить і з нею оженить ся. Брав від неї гроші, коли потребував. А тепер — от недавно — пізнав ся з иншою і написав до неї лист, що не хоче ся з нею більше знати. Єї се заболіло і вона заподіяла тоту дурницю, що хотіла отруїти ся. Більше би того не вчинила. Він того не стоїть. Вона ще й ліпших знайде. Не даром же і гроший наскладала трохи. Мені се розповіла вона, бо видить, що я ліпший якийсь чоловік. Вона чула, що тоті люди з нашого краю мають добре

серце. Її приятелька вийшла також заміж за мого краяна.

Ми забавляли ся, вона ставала розмовніша, я сьміливіший. Я спостеріг, що її око зовсім не шкодить її красі. Хоть на правду — вона не так красна, як приємна мені була.

По дорозі я подав її руку. Ми стали з собою говорити, як добрі знакомі через „ти“. Перед десятою вернули домів: она до себе, я до себе.

І так — ішло, ішло, аж я сказав їй раз, що її люблю і оженю ся з нею. Пристала на се і сказала, що мене любить без границь.

Раз вечером я узрів при ній якогось мужчину. Хто се? питаю. Нащо тобі знати? питає вона мене. Знакомий оден! Се повторило ся пару разів. Ов, зле, гадаю. А тут одна дівчина, сказала мені в секреті, що се власне той панч ізза якого вона труїла ся.

Став я її допитувати, вкінци признав ся, що знаю, хто се.

— Так, се він — сказала вона. — Прийшов довідати ся, як я жию, чи здорова та як веде ся. Він довідав ся через людей про мій смутний випадок тай жаль ему було мене, тому прийшов. Просив, щобим погодила ся з ним..

А ти? питаю її.

— Я ані гадки про те! Просив, щобим бодай не гнівала ся, бо его болить серце і гризе сумліне! Тай кляв ся, присягав ся! Уміє говорити

солодко, сей драбуга. Але я вже серце до нього стратила! Ого!

Я собі пригадав, що вона якийсь час була не своя. Щось там ще мусіло тліти в її серцю — нема що казати.

Така річ, як любов, не вітріє так скоро.

Я не був рад тому, що він туди заходить і мав охоту перебити йому ноги. Але потому розгадав собі, що се преці не ва дикім селі і постановив зробити інакше, ліпше...

Я бачив, що багато з робітників у Відни жило якийсь час у двійку з собою, привикли до себе і пізнавали ся взаємно. От — і мої господарі так жили, заки пібрали ся, як Бог приказав. На селі у нас там таке не уходить, а ту вже така мода. Ніхто на те не зважає, не назве гріхом.

От, я і вловів їй свою гадку, вона на те пристала, ми наймили хатину, вона доходжувала прати, а я бігав на роботу.

Так вело ся шів року. Дуже добра була до мене, то я й оженив ся.

Нехай, гадаю, вже і Чешка, коли своя чоловіка не хотіла!..

А знаєте що? Той єї бувший наречений загостив до мене. І в моїй хаті знайшов єї. Раз вечером входжу в хату, кажу: «добрий вечер» Кочко, а тут і він. — А ви за чим ту? питаю остро. На те вона каже, що він тепер без місця, прийшов до неї як до старої знакомої подивити ся. Сумліне єму каже, що через неї єму не щастить ся. Тому він прийшов.

Тут і він приступив до мене, скорчений, переляканий і каже: Даруйте, що я до вас ту заглянув. Се правда, що ваша жінка повідає. Мене се вже успокоїло, коли побачив я, що на такого чоловіка, натрапила як ви. Ангел — не чоловік, каже вона про вас. Сьвятий, повідає, чисто сьвятий... Я вам за се вдячний, дуже вдячний, що ви так єї шануєте. Я вас так, каже, полюбив; позвольте часом до вас навідати ся, не гнівайте ся на мене, нема за що. Я вас обоє так люблю!

Щож було діяти з бідою? Серце не камінь. А леж приходіть, повідаю, коли хочете. Що ти на те скажеж, Кочко?...

І жінка згодила ся.

Він заходить до нас часто. Жінка забула давню уразу до него. Добре в неї серце. І господарна! Обшиє, облатає, нагодує, напоїть. Заступила мені Русинку.

Я нею геть задоволений...

Треба іти, бо занудить ся, вижидаючи мене...

Дух опозиції шептав мені крикнути йому: Чоловіче, на занудить ся вона: є там кому єї забавити! Але я розважив, що сего ділати не треба, тому вкусив ся в язик...

За дорогим невідомим.

Хто вона була, тота, про яку стану тут розповідати, і де те стало ся, що вам розкажу — на що вам теє знати? Досить вам знати, що було се одно з ефемеричних явищ, які вилонюють ся з блакитного хрусталу, засьвітять фосфоричним блеском на момент, що називаєть ся в людській мові весною житя, і никнуть, розпливають ся в безкрайї синяві вічності. Була одною з тих тихих натур, що переживають невидим бурі сердечних зворушень, потрясаючі дірами які вибивають пятно глибокої мелянхолїї на їх цілому єстві... Досить вам се знати.

А головна річ — се була сама щира правда.

* * *

Мала дивне обличе, овіяне авреолею якогось глибокого смутку, що вилонював ся з глибини єї душі і кидав магічну тїнь на єї цілу постать. Завсє виглядала мов заслухана в яку засьвітову арию, що єї виспівує для чутких душ ангел туги за невідомим.

Бажала жити для добра ближніх. Чувство те сповняло дивною розкошию її груди. В дома набрала освіти і мала те, що промовляє все-світною мовою до молодих людей, кандидатів на мужів: була дочкою богатих родичів. Тому старали ся о її згляди і руку всякі гарні й менше гарні молодці.

Але серце її не затріпало ся ні до одного з них розкішним зворушенем любови. Були всі дуже прозаїчні, любили жите як добру страву, по якій смакуни облизують пальці. А коли були й деякі, що говорили на високі теми, що запалювали ся взнеслими ідеалами любви людскости і народу — то вона бачила, що був се бенгальський огонь, в якого освітленю прикро виглядали сумні герої, або була се невідчута фраза, що летіла з їх уст і навіть діл для догодження власній гордості. В інших грала важну ролю — нажива.

Як вона відчувала те! І звідкиля взяло ся в молодому недосвідному серці тільки знання людскої вартости!

Так великі постники-аскети пізнавали острими зміслами своїми, що говорять до них люди насичені мясом і розпустою...

Раз приїхав до дому її родичів свояк-студент, людина наскрісь ідейна. Вона любила з ним говорити, бо відчула в ньому братню душу. Звала його братом, він її сестрою.

— Знаєш, добра моя сестро, знайшов я тобі пару!

Встромила в нього допитливо свої рефлексивні очі.

— Знайшов пару, кажу. Не віриш? Се мій товариш, повний жертволюбности й таких прикмет, які тобі можуть лише подобати ся.

— Яких?...

Стали розмовляти. Розповів їй про товариша, що від дитинячих літ боре ся сам власною силою з невгодами життя; виробив у собі казочну силу волі; любить людскість і народ свій з чистої душі; багато перетерпів у те время люте переслідувань... Він добрий... гарний — не тільки душею, навіть з виду гарний... Я його привезу до тебе... Він твій...

Відїхав свояк, полишив сестру в повени дум, бажань, туги розкішної, вижиданя його мов золотого сну...

Зі столиці надїслав образ свого приятеля. Вдивляла ся в мертві лїнії образу з горячим захватом, летними думками оживляючи те дивне лице невідомого брата їй душі.

— Сей мусить бути мій, або ніхто!

І що дня гляділа на образ і що дня він їй більше приговорював солодких слів до серця і що дня більше любила його — дорогого невідомого.

Зі столиці надїшов лист: „Приїду з приятелем, говорив йому про тебе. Рад тебе пізнати“.

Він приїде. Душа їй душі і мрія їй мрій!...

Надїшло чарівне Рїздво. Святий вечір

проговорив таємничо, торжественно міриями зір до всеї вселенни.

Приїхав свояк — сам. Питала його всім смутком думки, де він — брат єї душі.

Його не було.

— Важні родинні справи покликали його до родичів, до маленького місточка десять миль звідси, — пояснив свояк. — Був би приїхав. А може й приїде підчас сьвят. Дуже тобою зацікавив ся.

Спаленїла, а серце в неї било, тремтіло, як листок осики.

Сестри єї і братя жартували з неї: приїде наречений, мовляли. Невідомий наречений!

Але він не приїхав. Прийшло тільки письмо з малого провінціонального місточка від него, в якому жалував дуже, що не буде мати приємности пізнати єї, до якої потягала його дивна, непояснена симпатія. Письмо те забрала від свого свояка, сховала між свої книжки і — засумувала.

А ніхто не доглянув того жалю на єї звичайно смутному обличчю. Довкола звенїли серце полоняючі нути наших руских коляд.

„Нова радість стала, яка не бувала“...

Так, і для неї стала нова радість, та чи сповнить ся бажанє єї, тоту радість осягнути, затримати коло себе на все, на віки?...

Минуло Різдво. Свояк поїхав до столиці, а звідтам донїс за пару неділь, що товариш його сей «невідомий наречений» виїхав на дальші

студії за границю і, звісно, не так скоро верне до вітчизни.

Поїхав: »А ти поїхав, мене понехав« — пригадало ся їй. Та як понехав? Він преці мене ще не бачив! Ні, таки понехав! Його душа втікла від моєї... Се душа моєї душі?...

Соняшне промінє весняне зігнало білу зиму з горбків рідного краю, всесилюю могутного відродження зазеленіла країна, зацвили цвіти. Прийшла весна з чарівними своїми піснями. А для неї принесла вона невимовну тугу і безконечний смуток. Вони визирали з її очий, уст і блідого облича, на якому рідко коли з'явив ся усміх. А коли з'явив ся, то виглядав як блиск сонця на жалібних киреях.

Незабавом знайшов ся знову оден з її обожателів, що приніс їй в жертву свою особу й серце. Знова кандидат на мужа. Родичі радили його взяти, бажали щастя своїй донечці.

— Не вік вже тобі оставати в паннах, донечко. Тай не вижидати тобі того, що його ще й не бачила й не знаєш!

Не бачила? Вона його не знає? То образ в її душі — се така пуста, невломима мрія?...

Але він не вертав з за границі, не прилинув до неї...

Відбули ся заручини. Її наречений був „порядною партією“. Та вона его не любила, бо мала иншого в своїх думках. А той любимець її не прибував так довго, так довго.

На заручинах своїх мала блідість і смуток водної лелії...

І минула весна, літо й осінь, а лелія цвила — що раз білійше і що раз була смутнійша. Незабаром мала на віки злучити ся зі своїм нареченим.

І знову надійшло Різдво і милий Сьвят-вечір. По спільній вечері читали часопись, яку привіс іно-що післанець з пошти. А там була й його звістка, привіт рідному краю з далекої чужини. Слова були щирі, — та нав'яні сумом.

В неї наплили до очий сльози. Стиснуло її за серце — зімліла..

* * *

Не потребую хіба додавати, що се був останній сьвят-вечір в її життю. З весною полинула в країну вічного духа.

Полинула — розлисти ся в рожеву хмарку над його головою; сьвітити мерехтячим сиянем зірки на стежках свого любимця; шукати за тим дорогим невідомим, що був розкішним сном її весни...

Чернівці, в січні 1904.

П У С Т К А.

Була осінь. З дерев позлітало жовте листячко та вкрило грубою лавою землю, на котрій ще подекуди зеленів шматок трави. Древа стояли в мертвій німоті з виразом глибокої жалоби, насторошивши безлисті конарі-рамена. — Далі — пара порожніх грядок, перед ними цвітник — пустий. А тут красувалися весною рожі, що вбирали зелені стовпи-корчі своїм світлим блиском. А тут цвила лелія, пишалися пестрі братчики. Нема їх тепер...

В саді хатина — пуста, нікчемна, обдерта хатина. Глухо довкола. Тільки вітерець заведе інколи свою криливу, загадочну пісоньку-тугу тай втихне, щоби по хвилі засвистати розкішної, свавільної чабарашки. Як він чудово достроюєся до тієї мізерії та оперетки, що граєся в світі!...

Мені сумно. Чому так глухо в тій хатині?... Чому не задзвонить голосний, срібний сьміх золотокучерявого дівчати з очима, як небо? Чому

не повесе ся гаряча пісня розгульною струєю по воздухам? Чому так глухо?...

Ага — колись було, п'ятнадцять літ минуло з того часу, як той срібний сьмішок дівчати дзвонив, як грімка пісня неслась...

Гарно було — гарнійше як в раю...

Овіяна теплом взаємної любови жила тут родина: отець — як ангел-хранитель сторожив над добром своїх діточок, один син у військо ось-ось вибирав ся, другий з молодого подругою проживав під батьківською кришею; дівчина-сестричка буяла в первоцвітї своєї молодости, свобідна як рибка, розкішна як рожаний цупіночок. Мати-ж була, як — рідна мати.

Звідкиля в тому раю вродив ся дух злоби такий як той біблейський вуж-диявол?

І звідкиля з голубів родить ся яструб?...

Загнали труби, загудів барабан, посипались густою лавою новобранці »цїсарю служити«. Пішов і наш Олекса — заплакала мати і сестричка, засумував батько. Один не плакав — брат рідненький. І чогож ему жалувати і сумувати? У него-ж на думці весело — погідно, бо він собі газда — і все має, чого забагне... Ба, ні. Не погідно, не весело в душі Максима. Ему тісно жити в купі з отцем, матерію, сестричкою...

— Віддавайте-ж Маринку, пора їй на те. Трафляють ся люди. Чи має дожидати кого більше. Нікого й не діжде ся, хиба сивої коси. Тай трохи за тісно нам в хаті, у мене діточки є

нікуди з ними дітись, бо ви мені вічно на карку! — сказав раз Максим.

Похнюпив ся отець, засумувалась мати. Умовляли — не допомгло. Щоб синови вволити волю, щоб не було ворогованя — віддали єдину донечку за парня, що любив єї та бідний був і доробитись майна не мав часу.

Пішла-ж вона з другом життя свого, відійшла від батька, мами, брата.

»Де-ж ти мене поведеш,
Коли хати не маєш?»

Не мала хати, бо в рідних тісно було; Максим казав: нікуди нам зміститись...

»Де-ж ти поведеш« — любий, вірний друже? Ти ще й не заробив на хату, за скоро прийшло твоє щастє, за скоро ти єго мусїв узяти в свої обійми...

»Поведу тя в чужую,
Заки свою збудую...«

В комірне? А так, бо інакше годї. Будуть працювати, дороблятись і »збудують хату...«

Гірка-ж робота, ремество не йде; як тут жити? Посоловіла дівчина, зникли рожі з білого личка, пожовк єї друг сердечний.

— Я маю брата, запозичимось в него. Розробимось, то й віддамо, — сказала Марійка. Пішли. Максим позичив ладні гроші.

— Коли не віддаєте в пору — »зафантую« вас, не буде помилуваня, бо я сям бідак, — сказав понуро братець.

— Віддамо, віддамо з подякою!— відповіли обоє урадовані, що є гроші.

Що то вже на сьвітї не дієть ся! І не надієш ся, що таке вийде: думав — буде так, стало ся інакше.

Думала Марина, гадав єї чоловік, що дороблять ся майна тими братними грішми. Де там! Зачаровані гроші, розсипують ся, втікають. Вже-ж то кому судьба заграє невеселої пісні при колісці, тому не вирватись від неї до гробової дошки.

Прийшла одна, прийшла друга дитина. В нужді то прийшло — в смутку; похоріло, помучилось і пішло на другий сьвіт. А гроший коштівало богато, бо лікар взяв, ліки забрали і похорони зїли...

Задовжились напі, а пора віддачі наблизилась.

— Ідїть же зараз до них, най віддають гроші! Забрати вмїли, віддати не вміють! — гукає Максим на батька і маму, таї жене з хати.

— Почекай іще, синочку, не згине оно в своїх рідних — умовляє старий батько.

— Годї!

— Се-ж твоя рідна сестричка, Максиме, чи-ж годить ся з нею так поступати? Навіть з чужими людьми не можна так! — вговорює мати.

— Оттаке то! А я-ж не бідний? А менї не треба їсти, а мої діти не людскі? Ідїть до них, а нї, то геть менї звідси!

— Добрий ти, сину, на причуд добрий!

— Добрий чи не добрий, а вам до того зась! Старі сови най не пхають ся в гніздо молодих пташок! — відрубав син.

— І не боїш ся ти Бога, таке верзти? — закричав батько і хопив ся за голову.

— Ідїть менї звідси, а то...

Пішли старі, заливаючись сльозами. Тяжкі то були сльози. Прийшли з донькою і зятем молити помилуваня у сина.

Не допомгло...

За пару неділь „зафантував“ недобрый брат свою сестру, оставив голі стїни в чужій хатї...

Гей буря, буря здіймає ся — люта, страшлива... Переверне вона дуби, старі могутні дерева, побе-покосить цвїти...

То не буря — то брат Олекса приїхав з війська зробити лад...

— Як ти поступаєш собі з сестрою, з батьком, з матерію, Максиме? — спитав грізно Олекса.

— А тобі що до того? Як менї хочеть ся! — відповів Максим, зареготавшись.

Почала ся сварка. Максим прогоняв брата, батька, маму.

— Геть менї, плюгаві, з моїх очей!

Хто плюгавий, а ти напевне! — загремів Олекса, вхопив кіл і рванув ним брата через голову. Упав Максим кровю облитий, заплакали всі: і батько і мати і сестра і Максимова жінка й діти.

Жовніра забрали, засадили в тюрму за незаконний вчинок, за розбій...

Засадили й батька й матір за напад...

Максим виздоровів і став сам ґаздувати на політім кровю обійстю своїому.

Чорна розпука огортала серце батька в темній норі-в'язниці.

— То не моя дитина! — говорив раз у раз. Стратив до него серце, сам стратив голову, розум...

А вона, стара мати незабаром з жалю, зі встиду й померла.

Вийшов старий з в'язниці, ходив мов приблука по сьвітї. Не вдіяли нічого й пестощі доброї доньки, що забрала єго до себе. Лютили єго слова пожалуваня старих другів, боліли насьмішки ворогів.

І в єго умі що раз находила грізнійша ніч. Він збожеволїв...

Раз вирвав ся від доньки і поплїв ся.

Куди? Під хату сина. Ніч була пізна, в хаті Максима спали.

Старий підсунув ся під угол хати, шепчучи до себе незрозумілі слова. Нараз заблисло довкола, полумя огорнуло крищу. Огонь палахкотїв, вітер єго роздував все дужше і дужше.

Прокинули ся сусіди, взяли ся ратувати. А старий бігав з сокирою довкола хати і кричав:

— Най гине чорний крук, най гине мій любий Максимцьо! Ха, ха, ха, ха! Отто вам «люмінация», як цісаревичови якому! Ха, ха, ха, ха!

Не приступати сюди, він прокине ся і буде бити, — а якже — буде бити мене! А єму те пер ясно! Ну і мені ясно! Ха, ха, ха, ха!

Грозив сокирою, кричав, реготав ся.

Зловили єго кріпкі люди, звязали руки, посадили оподалік від хати, а самі побігли на ратунок.

Старий сидів тихо. Очи єго сьвітили ся дивно, хоробливим блеском, губи були легко розтворені, деколи задріжали.

З лівого угла завалилась хата з великим лопотом.

А Максима витягли пів мертвого з середини. Положили єго недалеко батька; жінки зливали єго водою, опритомнювали.

Старий дививсь на те великими очима.

Ніхто не звертав на него уваги, всі заходились коло вогню, щоб не поніс ся на інші хати.

А в очах старого заблиснули сльози — і покотились долі лиця. Здрігнув ся. В єго голову немов повертав сьвіт. Стрібував увільнити руки від шнура, котрим їх звязано. На вскорі єго вязали, то і не кріпко звязали. Він підніс ся і пішов в темний сад. Ніхто за ним не дивив ся.

Гасили огонь довго. Засвітав ранок, вже не курились трами ані бальки, а на поблизькому дереві висів — батько Максима на тім самім мотузї, що єго здоймив собі з рук...

Максима повезли у шпиталь до міста. По дорозі він попав в горячку і плів страшні речі.

Незабаром помер.

Жінка єго з дітьми перейшла до своїх батьків, не хотіла остати на »нечистім« хочайстві.

Остала хата пустокою з надруйнованим лівим углом...

Пустка... Вітер свище свою пісню; з неї чутно, здаєть ся, слова страшні-грізні: проклята пустка!

О велика родино Атридів... велика, кривава Руїно-пустко, колиж прийде для тебе година помилуваня, нового — доброго житя, — о велика Руїно!...

Львів, 15/І 1896.

К Е Л Ь Н Е Р .

Може позволите, пане, іще чарочку? Ні? Шкода! Пийте, пийте, я радий, що з вами здибав ся. Побалакаємо собі дещо. Я люблю з вами балакати — ви добрий чоловік, бігме Боже!

Тай я, хоч такий піячина, як мене ту бачите, все таки знаю, що то значить чоловік учений, що пише в газети. Тай я не дурний колись чоловік був... Гай, гай!...

Мій ти Боженьку! Як я собі розгадаю, де то вже чоловік був, з яких печий хліб заїдав, то на правду не можу зійти з дива, що мене ще не забрав біс! А якже!

Та вже мабуть так було в колиссі призначено, валяти ся по сьвітї, волочити ся, гей той вічний жид, Агасвер... Чиж не так?

Не любите мене, що я трохи собі ликнув! Ет, що то шкодить! Всео — *vanitas vanitatum*, пропінация ґрунт! Дивуєте ся, що я по латиньски закидую! Таж я преці скінчив ґраматику, значить, все таки ходив поза латиньску школу. Мої родичі були богаті люди з німецкої кольонії. »Старий« провадив господарку для себе, ма-

ма для себе — кожде extra. Чому? Або я знаю чому? Як треба було гроша, то старий позичав від мами, але не віддавав ніколи. З того приводу бували суперечки, колотнечі, бійки. Старий часто запивав ся. Такий був добрий нумер, як я! Коли мати не хотіла дати гроший, то він їй доказував намацально, що в сьвятім письмі виразно говорить ся: жена да повинуєть ся мужу своєму! Знав свою річ небіщик!

Я бувало також беру уділ в тих бійках. Старий брав мене до шиночку, де він грав у карти з приятелями. Ту я собі жив! Батькові товариші напихали мене ласоцями і називали »бравим хлопчиком«. А що при тім мене поїли — то вже розумієсь. І так ми вертали пізною нічкою до хати, розмовляючи по дорозі, як старі піяки.

Прийшли було під хату, гримаємо. Мати спить. Гримаємо міцнійше. Мати встає, сьвітить, відчиняє. Сварить на батька: сякий-такий, піячиш і ще розволочуєш мені дитину! Батько гримає на неї, а я помагаю. Часом навіть бє. Мати втікає на обійстє, ховає ся. Батько шукає за нею, а я тимчасом давно вже храплю де на ослоні, поклавши тяжку голову на кулаки.

Оттаке було житє.

Але я ходив і до школи: в селі, а потому в місті. Не хотів їхати до міста, до тої школи та підпоїли і завезли. Я отямив ся аж в місті, де була гімназия.

Гадаєте, що мені так зараз прийшла охо-

та вчити ся? Де там? Мене тільки з початку зацікавила трохи новість, місто, якого я ще не бачив. Тай отець понакуплював всякої всячини — і якось трохи втихомирив мене. Але потому я чотири рази в самому першому курсі втік був до дому. В дома пожалували, обдарували тай виєкспедиювали знова до міста.

На станції було мені добре, всього мав до волі, навіть горівочка була — се вже так батько був розпорядив. Я зарепетував першу і в тяжкою бідою всунув ся до другої. Ну, але таки всунув ся.

В той час умерла мати. Люди розповідали собі, що вона перестудила ся, втікаючи перед побоями вітця. Так отже та історія звичайна у нас дома скінчила ся у неї смертию. Га, ріжна буває причина смерти. Правда?

Я трохи таки жалував за старою, бо хотя дома належав я до ворожого їй табору, то все таки вона була добра для мене, тому варто було й пожалувати.

Я навіть заінтерпелював був старого, чи то є правда, що я почув від людей, та він мені відказав: Ет, дурню, не мішай ся до того, що тебе не повинно обходити! — Що се значить? — крикнув я, — хіба се мене не обходить? Я вже не дитина!

А старий як хопив за палицю, як кине ся за мною! Я в ноги... Тільки з далека потому мірив я его оком погорди і гніву... Якже то — гімназияста бити? Який я там був гімназияст, такий

був, але все був. Ізза обиди моєї особи призабув я навіть про первісну причину нашого «карамболю», а гнівав ся лише за себе.

Похоронили маму. На похороні плакав я, тато втирав очи хустиною, немов плакав. Після похорону зійшли ся люди — як звичай велить — на «консиляцію». Тут ми попили ся у купі з батьком і погодились...

Правда, цікава історія? Сеж моє правдиве життя...

По кількох днях я відїхав до міста, до школи. Батько мене від віз. Ту здибав ся з кількома добрими знакомими тай далі забавляти ся. Хотїв так прибити жаль по мамі... Я був натурально єго невідступним товаришом...

Ет, що то оповідати вам такі дурниці! Або ви що з того скористаєте? Чи такі нісенїтницї можна описати чи уложити з них який віршик або роман? Де там! Я так, от вам оповідаю, аби не нудило ся...

Другу клясу я також зарепетував. А під кінець другого півроча мене вигнали, бо повибивав вікна професорови. Скінчила ся едукація.

Я приїхав до дому, а ту вже інші порядки. Мачоха — ай, я вам забув сказати, що мій старий щось за пару часів оженив ся.

Се тоді, як приїхав до міста, пізнав ся з небогатим столярем, що мав у себе доньку з двома хлопчиками. Він запросив мого батька до себе, а незабавом і весіле склало ся... Тай я на нїм гуляв — і впив ся...

Але я став оповідати про те, як я приїхав зі школи до дому. Старий захотів дати мене на іншу гімназію. Поїхали ми з початком шкільного року до одної, поїхали до другої гімназії — та не прийняли. Казали, що заповнено.

Певно, що для таких розбійників мусить бути заповнено! — сказав гнівно отець і привіз мене до дому.

Ту розпочало ся пекло. Мачоха не хотіла мене бачити в хаті. Її діти мені раз в раз докучали, а я не дарував — бив. Мачоха жалувалась батькови на мене за те, що розбиваю її діти. Батько з початку намняв мені чуприну, а згодом таки й добре перетріпав. Овва! Ту вже не жартують, тільки на правду беруться виправляти мені скіру! погадав я.

Тато по нараді з мачохою віддав мене до міста, до господи свого знакомого.

— Кельнером — каже — будеш. Не злий се хліб! Шануй ся, то доробиш ся і гроший, а згодом ще й може реставрацію отвориш! Я тобі поможу...

— Ага, поможеш, коли зможеш! — погадав я собі — а мачоха на що?...

От і бачите — з того часу я кельнером. Глупе ремесло: мусиш вислухати всякого добродія й недобродія. Ту зупа за зимна, ту налляв пива неповно, ту сяке, там знову таке! А гроший жадних! Ще то у Львові — то хоть літом дістанеш ся до реставрації в поєзуїтськім огороді або на Високім замку, або на Стрільниці..

Господар дає за ніч лева і 20 кр. Значить, треба прийти перед шестою годиною, поуставляти столи, позастелювати, повичищувати лампи і таке инше. Але там вже щось і від гостей капне. Але де ті гості добрі діли ся! Тепер вже гість, що дає 3 кр. »Trinkgeld-у належить до т. зв. *feine Gäste*. А жида то не дають зовсім нічого. От колись то роблю на Стрільниці: працюю, аж під лля ся... Як би не горівка, то чоловік би... Ет!... Дивлю ся — суне ціла каравана жидівських гостей... Грим щастє в хату! — гадаю. Посунули просто в мій бік. — Кельнер, кличуть. Я чую, але не хоче ся мені так скоро йти, най почекають. Кличуть, дзвонять в склянки, в дзвінок на столі, кричать. За пару хвиль приходжу. — Що такого? — питаю. — Чого паньство так видзвонюєте?

— Чого видзвонюєте? питає! Чуєте єго? Та ми вже тутки сидимо з годину, а ласкавого пана кельнера годі дочекати ся!

— Що годину — то вже неправда! — кажу до них зовсім чемно. — Я зараз з'явив ся, тільки ви прийшли...

Що о о? ми кажемо неправду?... Пан меценас каже неправду?... — стали кричати різні голоси з тої жидівської громадки.

Я удав, що не чую напасних криків і питаю:

— Чим можу служити паньству?

Запанувала тишина. Найстарший пан жид з блискучим ланцом на животі і перстнями на пальцях каже:

— Чотири склянки пива і чверть куряти! Я стою й числю: раз, два, три, чотири...

— Ну, чули? Чотири склянки пива і чверть куряти! — кричить іще голоснійше мій гість.

Я все єще числю.

— Дивіть ся — він паний! — верескнула якась дама з сего милого товариства.

— Що ви робите? питає гість, що замовляв.

— Числю і бачу, що тут буде певно за мало тільки чотири склянки пива і чвертка куряти! Преці всіх осіб є тут девять!

— Що вас то обходить? Піяк якийсь! Зараз мені господаря! — кричав старий жид, а молодші єму щиро помагали.

З'явив ся господар і доказав мені, що я не повинен числити пальцем, коли вже гості себе почислили і потвердив обиду, кинену на мене старим жидом, себ то, що я піяк...

Жидів обслуговував инший кельнер, а я пішов подавати тарелі...

А ви ще не випили? Овва! Допивайте, буде нове! Гей, чуєш малий, принеси но іще тої...

Я вже нераз покидав своє ремесло. Як було повстане в Бразилії, то я забрав ся аж там... А якже! Але ті нелюди, що везли мене на кораблі, порадили мені вступити на роботу до бавовняних плянтацій. Я мав зі собою деякі гроші. Гадав: може й самому вдасть ся з часом щось теє... Але куди там! Прийшла жовта фебра — ледво чоловік вилизав ся.

Вернув я до своєї Європи, був у Відни, Пешті, Триєсті, Букарешті, Одесі, Яссах, Чернівцях і таки вернув, не знаю, чи на щастє чи нещастє, до Львова. Тай ту я й оженив ся. І то коби ще з порядною людиною якою, що відповідала би моїй особі, а то от — кухарка з рестаурації. Ні се, ні те!

Як батько вмер, — буде тому пару літ — то я забрав те, що мині записав, тай далі гуляти. Цілими днями й ночами гуляв. Раз заходжу до гостинниці — там напроти »співаючої риби«. Чогось мене й понесло до кухні. Дивлю ся: гарна панна стоїть. Ануж розмовляти. Нічого собі, невинна якась, не така, як тоті всі у великих містах. І для мене якась прихильна була. Алеж бо я і хлопець був: і дотепний і здоровий і не бридкий. Не те, що нині.

— Так я собі що божої днини туди заходжу. Внадив ся. А п'яний все, як ніч.

Раз я прихопив її саму, кажу: — Я хотів би з вами оженити ся! Вона дуже почервоніла, хотіла втічи, але я затримав.

Почалась розмова.

За пару неділь ішов я, а зглядно вели мене до слюбу. П'яний я був, як ніч. Якось то пішла присяга, а потому з божого дому, тай в шиночок на весіле. Тото забава була раз! Гуляли, пили, били ся! Я зараз по весілю посидів в арешті за те, що розбив голову одному фірерови, котрий за богато залицяв ся до моєї жінки...

Стали ми з собою жити. З початку ішло, як Бог приказав. А потому вже не так. А знаєте чому? Добра моя жінка, лагідна, як ангел — нема що казати, але якась не до людей. Ви знаєте, що она мені не дозволяла забавляти ся з людьми. Все бувало затримує в хаті. З початку я ще трохи піддавав ся, але потому ні. Я так робив, як мій батько.

Але все мені прикро: бачу, інші товариші зайдуть собі з жінками до реставраційки, попивають, веселять ся, аж луна йде, а я ходжу помежи ними сам, як старий холостяк.

— Де твоя пані? — питають мене.

— Звісно, гордує нами! — відповідають їх жінки тай сьміють ся люто. Ох, люблю, я той сьміх!...

І через те мені з жінкою непорадна година. Ходи зі мною — не піду! Дай грошей — не маю!

Дай — кажу нераз — зароблю, то віддам тобі, удавши ся ними!

— Не можеш віддати, бо не маєш роботи!

— Для кого ти ховаєш ті гроші, для кого? — питаю нераз вже добре злий.

— А на старість, а на діти! Та предінь маєш сина і доньку!... відповідає мені.

— Що ти плетеш, дурна бабо! Син преці буде міг колись так само чесно заробляти на хлїб, як я — і донька заробить...

— Ні, тай ні!...

Знаєте, она мене раз так розлютила, що я єї »махнув« по голові і оголомшив. З того часу вона глуха на одно ухо... Говоріть до неї все голосно, чуєте, бо вона не почує...

О, я нині скоро не верну до дому. Нині прасоване. Жінка моя тепер прачка, має на те дозвіл... Сопух там такий, що ну, . Але заробляє гроші..

Що? Ви хочете відходити? Почекайте! Вам преці те не шкєдить, що я трохи п'яний Се вже так мусить бути! П'яний я відай вродив ся, п'яний оженив ся, п'яний помру...

Ви таки відходите?... Ще хвильку, маю до вас просьбу... Позичте мені... Я вам скажу тихо, щоби тоті там не почули...

Відень, 11/8. 1898.

В днях жалоби.

I. Нерівно бідні.

Вечір. Іду вулицею задуманий. Переді мною виринає мов снід землі бліда стать може 15-літнього хлопця:

— Папе, дайте яку дрібничку, моя мати хора!...

Я чув його просьбу і бачив вихуділе лице, блискучі сльозою і запалі очи, відгадував, що він справді потребує, не дурить — а я таки не дав йому тих кілька бідних шелюжків, що пересипувались в кишени мого сурдута.

Чому я йому не дав їх?...

Я перейшов коло него як глухий; поглянув на него і та його біда видалась мені нараз якоюсь цілком звичайною, що навіть не займав ся дальше нею, сеж звичайна буденна поява на нїдрі великого міста...

I знов якийсь благальний голос.

Чи тоті бідолахи — думало ся мені — змовили ся нині дратувати мої нерви? Нічо з того, в мене руські нерви, я здоров, не зблязований декадент, продукт новітньої цивілізації!..

Але він просить так крикливо, уперто! Се якийсь вісповатий чоловічisko, робітник — »вийшов — каже — недавно зі шпиталю«...

Не знати, чи се правда?...

— Дайте пане дещо! Я бідний чоловік — споможіть зхорованого!...

Я переходжу попри него — вже й минув його.

Напротив мене іде якийсь панок. Поглянув на »схорованого« поглянув і на мене і — сьміє ся.

Чого він сьміє ся?

Оглянувсь я, прихопив бідака на горячійм учинку: він грозив мені за плечима п'ястуком, а проходжі сьміяли ся зі »слабосилого жебрака«...

Я вернув ся і випорожнив свою кишеню. »Схорований« подякував...

Ту прийшов мені на тямку блідий хлопець, в котрого хора мати...

Чому мені більше подобав ся сей грозячий жебрак?...

Ах, неоднаково вони були бідні!

2. Утоплениця.

Я вийшов вечером на місто, глянув на небо — зісувалась власне зьвізда... Сховзла ся зі своєї дороги, — більше не блисне ніколи...

Іду понад дунайський канал.

Сьвіт заходить потрохи мракою. Здовж каналу розсіли ся палати, височенні каменіці. З їх вікон, з їх боків сьвітять ріжнородні лампи. І здаєсь мені, що та срібна филия під но-

гами моїми пливуча — се зачарований скарб а ряд домів — світоспільна вулиця з одного й другого боку — немов стоокі дві полоси на сторожі того скарбу...

Будить мене гамір, крик.

— Дперва ту стояла, розмовляла з якимсь паном... Він відійшов, вона скочила у воду... Он там єї парасолька, капелюшок і рукавички!... Біжіть долі водою, вона десь мусить виринути!...

— Що ту склало ся? — питаю. Не відповідає ніхто, всі заняті одночасною розмовою, оповіданєм.

— Молода ще дівчина, літ 17—19! Гарна бльондинка. Я бачив єї в розмові з якимсь панком. Що говорили — того я не почув. Знаю, що говорили піднесеним голосом, значить — перечили ся... А потому він пішов, а вона... А дивіть ся там, щось на поверхні води!... Се вона!.. Поліцай!.. Нема його!.. Так, ту його нема, коли ходять о людске житє!

Кричав якийсь жидок з Леопольдштадту.

— Чи знаєте певно, що то вона? — питають.

— То вона певно!...

— Але навіть не кричала! Коло перевозу вона зупинить ся! Перевізник сторож зловить єї... Йоган, гей пане Йоган! Ловіть тоту там...

— Де вона? А вот не чути крику! Я тут вже 24 роки ночую на каналі і виратував до сорок осіб з води, то знаю, що всякий потануючий кричить, як смерть загляне в очи.

— Алеж попробуйте, підплинїть! Полїцая не видко! Підилинїть!

— За чим? Коли не кричить — видно не хоче, щоби її ратувати! Якесь добре зіленько! Менше одної дївки на сьвітї... Може кому й лекше буде...

— Алеж бо ви... Всеж таки...

— Що все таки?

— Се чоловік!

— Ет, нема що говорити! Вже десь зникла!... Се була відай не дївчина, а який кавалок шмати, або що!...

— Говорїть своє...

Прийшов полїцай, жидок розповідав »цїлу історїю«, инші слухали, а всі дивились на каламутну воду, на грїб весняної любови...

3. Знайда.

Було се в днях жалоби.

Чорні хоругви звисали над головами прохожих, сумно, могильно, понуро, так, що змінили фізіогномїю каменїць, палат веселого наддунайського міста.

Власне прийшла вістка, що на вольній швайцарській землі убив Люккенї тиху, добру австрійську цїсареву...

В могильну темну пивницю зіснулась еще одна постать, щоби доповнити міру жертв свого трагічного роду...

А сонце таки силувалось розбити своїм

ясним усміхом той жалібний, сумовитий вираз: принесло прекрасний ранок, вбраний в радужні барви і запахи геть з чарівної чаші Баснак-Дауа...

На ступнях величної готицької будівлі, славного віденського ратуша, счинила ся суто-лока. Оклики здивованя, пожалуваня. Жіноцтво в поранних строях, вештаєть ся, бігає сюди-туди...

Одна вже привела сторожа безпеченьства. Розступив ся гурток, поліцай похилив ся і знову випрямивсь і на руках держить... малу дитину, що гірко плаче... Немовля, голос в його як в маленького щенятка.

— Хто його тут поклав? Чия се може бути дитина? — заходить в голову жіноцтво.

— От, якась звівська мати! — дорікає инша.

— Велике місто й велика розпуста! — відповідає якийсь панок, неначеб що нового сказав, і побожно-філософічно глядить на гурток.

Малесеньке дитя квилить, плачем витає отсю долину горя...

Поліцай весе його на дирекцію поліції, потому...

— Щож потому?...

Потому віддадуть у дім знайдів, потомуж на виховок якій робітничій родині і платити муть за нього...

І вийдуть з нього люди... Але які?... Може в зарані жита пізнає неправду, познакомить ся

з лукавством і дух пекла сплине заразою в його тепер ще чисту, непорочну душу... І заразить многих, многих...

Ах, може тота величава палата, під якою знайшло його людське милосерде, стрілить коли своїми орнаментами в гору... Ах, може підростає новий Рєвашоль, новий Люккені!...

А ясне сонце чого так і сяє чаром? Та не побідить смутку, що віє від жалібних киреїв, хоругвів і людського горя...

Відень, 1898.

ВЕЛИКОДНА МРІЯ.

Прийшла на Стефана Янівського тяжка задума і дух його полинув на царину минулих, ще безжурних літ.

І перед очима його душі з'явився образ веселого хлопця, що його випразляє отець у школу. »Учи ся, синку, будуть з тебе люди і нам гарна потіха!« шепче йому мати тим голосом таємничо милим, яким промовляє материне серце.

Поїхав, учився добре, бо любив роботу, труд. Дома його так навчили. Бачив, як працюють дома; видів, як гарують сусіди мужики — то й сам догадався, що жити без праці неможливе.

Дома його любили, хоть не пестили грішно, приучували добру, чесноті.

І так зростала хлопська дитина в страхі Господнім, в пошанованю праці, в любови до людей.

А любив же він тих братів-чорноробів, з усього серця любив! Його душа була од-

ним: полум'ям любови до бідного, прибитого брата...

А потому — він скінчив гімназію, здав матуру і ладився в широку дорогу життя. Перед ним було шляхів тільки!.. Був молодий, здоровий тілом, умом, міг вибрати...

Тут — грім! Умер його батько, тота провідна звізда в його дотеперішньому життю. Матінка побивається, сльозами заливає сліди свої: плаче, молить сина: »верни, дитинко моя ясна, та на батьківську ниву — а вона тебе поблагословить плодом богатим, красним вибуяннем! Верни, дитино!»

І він вернув, кинув мрії на світлу будучину, яку змалював був собі у горячій головці молоденькій, кинув усе. Забрав лише трохи книжок гарних, сердечних, з якими не хотів розставати ся, і не стямив ся, як станув у ряді тих, що обробляли твердими пальцями чорну — сьвяту землю..

Його поважали, любили. Свій був чоловік, прихильний душею-серцем мужичій братії. І сам він інтелігентний, молодий мужик! Яка повина для нього, для його сусідів, краянів!

Та ясне те небо життя не може все ясним, погідним остати. Вже так написано у відвічних законах судьби..

І Стефан читає з життя свого, як з дуже інтересної книжки. Се цікава повість, писана живо, богата в акцію.

Але книжка тота повлямлена — кровю!..

Се — початок мартірології його життя!..

Початок...

Боліло серце, тяжко боліло дивити ся на кривди тих, яких полюбило так шалко. Бачити брутальне панованє неправди...

Прийшли вибори. Як агнець на смерть ішли виборці, бо знали, що їх там чекає за справедливе їх діло. Знаруга посіпак і уличників, гнів дідича-пана...

І він був з ними. Він тямить ту хвилю, як великий, сухий маломійський драбуга, якийсь підплачений піяк, повалив ся йому під ноги і став на все горло репетувати: »Побив мене, побив отсей хлопиця!« Він тямить, як обскочили його і повели до арешту. Супровожали його обдерті жидки і устроїли »музику«. Кинули його в »холодну« і він виразно чув слова якогось підпанка: »добре, що з ним ми упорали ся, тепер лекше піде!«

Душа його бунтувала ся проти такого насильства. Пручала ся у клітці тіла, та не вирвала ся у світ зробити лад...

А ті очи, якими дивили ся на нього люди в селі, коли повернув з виборів! Ах, ті очи застрашених хлопів говорили неначе: »От, і ти — хоть науку покінчив — не даси ради лихови, бо і ти за слабій. Не за тобою сила.«

А хруні то нераз і на голос собі кпили з него. Правда, він зібрав був одного з них, таки добре зібрав з гори перед церквою в сам день празника, люди мало не кинули ся на

вращу тварюку і булиб туй-туй у мить рознесли ренегатські кости, та він їх утихомирив. Добром, наукою, гарним приміром, а не костуром треба їх учити, — сказав.

Але хруні робили своє: копали під ним яму.

Згоріла хата Федька Надпотічного, того найбільшого хруня на всю околицю, то не пішов же донос, що то він зробив — Стефан? Не заявився же у селі жандарм і не вів його скованого до міста? І не помогли ніякі жалоби, ані відклики. Голошено: він зачіпник, підпалюч, бунтівник!...

Вправді його увільнили, відпустили по довгих допитах, бо прецінь вини за ним не було ні за макове зерно. Але той встид, той біль ізза несправедливости, той глум над правдою!...

А потому, що раз темнійша картина.

Потому — його критисла податкова шруба, що й дихати було годі, а карні процеси витягали його часто з хати в пороги суду.

Аж лучила ся важна подія: народ зібрався до масового протесту проти визиску і подоптаня людських прав. Тоті, що не пішли шукати заробітків над синій Дунай; тоті, що не утекли перед визиском в праліси Бразилії, не переселили ся в холодні околиці малолюдної Канади — тоті підняли страйк. Йому довело ся бути одним з його організаторів. Та витерпів він і за се багато: — правдиве пекло.

Його схоплено, як великого проступника сковано, щоби не втік та сьвіт запалити і підгнано до міста.

Вернув звідтам хорий пригноблений морально, скатований.

Мертва тишина залягла хату. Час до часу переривали її стони старої матери, що гоїла синці, завдані рукою якогось бравого сина мадярської пусти...

Над селом чути було щось ніби дзвенькіт кайдан...

* * *

А той дзвенкіт кайдан, а тота горяча філя живого страйкового вуяькану приспали його душу...

Степанова душа вилетіла з тіла, полинула десь далеко в засьвіти.

А тут — диви! — десь ізняв ся пожар! На небі одна страшна луна, відблиск палаючих сел.

У воздусі заносить смаглятиною і нудкою вонию теплої крови, трупів...

Широкий, просторий край, а серединою пливе срібна ріка.

Десь снід неба чути могутний голос:

«Ой Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий!.. сю ніч упеш ся, пекельнеє сьвято!.. Оживуть гетьмани в золотім жупані, прокинеть ся воля!..»

Той дивний, могутний голос!

На його поклик устають гетьмани в золотім жупані. Ось пишний Гордієнко на воронім

коні. Ось сильний Богдан Хмельницький, незалежний володар України.. Батьку, батьку! — вітає його козацтво — ми всі за тобою, провадь нас на ворога!

І він веде і перед ним стелить ся шлях вольности...

Ти, ти — батьку Хмельницький, а ти перед ким клониш ся, падеш на коліна? Перед мальованою лялькою? Чи не кращеж тобі узяти тоту недотепну цяцю та дітям козацким на гостинчик? Батьку, батьку — велика в тебе сила, недосягний твій розум і невольний — твій блуд!...

Ой Богдане, Богданочку,
 Нерозумний сину,
 Подивись тепер на матір —
 На свою Вкраїну!...

Згинь, пропади — величезний і страшений привиде!...

Ось хитрий Мазепа, ось славний Полуботок ммогострадальний, ось великий Дорошенко і добрий Сагайдачний і кремезний старуган Кальниш — ось вони всі поєтавали — з ріжних літ і часів до великого бою. Встало до борби завзяте козацтво, сьмілива Січ — уся історія України іде з ними до нового бою.

В імя правди, вольности! Бо
 «За щож боролись ми з Ляхами?
 За що ми різались з ордами?
 За що скородили списами
 Татарські ребра?....

Чи тільки з буйности непотрібної, з завзя-

тя дитинного?... І відповідає дивний таємничий голос:

— Ми хотіли і мусимо відіграти свою ролу в громаді народів. Ми мусимо їм принести здобутки нашої мисли, плоди нашого серця. Ми маємо багато, багато розповісти світові, що під серцем там наболіло і співати не тільки собі пісню воскресеня.

А передовсім в скарбницю народів мусимо принести і від себе належні дари, щоби стати гідним братом великих братів.

Людскість і від нас чекає живого слова. І ми мусимо його сказати, коли хочемо жити...

Встає козацтво, встає Україна...

* * *

Бам! бам! бам!

Що се? що се? Чи не в січовій то церкві дзвонять? Що за празник нині? Вибір гетьмана? Поїдемо „братів визволяти“?...

— Вставай Стефане — дзвонять на Христос воскресє! — кличе стара Стефанова мати і сїнає сплячого сина за рукав.

— А то заснув твердо, заснув! І так до ранку білого на кулаках промучив ся! — говорить мати і збирає ся до церкви.

Прокинув ся Стефан.

— Ах, се Великодні дзвони!

Який гарний сон та ще під само Воскресє приснив ся мені! Мамо, такий гарний сон, що аж годі відірвати ся від нього!

І Стефан збираєть ся майже несвідомо

до церкви. Та душа його витає все єще в сфері того чудового сна. І все ще промовляє до його душі той таємничий голос:

А шлях наш — тільки жертвами встелений буде! Так — жертвами! Нехай же се не буде пустою фразою, з якої глузувалиб вороги!

Мусимо багато переболіти... Наш народний організм перечистить ся у тих тяжких злиднях як золото в грани...

Тільки жертв — багато жертв поглотить єще пажеера неправди, заки пропадуть наші Юди, що продають матір Україну...

...Встане Україна,
світ правди засьвітить,
і помолять ся на волі
невольничі діти!...

Бам! бам! бам! — кличе великодний дзвін,
Стефан спішить з матірю до церкви, звеличати
Того, що терпів за правду і за неї помер —
воскрес!...

Тому нині дзвони грають:

Христос воскрес! Христос воскрес!

Чи не задзвоните і нам вже раз пісню воскресеня, великодні дзвони?

Львів, Страстний Четвер 1903.

ДЕВЯТА СИМФОНІЯ.

Немов так і бачу його: з буйним розвіяним волосєм, з лицем палаючим горячкою, з очима вдивленими в темнеє небо — серед бурі грізної, блискавок, громів, що кидають столітні дуби мов слабу солому на землю — іде він самотний. І не перестрахає його шаліне могутного живла. Він і сам як демон шалючої тієї стихії. Не знайде супокою і тому так невтомимо гонить по лісах, гаях і левадах довкола пишного Відня.

Травить його — мучить його горячка творчості'.

А потому снішить до гамірного міста, до спокійної затишної комнати десь на третьому поверсі, до комнати, яку винайшли йому добрі приятелі — засідає до фортепяна і серед бурливої ночі грає довго, довго.

З завиваючим погуком і зойком бурі, що увихаєть ся навоздушними скоками понад верхи съвятинь і палат наддунайскої «Віндобони смутних» — зливаєть ся могутна музика хмар-

ного генія. Під сильними ударами в клявіші мало не розсиплеться фортеп'ян. Могутні, голосні, серце полоняючі і потрясаючі серцем акорди летять крізь відчинене вікно на стрічу гордам чорних, тяжких суворих хмар.

Очи хмарного генія-композитора вдивлені в клявіші фортеп'яна. На лиці його праця думки — душі, що творить. Так неначе і видно, що не слухом він мірить могутню мову і величаву красу своєї пісні, не слухом а душею...

У його немає слуху, се глухий творець віснї над піснями — се Бетховен!

А та пісня виспівана душею, се безсмертна дев'ята симфонія*) — — — — —

Утіха в наші серця завитала, взяла нас за руки і повела на свої сьвяті оболоня. Загальна спільна радість виполола з нашого поля бурян ненависти і зависти, гніву й зобиди, ввела нас в свою божеску сьвятиню невинности і чистоти серця.

Як любо, як солодко жити на сьвітї!

Обніміть ся мільйони,

Най цілуєсь мир цілий!

Люди всі — братами стануть

На твій поклик чарівний!

*) Людвик Бетховен зложив свою славнозвісну дев'яту симфонію, будши цілковито глухим в р. 1822. Чув єї не ухом, а душею. Славний Рихард Вагнер почувши єї став музиком.

(Зам. автора.)

На твій поклик — велика, свята, загальна
радосте братами стануть!?

То вони єще й не брати були до тепер, а
чужі собі?

А великі кличі білих пророків побратаня
й любови розпилилися як гомін по широкому
світу? Обніміться міліони! — кличе могутним
звуком симфонія і на зворотних її крилах пли-
вуть-налітають немов тихі мари якісь постаті
величаві, божескі...

Конфутсе, Будга, Христос...

Вони-ж кликали: обніміться міліони!

Вони дивлять ся сумно-жалібно на людей,
на світ, якому післали тиху чаруючу Радість.
Але світ її не хотів прийняти і сотворив собі
свою Радість грішну — сплямлену взаімною
кровю...

Она ходить в плащі з дріжучих закрива-
влених сердець —

Она ступає по спянілих мозках міліонів —

Она напуває ся чарою, сповненою нужден-
ним істнованєм бездушних мас...

Она — одна велика оргія на стипі брата...

А над нею гомонить звуком чарівного сріб-
ного дзвону могутна симфонія — кличе:

Обніміть ся, міліони.

Най цілуєсь мир цілий!...

Христос зійшов ізнову межі людей і —
плаче.

Плаче сльозами пісень геніяльних творців, сльозами-каскадами симфоній. Плаче — накликає...

«Міліони» дають ся поривати звукови. Та не змістови..

Звук они чують, змісту не розуміють. Не слухають душами.

Душі в них глухі.

А ти, великий Бетховене, чув, слухав душею... Коли вони так, почують?

Люди всі тоді братами стануть.

Коли? чи далеко той час?

Коли сповнить ся заповітний голос великої девятої симфонії?

Чернівці, 27. XI. 1903.

Білявиночка моя! .

Був мрачний день. В моїй душі було ще
мрачнійше, в груди лежала-вилягалась чорна
сму́та й снувала ся злющою гадюкою довкруг
мійого зболілого серця...

А ту в хаті не затоплено, а ту сніданка
ще не їло ся, бо нема гроший. А працювати по-
треба конечно...

Та як працювати, коли пуста, пуста в
кишени... Ще гірше — пуста в мозку, бо він
і тільки думати вміє нині, що про хліб насущ-
ний, що про тепло в печі, що про гроші на
віддачу довгів...

Бридка — страшна — немилосерна проза!

Кидаю оком по стінах комнати, по самій
комнаті: пуста!...

Нема жадного предмету, що зміг би мені
перемінитись на пару шелюгів...

Нема!... Сиджу смутний. Встаю, ходжу; роз-
щипаю ся по пустій хатині. Вже я й лихий на
всіх і вся...

В чужому місті, сам, як палець, без гроша
без заробітку, без виглядів на який заробіток —

я маю тут працювати, збогачувати мозок всяким добром, щоби колись найкрасший цвіт принести на жертвенник дорогій вітчині... Маю працювати... Та як ту працювати серед таких обставин?... Як?...

Гей, лютий я на мать-судьбу, кровопійницю мою!...

Ні! не буду працювати для нікого більше, лише для себе, щоби мав їсти, щоби жити! Покину дотеперішну роботу, покину ті дурні книжки, ті писання-смарування геть підру, понищу щоби й слід за ними замело!

По тутешніх бюрах висиджує ся лежнів багато, котрі тільки й з того живуть, що принадають крутаниною, а зарібок добрий. Певно що добрий, кращий, як мій теперішній. Підшукати такого зарібку. Працуйте доселішні мої ідеали! Глупі ідеали! Я йду шукати інших...

Застукав хтось у двері моєї хатини. Війшов рудобородий жид і...

І з'явилась она! Она — моя нечаянна помічниця, потішниця, мойому серцю вірада!...

Вона — білявиночка моя!

Вдякаж тобі, рудоволосий жиде, велика вдяка, бо з тобою щастє моє прийшло, ти єго приніс...

Ти й сам не знаєш, яке добро заподіяв єси мені!...

Прийшла. Єї срібненький голосочок залоскотав моє серце так мило, як тота казочна русалочка, улеліяв єго до розкішного сну. Ясний

єї вид мов поява херувима в радував мою душу...

І в хатинці стало неначе тепліїше і голод не допікав.

За пару хвиль вигонила вона з моєї хижки ни і холод і голод.

Я засїв при столі і став з єї помочию працювати. Вона мені додавала охоти, любка моя золотая!

І в мені заграла, відозвала ся знову давня добра воля і знову появили ся довгі папері з нотатками, зашемріли рядками дрібні писаня, мого »чутя цьвіти« — як сказав польський геній.

— Працювати буду, бо хочу працювати! — сказав я собі сильно. Хочу зростати в сили, щоби невзгода ані буря дика не збили мене з правої дороги. Горнутись бажаю до найвисших людских цілій, до них свій ум і серце й руки радо я простягну й на рідную леваду занесу, що красне, що добре, що благородне...

Так я собі порішив.

А вона приходила до мене часто і додавала мені сили й охоти до життя...

* * *

Як то мало потреба до життя й до іцастя нашому братови! Одна срібна корона — бо она се тота »білявиночка моя« — одна корона, бачите, котру тут на чужині щодень виплачував мені єврей з переводового бюро за всякі переклади, підвела в чоловіці охоту до життя і праці...

Відень, 3/8. 1897.

БУБЦЬ О.

Пан Стефан Маляркевич, артист-маляр церковний, чомусь нині «не в селі». Довго — довгенько вже міряє він довжезними поженьками свою хижину при ул. Зеленій, число... котресь там, сиріч, як звали її декотрі други пана Маляркевича „артистичне ателіє«. На його лиці аж так і вибиває ся то білою, то червоною краскою величезна досада. Вже щось дві години він так похожає по комнаті, в котрій всьо розкинене в артистичному неладі, і годі спочити йому хоть на хвилину.

Пан Маляркевич належав до тих щасливих вибранців мамці судьби, котрим вже до колиски навіть прислала вона музу малярства і обдарувала фантазією, часом занадто буйною. Наш артист усе малював і фантазував. Малим хлопцем єще — коли родичі приганяли єго до книжки, до науки — він погордив такою стравою, змалював собі (в уяві, натурально!) препишний двір-палату будучности, в котрій він бував в громадї перших силачів кисти. Виріс він (а таки порядно

виріс, »міру його, мовляв, десь загубив Творець) і пішов до малярської школи. Покінчивши малярські студії (дехто злобний шептав »розпочавши!«), вийшов у світ з фантазією багатою, серцем добрим, щирим, що аж палало жаром любови до рідного краю, з рукою вправною до мальованя рідних пенатів. Працював, малював по руских храмах Господніх за дуже скупеньку платню.

»Є люди й людиска« — говорять у нас. Наш маляр »мав щастє« до людисків, — а хто до них має щастє, такого вскорі знайде нещастє. Вихісновували ті людиска його добрість і патріотизм. По однім літї такої праці, заїхав зі своїми »манатками« до Львова, маючи в руках трошечки »мамони«, що єї дістав за працю тай осїв на львівськім бруку, очікуючи *tranquilla inertia*, в солодкім, супокійнім безділлю добрих людей, котрі би подали яку роботу. На дверях его кімнати біліла візитова карточка з написом (руским!): Стефан Маляркевич, артист. - маляр. Те інтригувало чимало спокійних на позір, а наскрізь шовінізмом польским перенятих льокаторів каменички. Дивно ім миготіли рускі букви перед очима — і то ще в такім цивілізованім Львові, де навіть самі »маститійші« патріоти мали тільки польскі написи... І ждав пан Стефан, а ніхто з роботою не зголошував ся. Зголосило ся кількох псевдо-своєків, котрі трохи облекшили йому кишеню; знайшли ся деякі »жаждущії« лица з бранжі Мельпомени; котрі — яко артисти

сцени — дуже артистично виманювали грошики від свого, як його славили, артистичного банкіра. За теж і крутили вони, крутили «баки» йому! За божими продуктами ввиді «житнівки» і «лемберґера» та чорних кав співали йому «в здоровіє і спасеніє», басували, що він, бач, чи не найліпший маляр руский і пр., чого і на бичій шкірі не змістив би не аби який писар. А тимчасом інші малярі-партачі, почасти мазурскі, мазайла, забирали роботу на рускій землиці.

Серед таких то обставин, зовсім не дивно, що наш пан Стефан вже трохи й за довго пересиджував в голодній столиці. Єщеж його де-що тут задержувало, тягло неначне магнетична підкова голку. — І хтож був тим магнетом? — питають мене цікаво мої хороші читательки — дай їх Боже що найбільше! — А хтож би такий? От, хороша Маня, молоденька білявиночка з голубими як небо очима — а до того ще Ляшка. От що!.. — Як се стало ся, що він дістав ся в сіти такої красоти, дізнаємось таки зараз

Буває хвиля в житю кожної людини, що єї чогось тужно, банно. Глядять очи на сей красний, пишний сьвіт, бачуть, як люди хорошо живють в сімях, овіяні теплом родинного щастя. Дуже воно приємна картина по верху для тих, що не зазнали «сладощів» подружньої чари. Такі людці дістають невимовну жажду в серцю за тим мнимим раєм. Вільні від таких сердечних дрожінь є хіба зимні циніки, що вже не бувають «gagaе aves» у нашім столітю. Їх душі

настроїли ся до того цинізму з причини фальшиво понятих нещасть, або ізза правдивого терпіння, якого їм злиденне життя доволі наготовило... Але наш маляр не мав нічого спільного з циніками, з песимістами. Він був серцем-душею ідеаліст. Не раз, не два на своєму житячку глядав він сонця, свого ідеалу жіночого. Нераз — здавалось йому — знаходив. Та вскорі ізза якої хімери, ображеного почуття чести, відкривав на тих сонцях плями і — пускав ся шукати інших.

Тількиж до сеї пори мав сонця з рускої землиці, а тепер знайшов собі — Ляшку.

Що вже йому не відраджували! Мовляли: «Та згляньте ся, пане Маляркевич, на свою будучність! Виж ожените ся з тою Ляшкою, то й годі буде до вас прийти. Ви прецінь патриот, схочете в дома завести конверзацію руску, лад руский, сьвята рускі, а тут ізза хорошої жінки-Ляшки будете муєли змінити всьо!» Щирійші говорили: «От бідна Ляшка! Вона вас не любить, бо по правді і не во гнів вам кажучи — мала вона вже й ріжних хороших «кібіців», та серце вистудило ся з правдивої любови, остала лиш кокетерия та вирафінований сентименталізм. Вона хоче вас зловити, а потому верховодити ме над вами!»

Найщирійший приятель так сказав: «Тю тю! дурню! Подивись у зеркало та поспитай його, чи ти красавець такий, чи що, аби вона тебе могла полюбити! По таких Аполлїнах, яких вона

мала, ти хіба Терзіт. Зглянься на свій вік! Маєш трийцять другий рік життя! Хочеш жінки — хорошої! Оженися з якою тихою — добращою та відповідною твому суспільному становищу Русинкою! А то що вигадав! Вона тебе тільки для інтересу самого потребує, бо деж знайде дурня з порядним удержанєм і яким-таким грошем, щоб її вибрав за товаришку життя? Ліпше дай випхати ся! От що!»

Тота щира, хоча трохи не парламентарно вистилізована порада приятеля, вінчалась таким успіхом, що маляр схопив »мальшток« і скочив з ним на свого приятеля. Мав він щиру охоту »смальнути« свого дорадника, але в останній хвили втихомиривсь і сказав: »Е, проч з такою порадою!« Погнівалися два сердечні друзі, що як Кастор і Полюкс були нероздільні. На всі поради, відмови — мав своє тверде як скеля слово: Я так хочу! Дивіть, прецінь же не один з руских патриотів подружився з Ляшкою тай гаразд йому живеться! А чи не один богослов женить ся з Ляшкою, а прецінь йому добре! У нас вирочім вже така мода буде незадовго, що всі Русини будуть женити ся з Ляшками, а Ляхи з Русинками — ну, і буде тут залежати від спосібности осіб, куди перехилить ся побіда, сиріч, котра бесіда буде »урядовою« дома!

От як відтинався пан Стефан. Здивуєся дехто і скаже: Се пуста вигадка без підстави! Бо якжеж пак сей маляр з патриотичними поривами міг нагло так змінитись? Се ненатураль-

ність! І критик понищить на шкамузь моє невинне оповіданє. Та гов! мої панове! Ви чули, як то говорять: Пропав чоловік, ні за підлюю собаку! Чи одногож ми такого бачили, що йому любов глузди повбивала? Таких же повніський наш божий мір. До таких належав під пору своєї тої любови наш пан Стефан. Давнійш бувало залюбив ся тай або любка сама дала відправу, коли їй вже уприкривсь один «амант» (тепер в моді більше!), або він сам покидав одну -- побачивши другу, кращу. Ой, таке то малярске теє серце! Він більше кермував ся часом почутєм естетичним, котре казало йому любити те, що з верха красне. Тепер же очарувала його Ляшка, дарма, що божив ся, ніколи не полюбити Ляшки. Дивне диво скоїлось. Самохїть летїв у пропасть. Але на щож були приятелї, котрі так часто поживились у трапези щедрого маляра. Вони то придумали хїмерну штучку.

Був у пана Стефана песик, любе сотворїне, Бубцьом його називали. Що за штукаар вам! І «переплітаного їти» вмїв з паном і на «покуту» ставав, коли провинив ся; і боронити — не давати пана рушити — знав; і «покохав» нераз пана за шию, коли тої звелїв. А як танцював хорошо! А як ходив «в коло» з сїгаретою в зубах! Чудо не пес, кажу вам! За теж отримував «порядочний» харч з рук (а радше з миски) сторожихи Енджейової, за котрій платив наш артист 80 кр. а. в. місячно. Наш ар-

тист любив свого песика надівсьо. Хто Бубця вдарив, його вдарив; Бубця хто образив яким нікчемним словом, — значить посрамив його Алез бо чи не стояла така артистична собачка тільки чести?

І у панни Манї, любки пана Стефана, був песик-пінч, Амором його кликала. Бريدка то була собака той Амор: і штучок не знав і не був милий зовсім. Все ж таки панна Маня пестила його своєю дрібною ручкою і любила надівсьо у сьвітї. (Кріпше навіть, чим маляра—натурально!) Про все теє знали приятелї нашого артиста і длятого намовили маляря, щоби пішов до своєї голубки по полудни з дорогим Бубцьом. От він так і зробив.

Вистроєний »на послїдний гузик« (хотя се не артистично!) прийшов пан Стефан до своєї убожаної — Бубцьо в слїд за височенною фігурою пана.

— Цїлую ручки панни Манї! — сказав він увійшовши до кімнати. Панна була сама. Мамця пішла десь, щоби не перепиняти донечці в ловленю жениха.

— А, як маєте ся? Здорові були! -- сказала по польски панна Маня і зі спорою дозою кокетерїї подала йому свою ручку, котру він пристрасно уцілував, за що дістав погрозу малим пальчиком кокетки.

— А як там здоровлячко моєї панї? — спитав (натурально, що по польски) наш маляр.

— Дякую, я здорова. Але що бачу? Ваш

песик! Цікаво, дуже цікаво виглядає, подібний до мого...

— І штучки уміє хороші, — додав маляр.

— Та мій уміє де-що, але не хочу його мучити... Прощу, сїдайте, пане Стефане... Дивіть ся, як мій Амор знову коло вас крутить ся.. він все так... о, сїдає вам на колїна... Е, ні! непокоїть його той гість псячого роду, він все за ним глядить...

Амор мав бридкий звичай: кожному гостеви садовив ся він на ноги. Ізза самої чемности зглядом дрібненької господинї мусїли гостї зносити тую собаку. Наш маляр, хотяб дуже хотїв позбути ся такої приємности, тож не міг, бо заподїявши панні неприємність, утратив би ласку, о яку йому ходило. Ба, але Бубцеви зовсім о тую ласку відай не ходило. Від самого початку слїдив він пильно, а навіть гнївно за рухами свого неприятеля. Він бо відай побоював ся, щоб єго племінник не став йому небезпечним соперником в ласках пана. Колиж Амор добре таки усадив ся на ногах маляря, став Бубцьо грізно ворчати, а опісля й голосно підбріхувати. Панна Маня сьміяла ся, маляр був вельми утішений.

— Амор, Амор — піф! Бубця! піф! — і вказала рукою на Бубця. Амор скочив і хопив Бубця за шию. Але зручний Бубцьо, повний самоповажання і самосьвідомости, вирвав ся зручно противникови і схопив його за горло та кинув об землю. Розпочав ся страшний-страшний

песячий біі!... Бубцьо ворчав, Амор болісно дзявкотів.

— Марш, Бубку! марш! — крикнула панна Маня і метнула до псів. — А ви чого стоїте гей бовван! Ваш паскудний псиско заїсть мого Аморка! Ну! Відженіть його, а то посічу!

— Пані міркуйтесь! — крикнув маляр, заграла в нім та взбурилась артистична кров.

— Чого стоїте, кажу вам! — кричала панна. — Таж псиско зажере мого! — і прожогом кинула ся на Бубця з парасолем в руці тай стала частувати побідоносного песика по хребті. Песик відбіг, сховав ся за пана, котрий стояв розярений «яко лев рикающий», а високий «яко колюмна грецкая» на середині кімнати. Амор станув тепер на ноги і дзявкаючи страшенно, вив ся коло стіп своєї пані.

— Де той поганій псиско? Де він? — кричала панна.

— Міркуйтесь пані! ваш зачепив, мні не винен!

— Неправда, ваш зачепив мого Аморка!...

— Алеж ні, Аморко Бубця — кажу вам пані!...

— Алеж ні! Аморко Бубця зачепив! — кричала панна, не стямившись, що сама проти себе говорить. Досада єї доходила до краю.

— Як можна з такими мерзевими псами ходити і то ще до панянок — на візиту!

— Пані! мій пес не мерзений! Впрочім — моє поважанє! — сказав він, вхопивши за капе-

люх, — ходи Бубцю, нас тут не треба! Поважане!

— Ідїть, ідїть! Ви, а Бубцьо — всьо одно... кричала Маня.

— Ви самі — Бубцьо!... крикнув відходячи маляр, позабувши відай, що иншою порою не зробив би такого порівняня на некористь свого Бубця.

Вийшов. І ось тут його знаходимо, як проходить ся, щоби усвокоїти розгулявші ся нерви.

Так ходив він довго довго. Від часу до часу станув на хвилину, дещо собі пригадував. Часом глядїв на порозвішувані образи, що ждали божого милосердія. Гнївив його манекін, що стояв в кутку. Котрийсь з другів уставив його в якійсь поетично-фантастично-патетичній позі. Він часом подобав нашому артистови на Єремїю, що стояв над купами безладно розкинутих паперів, взірців, кистий і фарб і немов голосив. Часом здавалось йому, що він глузує над ним. І розбити хотїв його гнївною рукою, та пригадав собі, що манекіни коштують гроші. Ох, той матеріялізм!...

Аж тут: пук! пук!

Прошу! сказав маляр. Ввійшов його щирий приятель, з котрим був ізза Манї погнївав ся.

— Здоров був! — сказав до маляря. — Не гнївай ся, що приходжу! Єнджейова казала

мені, що ти сильно »зіритований«. От я й прийшов. Гадаю, не вигониш!

— Спасибі за пам'ять! — сказав маляр і простягнув до друга руку. Опісля розповів усе, вилляв своє серце.

— А жаль тобі за нею? правда що ні? Слава Богу, що так сталось! Ей Бубцю, Бубцю! ликуй зіло! Не знаєш, »кое благо сотворил єси!«

А Бубцьо кивав фостиком, немов розумів, якого славного діла довершив нині.

Маляр крикнув: Бубцю, в коло! — І Бубцьо став танцювати.

А маляр приспівував:

Ой не ходи когутуку на мою петрушку,

Бо я тебе когутуку заріжу на юшку.

Зарізала, зарізала та не мала соли,

Взяла його за хвостичок, викинула псови.

— Славно, славно! Бубцьо! — кричали оба.

— І тобі столкновеніє веліє!« — сказав сьміючи ся приятель!

— О! більше такої дурниці не зроблю і десятому заказувати му — сказав маляр і оба пішли до свого »касіна« (була то звичайна кнайпа), де вже їх ожидало більше товариство.

Львів, 1894.

„Чорна смерть“.

В самотній, душній комнаті лежить він у тихім ожиданю її — смерті. Коло него сидить одна сестра милосердя. Нікого більше. Перед самотною комнатою ще одна пуста, по ній похожає друга сестра, молячись. Перед домом — віддалік — ступають два сторожі, вважаючи, щоби ніхто не переступав границі зазначеної ливною, бо там — у тім душнім просторі повіває білою хустою мара смерти...

Хорій глядить півотвертими очима на сьвіт — радше на понурі півтінки комнати. В мозку засьвітила пам'ять своє лучиво і приводить йому образи минувшини й того, що з ним склало ся...

Далеко — на східнім півдні — велике, гамірне місто. В йому жалібні киреї — у здовж, у шир... Чутно плач, охи, стони; слідно на людських лицах переляк. Метушня, біганина...

«Чорна смерть» іде, пошесть, пошесть!...

Сотками людей денно пожирає розрите, темне лоно землі. Ні прощати ся їм, ні зложити послідного поцілунку на устах дорогих осіб —

лише вмирати, як найскорше вмирати і хто в землю, хто в огонь... І попелу їх не ткнути, бо в йому, як пекуча іскра, укриває ся зародок смерти; бо з попелу воскресає вона як фенікс і вищить, нищить...

Проміж хорими ходять люди. Чужа їх мова, чужий обичай тай убраньство дивнеє: довгі полотняні, білі загортки, політі сильно воняючим плинєм, голови в круглих масках з великими отворами очними — се щось немов у морських нурців — і в устах тай під носом вата.

Глядять тоті люди на хоробу, на смерть; бідаків, нахилиють ся з часта над ними й записують щось у книжочках, що їх носять зі собою.

Хиба се помічники «чорної смерти»?...

Ні, се вороги єї — се лікарі!

Зіхали вони сюди з далекого, цивілізованого Западу, побачити страшну цереможницю, пізнати єї з близька, розслідити єї силу, розглянути ся в єї оружю, а потому вернути до своїх країн зі щиптами єї страшної, пекольної отрути — щиптами так дрібними, що не догляне їх людске вільне око — розібрати ті щипти з помочию усеґо арсеналу ума, людскої мисли і стати грізно — оборонно до борби зі страшним неприятелем за жите мілїонів веселих і смутних естеств, за всю людскість...

Се шпїони людскости в таборі престрашного ворога...

І він межи ними...

З якими він надіями вертав над синій Дунай, у веселу Віндобону! — — —

* * *

На лиці хорого лікаря заблещ усьміх, як світильце в далекому просторому полі в темну ніч.

Світильце те згасло незабаром.

Він згадав, що через него дмухнула смерть злюща — тота «чорна смерть» — поломить життя молодого чоловіка, що міг довго тишити ся житєм і мав для кого жити.

Як се «через него»?

А так! В домі хорих він мав свій відділ і свої комнатки; в них зберігав посуддя зі страшними прутнями, тими щипцями великої сили «чорної смерті». Ту він робив свої досліди з тими прутнями, вщипляючи їх в крілики, миши і т. п. і тут мав доступ помічник-слуга. Через те він відай заразив ся і почув страшну руку хвороби.

Правда, що слуга той не зовсім слухав приписів лікаря, не вмивав рук сильним розчином карболю й тому багато сам провинив ся, але все таки тому виновата була его погоня за знанєм, за помочию для людей...

От і до чого ти причинив ся, молодий, необачний.

Молодий слуга вмер, а вороги крикнули: Доктори, лікарі нанесли нам чуму в місто, в край! Каменем на них!

Вмер слуга, хочай він доглядав єго сам, пильнував, як ока в голові. По смерти обдранував сам стіни комнати, в котрій слуга сконав, щоби смертоносні прутні знищити, забезпечити людям жите. Та собі єго не забезпечив. Ліг на постіль, щоби з неї не повстати більше. Він се знає, що даремне жив, що не знайшов оружия на страшного ворога — і тепер єго ожидає в цілій нагій своїй безсильности. Як тільки поклав ся в ліжку, знав, що за чотири або пять днів розпрощає ся зі сьвітом і всім, що миле, дороге і до чого душа і серце рвало ся...

Молодий товариш з недавної виправи на ворожу пошесть, вірний друг єго доглядає. Але й він сам мусить знати, як се вона — тота «смерть» — творить своє діло. Він на собі студиює силу єї руки...

А там над столиками похилені поважні голови — там у редакційних бюрах в місті — ведуть страшну війну, а кличем єї: доктори, лікарі принесли нам чуму! Каменем на них!

Не бачать, як рік-річно гинуть люди від проб оружия, зготованого на людську смерть, на велику різанину сьвіта, і не кричать: Приносять нам рушниці, гармати, ножі, кулі! Каменем на них!...

Але він хорий, не чує сего страшного бою, не знає про нічо. Безпам'ять розпостерла над ним свої понурі крила...

В самотній комнаті чути стукіт. Хтось мішає спокійного. Ба ні! Се вірний, дорогий приятель збиває йому домовину...

Подали єї сторожі дверми тай утікли самі. А він вкладає дорогого товариша в домовину, підкидує трісок і гнблівок, обкладає ними тлінні останки, збиває домовину до купи, щоби добре, кріпко тримала ся...

От і прислуга для товариша!

Ви чули повістку, де повідає ся, що впав юнак в зеленому полі, а вороний заржав сумно і ямку-могілу своему другови чоловікови копає?... Яка сила болю муєла бути в тім інстинктовім діланю німини!...

А яка може бути сила болю в того чоловіка — з чолом блискучим мислею — в того сотворія, багатого в найширшу скалю відчущань?

А ще тоді, коли збиває домовину другови по серцю, по трудам, по любови знаня і людскости...

В останнє дмухнув душний воздух на мертво лице молодого лікаря, що не міг побачити сльози в оці друга над ним похилового ані почути плачучих з віддалі рідних своїх, ні прочитати: Каменем на них!...

Відень 25./X. 1898.

„Madame sans gêne“.

(Образець по настрою).

Нині я був неспокійний: родинні невдачі — там далеко в малім провінціональнім місті — гризли, їли мою грудь, сушили мисль.

Староболгарска граматика не хотіла лізти в мозок, читанє не вбивало смутних дум.

Я вийшов погуляти на сьвіжий воздух, коли він у Відни може взагалї звати ся сьвіжим. На Леопольштадт звертаю, де долітають до мойого слуху німецкі слова з таким наголосом, з таким виговором, що його позавидувати може перший-ліпший єврей моєї тіснійшої вітчизни. Здаєть ся мені, що я в Бродах, в Галичині — отже трохи межи своїми. Тільки — тільки озирюсь, чи не побачу сумного, заклопотаного лица мужика або стуманілих очий бідака-маломіщанина.

Ось і Пратер... „Tristium Vindobona“ забавляє ся, як вміє і може. Будна днина, а до того й студена, вечір мрачний, вогкий — не багато тут публики „добірнійшої“. Але синів Марса

і дам від жидівських бахорів тай ще інших дам ріжного звання і „без занятя“ — велика сила.

Карузелі працюють, їх на ворні орхестри (звичайні катаринки і великі самограючі органи) вигривають фальшиво всілякі віденьські куплети, що силою гурагану ширять ся звичайно по наддунайській столиці, співають ся біднійшою, робучою верствою і п'яними панками — а по якімсь часі тихнуть, гинуть і вяне вінець слави на чолах їх творців...

З моєю вірною товаришкою — грубою палицею — се домашній плід, свідоктво нашого промислу! — ступаю з моїми тяжкими думами. Дальше і дальше... Там, де не сягає гамір ні світло влізливих ліхтарень... Там, де чорна — таємнича — відражаюча п'тьма, що падає страхом на веселих міщухів. Чорна вона, як мисли тих, що її шукають і в ній обертають ся; страшна, як їх ремесло... Вона чиста й — кривава... Я її шукаю нині, може достроїть ся до мого смутку... І з нею мені добре... Та не довго... ще хвиля... хвилинка і остогидла мені тотя перкольна темнота... Нині порожнеча в ній витає. Моя думка не заповнює її нині марами, що стрясли би моєю істотою...

Вертаю до світла, вискливої і фальшивої музики, до сірої товни, до руху, життя, великоміського гоненя за купними ідеалами...

Вже пізна година. Треба летіти додів, бо инакше виросте у сторожихи претенсія, а се за тяжко на мою слабу (звичайно руску) кишенью.

Вертаю. Таки то не даром Господь приліпив в часі сотвореня чоловіка ноги! Яке добро: наш брат погуляв і витряс потрохи смуток, розсіяв по віденьським каміню. Ну, тай Пратер також на щось придав ся: карузелі і фальшива музика і вояки і „дами“ і — все...

Ага! От, старий знакомий пригадав ся! Він мене, сердега, давнійше так часто відвідував, тепер рідше і не з такою сердечністю. Але все не опускає, все таки причвалав він — бодай його! — голод..

Нині маю чим повитати його — в кармані дзвонить пару шелюгів. Вступаю до мого склепаря. (Він не на правду „мій“, тільки в мойому сусідстві — най ніхто не думає хибно!) Склепар витає, як за добрих днів (значить, по першим!) Але я спішу ся. — Дайте мені!.. О Господи! о сьвятий Николо і мій ангеле опікуне! От і солодка, сердечна і така многобалакуча красша (акт чемности зглядом дам!) половина мойого склепаря. — А як маєте ся, Herr Doktor? — повідає. — А що там нового чувати?... а чи чули про убийство на третій улиці від нас?... А дівчина з другої камениці — Анна — тота була — румяна — що то все до вас сьміяла ся — ну, тота товстенька — ну, вважаєте, вона отруїла ся і то чим отруїла ся — згадайте — сїрничками. Так є — головками від сїрників. А якже!

Стою як на шпильках, слухаю побожно, многотерпеливо.. Чи ще десята не бє?... Ні, я-

кось — дай їй Боже здоров'я! — не бє, має милосердє... Прецінь раз дістав цукор, сир і ковбасу (карман мав нині важний голос!) і дуже низько поклоняючи ся, утікаю зі склепу. За мною гонить високий дишкант склепарки, переслідує прощанєм: *gute Nacht! Adieu! Empfehle mich!..* Вже не чути єї! А то — борони Боже! — залюбила ся в мені баба, чи що?...

В кабінеті споруджую чай. Сідаю до читання фейлетона „Буковини“ і стараю ся вислати божі дари в призначене місце... Як то привємно мати — коли треба — у себе ковбасу і сир і цукор і чай! Отже на першій пляні ковбаса. Розвиваю папір, що обтулив єї принадний вид.. Ого! На папері образ! Жєнщина в богатім платю... Якесь знакове лице... Де я єї бачив?... Хто вона?...

Під образом підпис: «Олена Х... яко *Madame sans gêne...*»

Так, знаю єї тепер... Приглядаю ся єї лицю. Так — ті пристрасні черти лица, сей кокетний погляд артистки знаний мені не тільки з театральної дошки, але й з купецких вистав. Тут бачив я єї в усяких уборах, в усяких позах. Фотографи, рисівники, малярі заробили за неї, за єї гарну постать не мало гроша... Але не все лише від неї...

Добре єї знаю, тоту артистку з божої ласки...

На гадці снує ся історія її життя, яку ви- читав в літературно-артистичній часописи, а да- лі й почув у столиці.

В місяці, в котрім замовкає соловейко — в пору кохання і горяча — уродила ся вона в малім німецькім місті. В пятнайцятій весні сво- його життя вже була на сцені, незабаром збира- ла багаті лаври і — золото від дирекцій теа- трів, від почитателів її таланту і красоти.

Грала ролі веселих — наївних коханок. З перед сьвітла кінкетів перенесла сю ролю і в своє житє. Знала її добре. Вистудіювала.

Любили ся в ній великі люди суспільної гієрархії, на голові деякого з них блищала ко- рона.

Насичена славою в своїй вітчизні — при- їхала шукати триумфів над синій Дунай.

Знайшла їх і приступом здобула собі серця вибагливої публики.

Своє серце віддала — комуж би? Хто зро- зуміє артиста скорше, як не самаж артистична душа?

Віддала серце і руку товаришови в сьвя- тині Мельпомени.

Перед Богом, перед сьвітом стала єго дру- жиною. Перед вівтарем власних сердець прися- гли на вічну любов. Обоє присягли...

І ніхто не сьмів розірвати ланцухів, що їх вязали. Ніхто!...

Чи вона не знала, що в її серцю мешкає лихий демон пихи, охоти присьвічування блеском дорогих алмазів, вуж-сатана, що вигоняє прародичів з раю?...

Прикро стало їй, що неначе відчужили ся поклонники, хоть они все були. Але вони не слали богатих дарів, вони не сипали підлесних слів, не приближували ся до її будуару, не слали Амора до неї від себе в залицянки...

Спокійне жите — брак блиску — брак любовних авантур — заказаних овочів — пустка!

Отже треба самій притягнути когось... Си-ломіць — коштом спокою власного серця, коштом своєї слави і його — мужа слави і — власним стидом. Побіда! Побіда!... Блеск, богацтво — все те мусить прийти, вона сего хоче...

Зловила в свої сіти жида — хоровитого, нелюбленого у сфері, до якої належав, але богатого банкира, що трясє біржами, титулованого, декорованого заслужено й незаслужено...

Прекрасні коні, блискучі повозки, послуга в ліберії, підплачені дитирамби в пресі — все те її...

Заплатила їх власним стидом, прелестями і щастем серця, що для неї било...

Набаб посів усе, його низьким гонам і чванковатій вдачі було сего треба...

А там біль — зломане щастє і — прозаїчний кінець сумної історії — розвід...

Про тоту історію знає сьвіт, та своїм звичаєм мовчить, а коли й воркне, то се ні трохи не мішає великоміскої ідилії щасливої пари коханців... А вона тепер славлена «Madame sans gêne»!

— — — — —

Нинішня ковбаса мені не смакує. Тьфу! Мав же би мій жолудок так нагло зіпсувати ся? Я син народа, що має здорові, струсині жолудки!...

Химерна думка!... Тота ковбаса зі зьвіряти — ніхто не заперечить. Ми єї споживаємо, не чуючи відрази ні жалю... Зьвіря!... Чиж тота зьвірина богато ріжнила ся від тіві красної — блискучої — усьміхненої ляльки?...

Очайдушна думка! Грішна тота уперта думка!...

А прецінь она, тота животина, догоджувала своїм інстинктам так, як могла і о скільки могла. А тепер нам служить — мясом...

А тота красна — всьміхнена — не служить собі і — собою?...

Ні, се несмачні помисли — дикі — нездалі — грубі... Їм...Але ковбаса таки не смакує...

Відень, 21. XI. 1899.

Довірочна нарада.

Землякам у Відни — присвята.

Члени товариства «Купа» дістали від свого завідателя записки на довірочну нараду, що мала відбутися о 7. годині вечером в ресторані «під зеленою козою». Вже десь коло 8. години сего дня стала заповнюватися простора комната ресторана прибуваючими членами, а $\frac{1}{2}$ 10 ої почалась нарада: отже зовсім точно.

Тимчасовий завідатель приспаного невзгодинами та внутрешною борбою товариства «Купа» відкрив збори ось якою промовою:

«Товариші! Нині важна, уважаєте, епохальна у нас нарада. Се бо рішаєть нині, уважаєте, чи наша «Купа» має остати й на дальше «Купою», чи має, уважаєте, щезнути з лица землі. (Чолоси: Го! го! «Купа» буде на віки «Купою»!) В тій справі прошу забирати голос. Дневного порядку не приписую зовсім, бо гадаю, уважаєте, ще порядним людям не треба приписувати порядку. Отже й станемо обговорювати нашу справу без порядку. Хто з товаришів зголошує ся до слова?»

— Товариш Петровський встає, «кріпить ся» вином, відкашлює, обтирає уста серветкою і говорить:

«Панове! Я уродив ся в році... в році 1800, — чекайте не переіняйте-бо, коли я говорю — слухайте! — в році 1849, отже памятаю не одну важну подію в світі. Тому то й думаю, щоб ми роздумали над тим, чи ми можемо думати про задуману думку відреставрованя нашої «Купи»... (Голоси: Рация є! славно!) Отже по тій резонній причині на основі того всього, що тут будемо думати, я думаю, що по моїй думці було би добре кинути думку про відреставрованє «Купи», а звернути ся до гадки заснованя нової «Купи». — Панове! я ходив до рускої гімназії і вмю говорити по руски, длятого не можу згодити ся на те, щоби ми відкидували всяких членів, котрі суть неприхильними нашому народови і бажали-б єго спродати. Нам не ходить о те, кого ми маємо у себе, лише о те, щоби ми мали! (Голоси: славно!) Тому то я не можу згодити ся на се, щоби засновано нову «Купу» і ставлю внесене на заснованє иншої «Купи»! Я скінчив».

Настає «сензация», опісля крик «славно» й оплески. Завідатель дзвонить, щоби було тихо; більшість членів виймає й свої дзвінки, принесені з дому, й дзвонить також.

Завідатель кричить: «Панове! тут нема похорону, щоб ви тут видзвонювали! Втихомиріть ся»!

Член Дубовеньський: «Але тут загальні — довірочні — сьвітлі збори!»

Член Грицьків кричить: «Вільність слова! Ми в конституційній державі, ми Русии, а не якісь Китайці!»

Член Байкевич: «А ви Грицьків, не говоріть тут про китайський чай, тільки мовчіть! Розумієте?»

Член Дубовеньський: «А ви Байкевич не перепиняйте, най «мовця» говорить!» Сказавши тоті мудрі слова, паде в крісло.

Предсідатель: «Панове! Бачу, що я не можу до вас так добре дзвонити, як би треба, тому уступаю з мого місця і пропоную тов. Пястуківського предсідателем нинішнього збору. Він потрафить лїпше дзвонити, голоснїйше кричати й енергїчнїйше накликувати до дневного порядку,

Голоси: «Йосифович най буде предсідателем»!

Предсідатель: «Але-ж, панове, змилуйте ся! Тов. Йосифович така сама сметана, як я. Хто хоче, той нас і злиже!»

Голоси: «Пястуківський най буде предсідателем! Всї за ним»!

Підносять ся в гору руки з виїмкою руки члена Біляка, що сидить і міцно над чимсь роздумує.

Пястуківський сїдає на місце бувшого предсідателя, сей на єго. Голоси: »славно»!

Новий предсідатель дякує за таку гарну почесть і говорить даліше так:

«Нинішня справа є дуже поважної натури, тому трактуймо єї розважно, зі строгою консе-квенцією. Я буду старатись уважати, щоби хід нинішнього збору приновлював ся зівсім до наших потреб. справа нашого товариства є частиною національної справи загальної.

Член Грицьків: «Ми не маємо нічого спільного з загальною справою, наша «Купа» є спеціяльна»!

Предсідатель: Пане Грицьків! Я тепер говорю, — ви слухайте, своє мудре слово скажете, опісля... Ходить тут о те, щоби зажадати рахунку від людей, що вели наше товариство, довели єго до погібелї моральної і матеріяльної...

(Член Байкевич: «Покрали гроші! зрабували нас!») так, так... отже ми з ними довжні стати до ока і зашитати, яким правом тоті панове, станувши у керми товариства, заподіяли єму таку кривду, а потому відцурались і виступили. До тепер они не одержали абсолюторії зі свого урядованя, тому мусять скликати загальні збори і здати перед нами рахунок зі своєї діяльности. В тій справі відкриваю дискусію.. член Полякевич має слово!

Член Полякевич говорить: «Панове! Тоті, що покрали — се нужденні злодії! Їх всюди п'ятнувати як таких, але я не згоджую ся на те, щоби против них виступати. Се дуже чесні лю-

ди! Тільки належало їм дивитись у руки, а тоді з певністю були би не вкрали нічого! Я сказав».

Предсідатель: »Член Байкевич має голос»!

Байкевич: «Я вже тринадцять разів просив о слово і єго до тепер не отримав. Через те я не міг сказати дуже важної справи! (Голоси: Скажіть же тепер! просимо!) Я тепер вже забув, (голоси: шкода!) але скажу, що я був не в однім товаристві і знаю, що то значить мати голос». — Сідає.

Член Дубовеньський говорить без дозволу. «Хто патріот, повинен спомагати рідну торговлю. Я маю склеп з вуджениною і мене повинні земляки спомагати. А хто в мене купує? От хиба лише тоті люди, проти котрих ви і я нині ставмо за знищенє «Купи». Тому я рішучо застеріаю ся проти повставаня на тих людей»!

Предсідатель дзвонить і кричить: «Тишина панове, говоріть уже раз порядно, розєажно, до річи»!

Член Грицьків: «Я чув, що у нашого давного голови і єго помічника устроєно гарний бенкет, на котрім не було нікого з нас. Чому? Бо нас не запрошено! А як треба їм було «гонорів», то й липли до нас. Тому я ставлю внесєнє, щоби їх покликано до одвічальности (голоси: за той бенкет?) і друге — щоби уложено плян відреставрованя нашого товариства, котре — вправді непотрібне — але—але—ну, оло для нас ладне!

Крики «славно».

Член Йосифович: «Товариш Грицьків сказав несподівано мудре слово, одиноке сего краснього вечера. Я прихилююсь до него зівсім!»

Предсідатель: «Хто ще забирає голос в тій сираві?»

Голоси: »Всі, всі, всі!»

Предсідатель: «Але-ж, панове, се-ж ще не голосованє! Питаю: — хто забирає голос?»

Крики: »ніхто, ніхто!»

Предсідатель піддає внесенє члена Грицькова під голосованє; внесенє переходить одногосно.

Предсідатель дякує членам за такий живий уділ в сегоднішнім зборі, за мудрі наради; хвалить тактовне поступованє членів «Купи» і затираючи з вдоволення руки, сідає на крісло й допиває останки пива.

В сій части встає один з членів «Купи» і деклямує нагодовий, дуже гарний стишок, що кінчає ся словами:

«Різник вола най ріже, а клініка трупа — а наша славна „Купа“, буде вічно... купа!»

Грімке «браєо» й «славно» заступають поетови лавровий вігець..

Відень, 14./4. 1889.

Пролетар.

(Образець з улиці).

Се новочасний пролетар веселої наддунайської столиці. Образ єго знайдете в кождім підручнику до натуральної історії з низшої гімназії.

Числять єго до четвероногих.

Богато з єго родини зажило в добрі, то і вигляд їх змінив ся. Одна частина їх буває звичайно малого росту, з коротким волосем відзначає ся слабим розвиненєм того місця, котрим їсть. Тота частина має велике щастє до сальонів богатих дам і панів. Спить у панських покоях, вдихає запашну воню дамских будуарів, пересичених наскрізь всякими парфумами. А найбільше вже подобають ся ті божі сотворія старим, повялим красуням і вдовицям. Харчує ся всякою стравою, починаючи від білого хлібця, добірної вудженини і печених умисно в тій ціли медівників, аж до цукорків, подаваних білою, пеценою ручкою.

Визначає ся полохливістю, браком відваги і частим занепадом на здоровлю.

Друга часть — то сотворіня рослі, спашені, як воли під заріз. Перебувають найчастійше в холостяцких комнатах, де величає ся їх поважнозвучним іменем „Льорд“, або пригадуючим троянську війну „Гектор“, або ще инакше. Страва тої другої частини так само добірна, як і в першої, тільки вимірена відповідно єї силі і ростови.

Оба тоті роди живуть — як сказано — в добрі, в розкоши.

Про те не знає, або коли знає — то не докладно — наш пролётар.

Але він знає добре те, що ранісінько має встати і, не умившись прилично, забирати ся до склепового візка, до якого єго припинає двоногий пролётар, що в натуральній історії носить імя чоловік, homo sapiens.

Той другий — двоногий пролётар, як наділений ласкавими небесами даром глибшого думаня, є пролётарем, що кермує візком, инакше сказатиб — дає напрям дорозі, котрою мають оба розвозити річи склепаря, фірми; той перший має тільки тягнути. Більше нічого...

Біжить, котить ся візок по міському бруці. Четвероногий пролётар підбігає весело, тягнесь єму дуже легко, бо сили ще сьвіжі.

Від часу до часу підгукує собі — може побачив другого такого самого пролётаря, доброго знакомого, покиває на здоровканє тим членом тіла, що зове ся у него хвостом і бі-

жить дальше. Звичайна робота і звичайна монотонна пісня.

Хотя монотонна, але сильно голосна, бо четвероногий пролетар сильніший від своїх перших і других згаданих свояків: ріст у него середний, товщі нічого, все мязи — вироблені, сильні — загартовані на спеку і холод...

Час до часу втихне туркіт візка, він останавлиє ся перед склепом або заводом, в котрому складає ся частина везеного товару. Двоногий пролетар підкладає свому четвероногому товаришови яку стару шмату під необуті ноги, сей лягає, відпочиває і — думає. Хибаж він має про що і хибаж він може думати?

Думає по свому: чи довго він тут відпочине; чи далеко керниця, щоб охолодила зимною водою єго майже горіюче тіло; чи далеко обід; чи єго двоногий товариш не зіпсує собі під вечір гумору і чи не стане єго поганяти копанцями в бік, як діє ся майже що дня?

Над усім тим роздумує голова пролетаря.

Другий пролетар вийшов уже зі склепу. Женуть дальше. Візок трохи лекший.

Сонце пече, бо горяче літо. Наш пролетар вихилив з рота язик зовсім безжешадно. Він знає, що тим чином позбуває ся краплистого поту.

Біжить дальше. Ось на щастє кирниця, що при ній трамваєві слуги напувають коний. Двоногий товариш здіймає скопєць з візка, набирає

води, дає четвероногому пити. Ах, з якою любов'ю хлеще він тоту воду!

Вона переливає ся так приємно спаленим горлом, біжить до кишок. Ціле тіло огортає солодкий холод..

І ще раз набирає добрий товариш повний скопець води — хлюсть! Бррр! потекла по всьому тілі пролетаря, охолодила... Дуже, дуже мило...

Злюще сонце злизало незабаром своїм пекучим промінем-язиком тоту благодійну холодність з його тіла.

Але він про те не дбає. Ось-ось те місце, де їх очікує спочинок і — обід. Так — він добре знає се дороге місце. От вони вже й тут. Товариш-чоловік вступив у шинок, з котрого чути голоси заїдаючих обід і сопух напоїв. За хвилину він є у ринці (яку вони все з собою возять як дуже потрібну в дорозі посудину), повно саламахи зі шкварками.

На! обідай!

Четвероногий пролетар працює язиком, горлом і хвостом, котрим покивує з вдоволення... Коло него працюють так само інші, ту їх спільна станція.

Прецінь то таки добре мати такого пана, що дає їсти, — гадає четвероногий пролетар. —

Правда, що робиш і робиш, аж кости гнуть ся, але в інших і того не має! І обід і вода і спанє — се-ж просто сама прелесть!...

Товариш на двох ногах зів свій гуляш, випив пиво, запалив цигаретку і вийшов до свого товариша на дворі. Сей полизав єму руку, подякував чемно за обіг і — гайда! в дальшу дорогу...

Вечеріє. Оба пролетарі сильно примучені. Двоногий пролетар лютий на четвероногого за те, що і сей умучив ся. А сей бідачиско тягне, скільки змога. Навіть цілий божий день бігати було би тяжко, не то ще тягнути напакований віз. Гай, гай! Але мусить...

Починає ся звичайна історія: штурканє, копанє ногами...

Четвероногий пролетар не віддає рівною мірою. Він сего не робить ніколи, він тільки скавулить. Навіть укусити не може, бо каганець на зубах...

Єму не вільно встїкати ся навіть.

Сей шпорт полишає він своїм щасливим «фаміліянтам».

Він звичайний здоровонервний, многострадальний, маломовний, майже опущений пролетар...

Цікавий вид!

Склеповий візок — звичайний собі. При ньому запряжений четвероногий пролетар. Другий пролетар сидить на скраю хідника — спітний, блідий...

Нарід снує ся хідником за своїми справами гонячи; дехто погляне здивований на сидячого,

більшість не звертає на него уваги. Се хорий послугач склеповий.

— От мені й кінець незадовго, — думає бідака, — хорий я, хорий! Жінка.. діти... Шкода світа, шкода! Не нажив ся...

Потускли очи, згасло останнє світлице гадки «шкода світа! шкода 30 зр. місячної плати, шкода!» Повернувся боком, приліг до за-порошеного хідника, сам одітий порохом... Гавкнув єго товариш при візку, порушився нетерпеливо, звернувся до свого керманича, шарпнув за витертій рукав, ще раз загавкав, заскавулів відтак став гірко-гірко вити...

Вив, вив, вив...

Застановила ся товпа прохожих, приступив сторож публичного безпеченьства.

Двоногий пролетар не жив...

А сей усе ще плакав своїм жалібним тьном.

Неживого взяли на ратункову стацию, живого пролетаря з візком — на поліцію, а звідтам до пана...

Він все ще вив.

Може й відчував своїм чутєм, що і він колись так упаде, як єго двоногий товариш, та по нїм не заведе такої голосної скарги, жалю, болю ніхто, ніхто, бо він... собака, звичайний пес-пролетар, що тягне склепові візки у веселій наддувайській столиці...

Відень, 1898.

В ЛАВРОВІМ ВІНКУ.

(Елегія по літераті).

Taka to bywa zapłata
Niejednego literata:
Po śmierci mu wszyscy każą,
A za życia jeść nie dadzą.

(Жулковський „Momus“).

Стало ся — я вмер... Тиф голодовий мене замучив на смерть, я почимчикував у могилу спочивати. Сумовитий ангел страдальців повів мене в рай. Я навіть бояв ся тамтуди рвати ся, гадаючи, що для руских літератів нема й на тому світі раю...

А в моїй вітчині задзвонили у великі дзвони по моїй душечці-небозі. В часописях — на першому таки місци — випечатано посмертну звістку. Декотрі з них показали ся в чорних, жалібних обвідках. Всі посмертні згадки ридали менче-більше на одну нуту: «Ось і знову нова могила на широкій дажбожій землиці. Нині рано довідались ми, що Стефана Терпиголода не стало між нами... Сумна — страшна се вістка, але правдива... Умер — ні! не умер — упав борець, добрий син Голодоморя, упав, як пристало лицареві чесному, великому... Поліг з пра-

пором у руці... На незарослу ще могилу кидаємо грудку землиці і кличемо: Земля тобі пером!»

Пізнійше наступали житеписи. Всякі подавали, що хто знав, або що було до вподоби. Обробляли мене на всі боки. Приписували мені, небіщикови, такі химерні спосібности, про які мені й не снило ся на цілому житю. Один приятель написав такий трюгаючий «некрольоґ», що я й розплакав ся, читаючи его в раю.

Були й такі, що вилляли серед горячих сліз на мою могилу — ще й горячийшу — жовч. До них належали мої найбільші друзи за житя. Один добачив у моїх творах декадентизм тай оправдував его моїм немов то надмірним нахилом до жіноцтва і пива. Другий признавав мені безперечний талант, але в поезиях знайшов — мізантропію. Третій оправдував се дивацтвом, в яке я мав попасти — на его думку — послідними часами. Інший ще доглянув за богато соли і перцю і т. д. Найприхильнійше заговорив про мене мій — ворог.

Але що-ж мені по всіх тих мудрих і немудрих оцінках? — Я тішив ся тим, що душа моя в раю! Голоду не чую, дрімаю гарненько. Іменно — іменно при читаню того всього «риданя» я попадав у смачненьку дрімку. А товсті німецькі літерати аж боки собі зривали, дивлячись, як то дрімає худий, виголоднілий голодоморський письменник.

Третьої днини — в ранці рано — дивлюся на землю — а там парада, що аж га! Се, бач, віддавали мені послідну прислугу. Хор питомців присьпівує, дяки ревуть «послідное цілованіє», аж серце крає ся. Сам цвіт голодоморської інтелігенції зібрав ся на мої похорони, а народа й не почислиш. Мої «тлінні останки» сховило шістьох жвавих парубків і таскають на плечах, тїшать ся, що тягар... не великий.

От, ціла громада вже й на кладовищи. З посеред товпи виступає якийсь стрункий літерат і виголошує (зовсім не по літерацки!) довгу, патетичну бесїду.

Хто се? Якийсь, подобає, знакомий, та ніяк не пригадую собі, хто се... Ага! пізнав его по цвітистій річи. Се-ж преці мій старий приятель! Ледви й пізнав его. А прецінь я перший представив его панні Музі, бо переполоханий хлопець почитав єї нишком-тишком, не зважаючи навіть станути перед єї ясним личком... А тепер — він поет! Став було писати «віршики», а такі-то солоденькі, масненькі, що аж в душі нудило читати їх, а всі любовні. Як жабочка в ставку весною — так він рохкотів цілими днями до «ясних личок, рівних брів, дрібних рученят, солодких (!) серденят», аж вкінци й найшов собі любочку — ну, тай — як пристало доброду, лепському кавалірови — оженив ся, увінчавши сю важну в своїм житю подїю стишком на вінчанє. (Мене навіть не зволив запросити на весільну забаву!) Тепер він поет:

на імянини жіночки — пише, на родини — пише, на хрестини — пише, всяку, кажу вам, пригоду в своїй сім'ї описує, а терпеливий папір і ще терпеливіший редактор «Смолоскипа» дзвонить его вірші, трубить его славу в ерихонь-ську трубу... Ну, вже преці скінчив. А то аж нудно було слухати его речі!

От тобі й на! Висуває ся другий, щоби мене обмовляти. Сей «благую часть ізбра» в життєвській борні. Він також мій бувший друг, — але се вже поет на цілу губу. І живе ся ему гаразд. Правда, кажуть, понатягав дуже своїх любок, але се лиш материяльний бік, ми глядїм краще на моральний бік его особи. Творчість незмірима! І в лїберали і в клерикали і в радикали і в антісеміти і фільосеміти і в москвофіли і ще инші «іти» тай «філи» залітають его твори. Тільки «ітів» і «філів» помістити в одній тільки голові — се-ж геніяльність! Ну, тай геніяльно-ж він про мене... бреше! Хай йому кат!...

Чи тоті бесіди вже не покінчать ся нині?... Ні!... От ще один двигает підготовану фігуру на поблизьку могилу, щоб наряд побачив его сумовите — себ то з жалю — лице. Се член товариства «Промінь», того самого патріотичного товариства, котре за мого ще життя не хотїло надїлити мене — схорованого тоді літерата — допомогою з фонду для артистів і літератів. І через него я й дістав ся до раю...

Вже й не хочу того чути, що сей заговорить про мене..

Прецінь кінець параді!...

Накидали на мою могилу копу лаврових вінців. Можна би ними замістити цілу оранжерею... Гей, гей — думаю собі, коби то я був мав за життя стільки ярини, не був би спішив ся до раю!...

А скільки ту лент! Можна би сьміливо урядити два крами стяжок на львівській Зарва-ниці...

По цілій параді зійшло ся охоче брацтво на похоронний комерс, себ то на поминки. Брязчать склянки, тарілки, ллється пиво і вино за упокій моєї душі, на вічну мою славу, яко славу народу... Народе, а я вмер з голоду!...

За пару днів відбула ся поминальна служба божа в одній сільській церкві. Се за мою душу.

Сивий пан-отчик сказав до народу:

«Моліться, дітоньки, за покійника! Се був добрий дух, ваш приятель! Через те й нераз він зазнав лиха, недолі, попав у злидні і вмер у злиднях»...

А люд говорив шів шепотом: «Со сьвятими»... і молив ся щиро. І не одно око залилось сльозою...

Я стояв в горі — в раю, втираючи очи, що забігли сльозами.

Надійшов св. Петро:

— Чого ти все на землю тай на землю дивиш ся? Час про неї забути. Може-б ти ще раз полетів там гарувати?...

— Полетів би, сьвятий угодниче!

— Полетів би? Та до кого і для кого?

— До люду і для люду, небесний ключниче, пішов би я жити. Він стоїть того. Пішов би жити і ще раз — з голоду вмерти...

Відень, 1896.

ПАН СУДИЯ.

Пан судия Параграфович нині не «в доброму сосі».

Прийшов в хату червоний, гей бурак, а злість так і вибивалась на його товстім лиці. На вид його аж переполохалась молода, ще чепурна собі куховарка.

— Що панови стало ся? — прошептала сама до себе. — Певне мали неприємну справу в суді з яким очайдухом-розбишаком... Ой, Боже милий — кажу-ж я — сьвіт перевертає ся до гори ногами... що раз то більші крадіжи, розбої, різанина... Чисте пекло!... Мати ріже дитину, дитина вбиває маму... Ой чорні, чорні душі людські... правду повідають пан судия...

Підчас того монольогу куховарки переніс пан судия свою поважну, підготовану фігуру до їдальної комнати. За хвилию стояв на столі обід. Але пан судия ледви що трохи покушав то се-го, то того, тай забрав ся в комнатку, в котрій часто-густо в саму пізніську ніч пересиджував за судовими паперами. Усїв на крісло. Та роздраженні нерви не давали йому спокою, спону-

жували до руху. Розбурхана кров багла утоми. Став проходжувати ся по хаті.

На дворі шаліла-бісилась буря та метала градовими кульками об вікна. Громи били, блискавки раз-у-раз прорізували оловяно-сіру заванісу хмар...

— Гм, гм... чого хотять ті люди від себе, від Бога? Чому все ще живе те каїнове племя та в теплій крові братній купає свої руки?... Вічні неспокої, вічні кривди, вічні убійства... О людскости, людскости, коли ти вже спочинеш та обмиєш закрівавлені нігті рук своїх та з чола зітреш п'ятно розбійника?

Ось як говорив до себе пан судія.

— От нині — сказав він, остановивши ся перед вікном, — нині мав я ще один страшний, страшний примір каїнового злочину. Жінка, ну, що-ж — слабе сотворіне, жінка — вона убиває! Пімста єї досягла давнійшого любимця, що любив, а потому зрадив. Ну, звичайна історія!.. А як вона шалено кидала ся підчас розправи! Єго я убила, казала вона — бо не могла дивитись, що живе він, зрадник; він, що забрав моє щастє, мою долю... Через його вчинок я попала в погорду у сьвіта, у людий. Всі мене цурались, покидували ся мною... Пішла я служити... Горе горе! бідній, самотній пониженій жєнщині — горе! У нужді я жила і ховала біль свій на дн серця глибоко... Аж недавно — недавно, я не памятаю коли, ви знаєте коли — бачу: він іде зі своїм маленьким синком. Ото-ж маєте! Іде по-

перед вікна тої хати, де я служу... ступає так пишно, гордовито, гей князь який, цїсаревич... А коло него єго малий синок!... Іде з своєю дитиною, а де моя? Згинула, згинула марно! А він тимчасом взяв собі богачку і покинув мене, зрадив!... Люди сьміяли ся з мене, а тепер ще він має з мене собі жартувати?! . Кров ударила менї до голови, забило ся серце... То ти, кате, що мене кинув в недолю, в пропасть; ти, що потім вже оком ласкавійшим не глянув на мене; ти сьмієш менї на поругу і біль ходити поперед моє вікно! Се буде месть за дитя моє! І я схопила сїкач і вибігла і... дальше.. ви знаєте, що стало ся... Судїть мене!... Судїть справедливо!...

Пан судия перейшов ся пару разів по комнатї. Лице його палахкотїло горячкою.

— І ми єї засудили, засудили, як належало за вбїйство засудити. Правда, один із судиїв присяжних, мїй давнїйший знакомий, сказав менї по розправї, що „*summum ius — summa iniuria*“, що треба було зважити мстиви, котрі піхнули єї до злочину, але я сему перечу: мотив мотивом, а злочин злочином... Колиб так бавити ся в душевну аналізу, то ми знайшли би мотиви у найбільших душегубцїв, що жадали-б облекшення кари.. Ні таки!... Що чорна душа — то чорна ..

Пан судия був сильно роздразнений... Голова його розболїла. Поклав ся на канапку, підсадивши під голову подушку. Хотїв успокоїти

ся, відогнати сі думки, що непаче мари скакали в єго душі... Заплющив очи...

А на дворі все бісилась шалена буря...

Пан судия видимо успокоїв ся. Невдовзі чутно було рівне, монотонне сапанє. Пан судия заснув.

І снить ся сон йому. Бачить велике, гамірне місто. У нїм ходив він до школи; тут він і на виділ правничий записав ся. Бачить себе веселого, молодого студента на четвертому році прав. Чуприна в гору, пісня на устах, свобідненька думка в серцю. Ні, ні, в молодім серцю є щось більше..

Он там на улиці, з краю, невеличка каменичка. Одно віконце — послїдне з ряду — отворене. З него виглядає головка біла, легоньким румянцем облита, як майська рожа. Золотими кучериками вітерець повіває. Голубі очка глядять в один бік улиці: дівча когось вижидає.

І дівча задумалось, схилило головку.

— Може не прийде — прошептали малинові усточка, личко облялось смутою...

І пан судия бачить дальше: у вузенькій, та чистій комнатці сидить молодець лїт дваццяти кількох, при нїм може шіснаццятилїтна дівчина. Над столом, похилена над роботою, сидить старша вже жінка. Журба і слїд перебутих терпінь відбивають ся на єї лиці. Пан судия пізнав молодця, пан судия знає, хто тота дівчина і хто тота засумована жінка.

Літа минають. Молодець вже й покінчив студії, вже й авскультантом у тім великім, гамірнім місті. А все він до дівчини ходить, а все вона його виглядає... — Люблю тебе, — говорить часто — бо ти бідна, а така добра. Ти моя на віки! Вір і сподівай ся: дістану «рангу», — а тоді, тоді ми на віки з собою жити мемо!...

Аж ту инший образ стає перед очи пана судії. В малім, провінціональнім місточку баль, гучний, веселий баль. Молодець з великого міста гуляє весело. Товаришка його худа, видекольтована панночка завертає на него кокетно очима. Се дочка поміщика, панї з роду, велика риба...

І пан судия бачить дальше: молодець з великого міста стоїть на шлюбному коврі з худою, видекольтованою панною — присягає їй супружу любов, а вона йому... Сьвітло в божому храмі горить-палає, співає вивчений хор «многая літа»... Аж ось ціле товариство виходить з храму, бо важний акт скінчив ся... І тільки сьвітла й щастя того...

Серед сумерку похмурих днів бачить пан судия зміну: в його комнатах чорні, жалібні киреї. Се панї — панї його померла, а сліду за нею нема, тільки дві білі стяжечки, нашиті на кляпах сурдута. Се конечно — для сьвіта...

І картина змінє ся. У великім місті жие знову той давнійший молодець, тількиж він тепер славить ся: пан судья. Чотирнайцять літ минуло з того часу, як він тут проживав і до

білявки ходив та любив ся. Чотирнайцять хвиль для щасливих і тількиж віків для страдаючих. Кількож то справ розсудив він і мудро і справедливо — усьо по параграфам...

І лице пана судії крізь сон споважніло. Між тим нова картина зявила ся йому перед очи.

Тихо-тихесенько присувалась до його комнати якась мара. На руках єї телїпало ся щось немов річ, немов животина. Мара наблизилася. Виразнійше зарисувались черти єї худого, вибляклого лица. А були то черти рівні, хороші, немов одной з богинь божескої Гелляди. Худа рука простяглась до лежачого. Пан судия пізнав тую мару.

— Чого хочеш, Галю, чого хочеш? — крикнув він крізь сон.

— Я прийшла тебе убити! Кривопійце, кате червоний, лютий! — застогнала мара.

— За що, за що хочеш мене убити? — аж закричав пан судия. — Чим я винуватий перед тобою?

— Мовчи, негіднику! Ось моралїст! ха, ха, ха, ха! моралїст! Увесь сьвіт направляв би на праву дорогу, а сам грішник манівцями блудить!.. Я приходжу, я мушу тебе убити... Смерть за смерть — ти знаєш, ти признаєш таке право... Диви: сеся мертва дитина... чия вона? чия вона?... Твоя і моя, пекольна душе... Доти ходив, доти обіцявав, доки й лиха не заподїяв. А тямиш, тямиш ти, що обіцяв мені? Тямиш?... О

дияволе!... Мати умерла... не пережила сорому доньки... я остала в погорді... Як бідна швачка заробляла я на житє собі тай для дитини... Заробляла тай плакала, бо ти не приходив, ти поїхав далеко, ти призабув... Доки молоде і гарне було моє личко — доти й заробітку було. Така сама молодіж, як ти колись — самі вітрогони, давали роботу, думаючи, що удасть ся їм уведену, заблудшу людину дальше уводити... Але я вірила тобі, надіялась, що приїдеш... Чесною була, як тільки обезславленій можна звати ся чесною... Лице старіло ся, марвіло... Борозди повипікали ся сльозами на мойому лиці... Поволи призабули про мене люди, роботи не стало. Не було з чого жити і чим кормити дитину. От вона — умерла — умерла... Глянь... о!... о!... Які дрібні кісточки, яке нужденне тіло! Чогож я з тобою говорю? чого? Або ти розумієш мене? Або знаєш, що то біль нещасливої, уведеної, зганьбленої, погордженої матери?... Ні, кате, не розумієш!... Не всім доля однаку пісню співає.. Ти мого страшного нещастя не відчуваєш... Ти може здивуєш ся, що прагну тебе убити? Га, га, га! Наївні! Коли пекло палить груди, якжеж тут бути ангелом?... Ти мені пекло сотворив... І чого ви мудрі, ви моралісти так дивуєте ся, що убійство ширить панованє? Колиб ви етично жили, то й лиха не булоб на сьвітї... Кривда жадає пімети, бо кривда творить муку, а від муки душа умирає, шаліє... Чуєш, чорте, шаліє, шаліє, шаліє!...

Ось ніж!... на тебе кате... Гинь і пропади, сатано, земля най під твоїм трупом западеться ся! Крикнула страшенним голосом мара і встромила ніж у груди пана судії...

На небі залопотів страшенно грім, а пан судия прокинув ся. Правою рукою держав ся за груди, блудними очима водив по комнаті.

Зірвав ся на рівні ноги.

— Ах, який страшний був той сон, який страшний! — сказав сам до себе.

На дворі стало єще темнійше, але в душі пана судії прояснило ся...

На другий день пійшов відшукати давнійшу любку...

Знайшов єї — на цминтари в далекім, глухім куточку, в могилі...

Львів, 10. липня 1894.

„КАЗЕТА“.

Мов казочний лицар дрібного калібру — мов передпотоповий мастодонт який з'являється у пам'яті моїй образ того мужа невеличкого, вічно засмарованого і вічно запитого; завсє готового до співу і до лайки, як і до взнеслої проповіді на тему міського і суспільного порядку, а ще краще непорядку; рівно завсє готового до Демостену рівних подвигів на почві високолетної і далековидої політики отців мого славетного родинного міста.

Таким у своїй малости — великим, у нікчемности — взнеслим бачу його все еще.

Колиб він був скінчив яку школу, то був би, сказати-б по горатинському, «видрапав ся на пана» і тоді пропалиб цінні перлини його краснорічivosti на все. Пропалиб бодай для мешканців Горатина, для його курий, гусий, качок і, з респектом кажучи, доморослих фрайїцузів.

Колиб він був скінчив яку школу, тоді був би став може чимсь нікчемним в очах Горатинців: був би став поетом-сатириком. А й тоді пропали би були безслідно чарівні

цвѣтки родимого горатиньського стилю, яким пестило ся неодна коротке й довге горатиньське вухо.

А так — він до високих шкіл не лазив, по гімназіях також не розщипав ся, то і став порядним чоловіком без того і своїм газдою.

Тільки любив пити. Та не який благородний трунок любив пити наш незабутньої пам'яті Пододозьо — ні, він заливав, мовляв, палку самою сивухою. Вона давала йому резон, була невсихаючим жерелом його вітхніня. Запоморочений нею міг собі пригадати, що було йому потрібне. Як тільки демон алькоголю поклав на його очи свою чародійну заслону, тоді він крізь неї бачив, мов крізь зачарованій скла і уста його розливали струї великих слів. В таку врочисту хвилю ставав на однім з горбків горатиньського ринку, найрадше на однім з його обильних с'мітників, і починав свою проповідь.

— Жиди, — кликав Пододозьо, — маю до вас мову... Чи ви розумієте, що то значить маю до вас мову, чи ні?...

Жиди збирали ся довкола бесідника і казали з кштинами: Слухаємо, просимо!

— Ви є дуже порядні люди, ви жиди, хоть ви жиди нехристи... Ая... У вас христинин сї бодай зажичить як треба, заставить сї, а такі як треба поставить сї. Бодай вас усіх вирвало, ая!...

Жиди кричать нетерпеливо: Чого кажете, аби «вас вирвало» Га? На що таке глупство

кажете? Га? Панє Пододозьо, таже ви преці мудрий чоловік! Фе, стидайте сї!

— Абисьте знали, жи я сї такі встидаю. Далїбуг! Бо ще сї вмю сгидати, а ти єден з другим то і Єзуса укоронованого продавєс і такі не встидаєш сї! Пек тобі на твою голову і осина, жиде плюгавий!

Жиди плюють на него: Тфі, ти паскудний гой! Нащо так кленєш? Бодай тобі фрас!

— Тихо жиди! — гремить приказуючим голосом Пододозьо. — Тихо, ша, авї мру-мру! Я ваш бог! Жиди, я ваш бог! Бо я на вас працюю, а ви з мене шкіру стягаєте!

А жиди і сиравді немов хотїли стягати шкіру, хапали його звичайно на такі слова за руки, понихали кулаками в плечі і стягали зі сьмітя на иньше «чистїйше» місце, а далї й проганяли проч.

— Іди геть! Марш! Ти инє хазер,*) ти дурне пододозьо! А цю, а цю!

Як небіщик Магомет мусїв утікати з Мекки до Медини, так наш проповідник спасав ся «бігством» перед нетвердими, але численними кулаками жидів геть у инший бік міста; там, де стояла церква. Тут він зупиняв ся, здіймав поважно з голови річ подібну до капелюха і до шапки заразом, перехрестив ся і починав «з кінця».

*) свинка.

— Жигнаю сі перед тобою церковньо сьвята, що тільки муки винесла від тих людей. Не хотять слухати правди цибухи-жиди. Я їм кажу, що я їх бог, а вони мене женуть. За правду все так. Або то неправда? Тажи я їх утримую, тажи якби не ми католіки, то щоби з них було — га, скажи сьветий кшижу паньский? Га?... Ой, правда. І ти наша сьвета церковньо багато потерпіла! А вот той Кроцкий твій старший брат, навіть сеньор — а вот як він тобі служив, Матко боска!

— Доти служив, служив, аж доки гроший в церковній скарбоні не стало! А видите! А три доми поставив, як каменяці, тай хто єму що зробить! Сьвета Матінка не піде до сонду тай не заскаржить, бо то сьвета! Ой добре то обкрадати сьветих! А тоті „братя“ то таки не обізвуть сі, боять, кав, богачьи... Таке то в нас! Най преч сі каже!...

Міщани ідуть на ринок або й з ринку до своїх хат, стануть, послухають, що Пододозьо «таляпає», посьміють ся, порадують ся широкими, мовляв, «урізає» котрому з ворогів добре тай ідуть до своїх хат.

— Пододозьо тримає нині казане під церквою! — не забуде ні оден сповістити другого.

— Ага, видієм єго, як тримає казане до жидів. Мусіли нагнати, бо зачинає перед церквою з кінця...

— Тóму всьо вольно. Хто му що зробит? Упе сї тай кричить, що му слина принесе на язик...

Пододозьо набалакав ся добре з церквою, потому вивалив на неї очи як баньки, і вкінци похнюпив їх у землю, мовчав, немов надслухуючи, чи не відповість йому що та Матенька боска, за якою він перед хвилию так по кавалїрски вступав ся. Але поважна сьвятиня божа мала величавий вид спокою і вимовної мовчанки. Тому Пододозьо завернув в инший бік: перед міський уряд. Тут пригадав собі, що бурмистр міста єще старий кавалїр. І от захотїло ся йому дати пану начальникови міста пару слів поуки.

— О, видиш! А ти єще не мав часу до тепер оженити сї? Чи то так файно, чи то так людски? Диви сї, кождий з нас має свою жінку, а ти не! Чи то так випадає? га, скажи! О, диви сї на мене: Я собі пан! Маю дома жінку і діти і хату, отто — ще яку хату! Як каменицю! А жінка мене слухає, як ксьондза. Дуже мене поважає, дуже.. Гадаєш, що мене хоть раз коли набила, як я прийшов п'яний до дому? Де там! Яж преці у неї господар рахую сї! Преці роблю, працюю... Не так як ти, що хиба трохи пюром шкрібати умієш...

Звичайно мало хто звертав увагу на те, що Пододозьо балакав. Вигляне часом сторож публичного безпеченьства у своїй автономічній роґативці через браму, всьміхне ся тай іде далі в

глуб подвіря. Але орації горатиньського Демостена не все були такі невинні і такі поучаючі. Іноді було в них за багато соли, вправді не античної, але родимої таки, горатиньської. Тоді треба було такий живий дневник конфіскувати. А діяло ся те найзвичайнішим і найпростішим способом під сонцем. Поліцай приступав до Пододозя і питав ніби чемненько:

— Перепрашаю вас пане Пододозю, чи не малиб ви охоти нині спати у нас. Маємо новий тапчан, дамо вам сьвіжої води і замкнемо, аби вас хто не зрабував нам. Добре? Я вас запроваджу...

Поліцай робив звичайно рух, що ніби то хоче запровадити проповідника до міського арешту. Пододозь ображав ся звичайно дуже і кликав у сьвятім обуреню:

— Що? мене хочеш брати до гарешту? Мене? а знаєш ти, хто я є?... Я горатиньський бургер, знаєш ти то, чи не знаєш? Бери такого як ти сам! Знаєш? Я маю в дома своє лужко і воду — то собі піду до дому, як сі мені схоче. А пек тобі! Ото нещастє! На всі люди тай на всі жиди! Ну, чи видїв хто таке?... Ци я тобі що винен, ци що? Ци я кого образив, ци може ударив? А лотер якийсь! А тьфу!...

Пододозь спльовував і все посував ся назад; поліцай слухав його чемностий зі стоїчним спокоєм, гідним такої справи. Віддаль межі проповідником а поліцаєм ставала щораз більшою, врешті «бургер» зникав зівсім з поліцає-

вого горизонту. Зникав, бо мав преці ще дві стації.

Ішов наперед під дім сьвященника. Тут рідко коли кинув яке слово більше крилате, звичайно стояв пару мінут, покиваючи мелянхолійно головою і посував ся, заганяючи порядні качки, ід домови міського дяка. То була одна з важних стацій.

Горатинський дяк уходив за вченого в книжній мудрости. Сам він чванив ся, що знає «неодно». Його авторитета не міг якось знести Пододозь, хоть корив ся по тверезому перед дяковим гепїєм. Впрочім не можна було його ніяк посуджувати о суперничу зависть. Ні. Він його не любив, бо не любив.

— Ага, ту мешкає той мудрий, той Саламон, що мудрійший, як саламонові кауці! А де ти тої мудрости набрав? Овва! Чи не при пуцovanню черевиків? Га? Вмієш багато язиків, чую, га? Щось якби «гайта, вісьта, вїо і птру!» А ще більше не ласка? Ти лежуне!...

І знов сипала ся розгульна каскада слів бистрих, як гірські потоки на неповинну дяківську голову. Пододозь говорив що раз то енергічнійше, доки не вбила його енергії сама дякова жінка, що надходила звичайно з водою і зливала нею обильно розгорячену голову бесідника. Дячихи, а зглядно зимної води, він не любив і тому втікав, що міг, а з ним прогомонували послідні слова обиди дяківської чести.

В політику наш Пододозьо не бавив ся ніколи на цілому свому пятихрестиковому життю. На що йому було політики?

— Циж то не вишестко єдне, — мудрував він, — чи Поляк чи Руснак? Всі ми ідного Господонька діти. Тільки, що Поляк ци там по ученому лацінник має грубого і великого ксьондза, а ми трошки тоньшого. То вишестко єдно! Той грубий — бо всьо сам поїдає, а сей гейби делікатнійший — субтельнійший, як то кажуть, бо мусить ділити ся з жінков та синами та паннами... То-що. Все свої клопоти з жінков... ой клопоти..

Тут звичайно оглядав ся, чи не стоїть де його власна жінка, аби потому дома не відплатила за ті слова. Бож до неї він відносив ся звичайно з приналежним поважанєм. Тож і тепер не призабув додати:

— Гадаєте, що я ту говорю про мою рідну жінку? — питав окружаючих його жидків і роззявів міста Горатипа. — О ні, бронь нас Боже! Моя жінка — порядна кобіта! О ні..

— Або кажут, що Поляк в лїпший, як Руснак... Чому? Що ходити може чьисом у лїпшим сурдуті або що. Всі ми з єдної глини зліплені. Пан Біг, як сотворив чоловіка, не казав: ти будеш Поляк, а ти Руснак! Ні, не казав... Тому ми єї повинні любити, як братя... як сестри... Дивіт на жидів. Як вони єї тримают всі купи. Га? як, за позволеньом безроги. Ая... з них берім собі приклад..

Не був сильний в політиці, тому сходив з Поляків і »Руснаків« на жидів і кінчав, звісно, утечею з одного горбка сьмітя на другий, протилежний.

Раз тільки запустив ся в глибшу політичну дискусю. Був то час, коли горатинська Польонія стала собі заводити „Сокола“ й асентирувати до него всяких польських і непольських мольців. Замість патріотизму огорнув усіх до тепер спокійних горатинських жильців латинського обряду якийсь шалений шовінізм, що гнав їх зі стихійною силою до роздору з руским населенем города. З тої доби почали ся тяжкі ворожнечі й доноси до староства й суду на деяких людий, які були в очах розполітикованих псевдопатріотів міщанських «твардимі Русїнами, москалями, гайдамаками...» Маленькі хлопці, ученики горатинської штуби, бігали в кракусах і рогативках і висьнівували на втіху всему горатинському мирови такі пісні, як: *Płynie Wisła, płynie; Bartoszu, Bartoszu! Jeszcze Polska nie zginęła!* Люди здвигали раменами і говорили, що Поляки роблять бунт, лагодять ся до повстаня. При тому пригадували собі сумної пам'яті для Поляків події послїдних обох повстань, коли то мужики ловили на приказ староства зголодованих і збідованих польських повстанців.

Пододозьо дуже був невдоволений такою новиною. Дуже часто розмовляв він на тему грядучої Польщі зі своїм сусїдом, що вмів читати і писати, і прийшов до переконаня, що во-

но всьо непотрібне. Свої переконання, як звичайно, сповіщав всьому горатиньському сьвіту.

І за те потернів, потернів несьвідущий сердега за справу народню, яку понимав у своїй химерній голові по свому.

Перша кара, що його спіткала, не була ще така страшна.

От, вертаючи раз до дому з ринку, де дав собі порядно духа, заганяв собі взірцево качки. Се не було би на разі нічого нового. Те нове зявило ся в виді малого хлопяти, що йшло в конфедератці зі школи і співало: *Płynie Wisła płynie!*

Пододозьо видивив ся на нього як на яке чудовище, а там і став зі всїх сил кричати:

— Гвавту, ратуйте люди, хто в Бога вірує! А дивіт но, ци видав хто, ци слихав! А то вже рогаті діти родять ся в нас у Горатині! От чуд, чуд який!

Люди позбігали ся.

Пододозьо хопив шапку хлопчини, який надаремне кричав зі всїх сил: дай ту, ти дурни Пододозьо! Не відзялесь чапкі? Пододозьо обертав єї на всі боки, приглядав ся і кричав свої уваги, що сил стало.

Люди реготали ся.

Аж тут надбіг з якоїсь хати пан писаряна якийсь — велика риба в малому, провінціо-нальному місті — і відібравши йому шапку з рук, ударив Пододозя в лице й по карку і крикнув:

— А ти вепшу мерскі! Не відзїш, же то патриотична чапка? Же то ржеч сьвента! Я ці дам!

Розігнав ся до него. Пододозьо втівав, очу- нявши з похміля. По дорозі дістав пару штур- ханців. Ніхто за нього не вступив ся, всі довко- ла стояли і з правдиво баранячим спокоєм гля- діли на «уціск Поляка пшез Русїна» в практиці.

Пододозьо до суду не обжалував за бите, бо знав, що справа з конфедераткою булаб для нього випала фатально.

Але паньску ласку собі зятимив. І то ста- ло ся другим його нещастєм.

На латиньский новий рік станув собі, як звичайно, на однім з горбків горатиньского рин- ку і кричав:

— Пани мої дрібненькі, що хочете робити кривду людям... Пани мої, маю до вас мову. Вінчую вас з тим новим роком, аби вам крив- да наша лїзла боком, а щастєчко животами і зубами і носами... Оттак я вас вінчую...

Товпа реготала ся.

Він побачив, що потрапив під вї смак і став вінчувати дальше, повторяв майже те са- ме, а все до панів. Аж надійшов якпїсь мало- міський панок, обидив ся і пішов до магістрату. Звідси виделєговано аж двох поліцаїв на такого розбишаку, як Пододозьо. Настала шарпанина. В супроводі хору виючої і свистячої товпи тя- гнули поліцаї свою жертву до арешту за образу панів. Проповідник зіпрів по дорозі, обороняючи

свою незалежність чи так вимріяну горожанську нетикальність. В казні набрав немало кулаків, а що було в ній зимно, то перестудився і захорів на запаленні легких.

Перевезли до міського шпиталю, не хотів ту лежати. — Я маю свою хату! — казав. Перевезли його до хати.

Не видержав, попросився зі світом. Не плакав за нічим і ніким, жалував тільки за жінкою і дітьми. Сеж були одинокі його приятелі.

На похороні його йшла п'яна водоношка жидівська і голосила: Ох такий кінець тобі, бідний чоловіче, казето ти наша! Вбили тебе пани, вбили, бодай їх кольки сперли!

По кількох сумних рефлексіях в тому напрямі відігнали її поліцаї від похорону.

Горатинську газету сконфіскувала свята земелька якось незадовго по рускім Новім році..

Пани, жиди, дяк і вся прочая зажили від тепер в незакаламученім спокою.

Чернівці, в лютім 1904.

Антихрист надходить!

— Кажу вам, Антонова, що кінець світа вже ось-ось. Добре то ксьондз наш у косьцолі каже. Люди, каже, уважайте, вже антихрист надходить! Вже він близько Галіції — ще тільки пару миль... Ви його не пізнаєте навіть, каже. Він буде в такій самій шаті, як ви, буде, каже, як ваш брат. Буде солоденько усміхати ся, буде мудрий, учений. Всього буде говорити, як з ксьонжки. Навіть буде удавати побожного, бо і до церкви піде і до косьцола піде. Уважайте людоньки, моліть ся до Матки боскої, най вас своїм шкапліржом окриє, оборонить!...

От так лепетала пані Томашова, жінка багатого собі міщанина славетного міста Горатина. Антонова, міщанка суха як тичка від хмелю поза містом, стояла з затисненими тонкими губами перед нею і слухала, покиваючи часом головою на знак цілковитої згоди з бесідницею. Оттак вони тут часто собі обсуджували всякі справи, що їх обходили, а ще частійше що не обходили.

Бо і щож було говорити, покінчивши всі покупки в «ряду» на місті. Сеж вічевий майдан для міщанських жінок.

— Або то неправда? — стала й від себе говорити Антоньова, — всьо правда, якби в біблії писав. Антихрист таки близько. Розпушта, п'ятика — якої не бувало. Або і тоті дівчата нивішні — як они строять ся. Повасаджують чупірадла, як кінські голови тай парада! За наших часів того не бувало! А скромність, а делікатність! Де-де-де!..

— Та я ніби не про то кажу, пані Томашова. Що мені там до того, як хто убирає ся! Най і гарасимову нужду на себе вбере — мені до того нічого. Любить ва себе затегати шмати — то най тєгне, як кому любо. Але я маю вичу справу на оці. Мій чоловік, як знаєте, займає ся політиков...

— Ого, та чому не знаю! Читає преці ґазети і на виборах все за своїм голосує... Чому не знаю?...

— Отже, видите, він читав в ґазеті, що того Гнатковського сива відіравили з урженду...

— Ов, відіравили? А то файс! То вже не буде Гнатковска так задирати носа до гори. А то було — анї не приступай до неї... А то добре!..

— Але чикайте, най домовлю, Антоньова. Ну, він був якимсь професором чи щось, кажуть при лаціньских школах, чи десь. І, вважаєте, за-

чев робити бунтацію межі учнями против великих панів, проти Поляків.

— Овва!

— Ая, такий вам мудрий! Такої філософії навчив ся. І тому его вигнали. Преч, кажуть, як їш паш хлїб, то тримай з нами, а не з Руснаками смердячими! А хочеш з Руснаками, то йди — бриндзю бий так, як вони! І вигнали. І вже не дістане більше місця не то що в цілій Галіції, але навіть у цілім паньстві. Таке ему Поляки зробили...

— Тсс! — дивувала ся Антоньова і нащурила вуха. — А щож він тепер пічне? як кажете?

— Та він тепер ту в Горатинї! Колись то приїхав. А тато й мама і сестра ще вийшли на колію по него, а звідтам привезли свою потїху аж фіякром до дому!...

— А дивить які! Буде собі їздити, буде, як не стане з чого жити. Ну, а видїлисте его?

— Та видїла, тай чоловік мій видїв. Та кажу вам — тота публіка така горда, що страх. Виглядає так, якби ще висше аванзував, а не був відправлений. Голову гордо несе, карк тлустий вам, як у вола. А навіть не здіймив капелюха передімною. Ніби не знає, що я обивателька собі тай три каменіці маю!...

— Ай, таки правда, — притакувала Антоньова, а на єї хитрім лиці видно було думку: ага, каменіці, що зі стаєнки на свинї зро-

блені. Як би не вербівський пан — то малабавсь фігу. Твій чоловік — виборчий фаґас, то заробив собі!

— А колисьто — вела дальше свою річ Томашова, — він мав якусь промову до людей в тій «хлопській» читальни на передмістю. То мій чоловік таки там був. Знаєте, цікава дитина, рад був знати тоту високу мудрість. І знаєте, що той Гнатковський казав? Він намовляв, аби Руснаки тримали ся купи, аби твердо говорили по руски... Ну, тай ми говоримо по руски, але не так, тільки по людски, трохи делікатнійше з польска, так, як Бог приказав... І знаєте — казав, аби не ходили до косцьола, тільки тримали ся церкви, як би то не єден! Бог був — польський чи руский! Алеж то бунт, то чиста революция, то повстане!...

— Ще бракує, аби сказав: ходіть люди тай ріжте!

— Ая! ще того бракує! Прошу вас, що єму шкодить косцьол? Було давнійше так, що ходили до косцьола, то і тепер ходять. Всьо єдно! А вкінци — з ким буду там у церкві стояти? З самими хлопами? Ще чого не стало?

— Але він тегне за хлопами...

— Та, кажу вам, тегне; все намовляє, аби твердо тримали сї. Таж то страх! Єго повинні взяти до цюпи за таке! То образа божа! А хлопипи і Руснаки з передмістя за ним! Аби они були такі мудрі, як мій чоловік, то би єму сказали: марш відси до Москаля, а ту Польца! Так,

як пани кажуть — так, як ксьондз у косцюлі каже. Мудльце сен, каже, за матке Польске! — Або він те розуміє?

— Та де? Та то антихрист, а...

Хотіла говорити далше, а тут і урвала, впяливши в оден бік очи. Здивоване і ненависть відбивали ся в них.

— Дивіть, дивіть! — шепнула Томашова до Антоньової.

На ринку стояв молодий Гнатковский і розмовляв щось живо з кількома селянами. Був торговий день, то і зїздили ся з усіх боків. Селяни були з вигляду статочні, слухали бесіди уважно.

— Тьфу! — плюнула Томашова в той бік і сім некол блисло в єї оці. Відвернула ся й пішла до своєї «камениці».

А молодий «антихрист» ще довго тут розмовляв, не відаючи як його «люблять».

І бунтував, бунтував, бунтував...

Рогатин, в серпни 1903.

Доньку віддали за-муж...

Була така добра, лагідна, як маєвий поранок і мала білість і невинність весняної рожі.

А в серці її жила любов до родини і до Вітчизни.

Родину любила вдячним серцем послушної дитини, чулої доньки, бо так її вчила божа наука і матінка і ще щось більше, що в ній самій тліло.

Вітчизну подивляла в її чудових казках і мелодійних піснях, пестила у своїй тихій мрії. І боліла дуже, як учула, що її Вітчизну зневажають вороги. Ворогів тих ненавиділа всею силою свого голубиноного серця.

Прийшла пора, коли сказала їй родина вибрати собі друга життя, бо так мусить бути.

Де він, той друг життя?

Цікавою мислею шукала його рожевими ранками своїх молодих днів, у фантастичних

сумерках меланхолійних вечерів, у розкішних снах дівочих.

Він мусить бути..

А коли мусить бути, то буде душею її душі і любовю її любови. Буде любити все те, що найвзнеслійше. Те, що вона боготворить...

Малий лан її життя був, не знайшло ся його такого, як бажала й віщувала.

Єї не взяла в обійми свої могутна Мамона, а сеж прецінь пані на царині малого місточка.

А вонаж сама прецінь міщанська дочка, то як їй без ласки Мамони?..

І жаліли її люди, родина плакала над нею, що діжде сивої коси.

Аж і знайшов ся він. Та се був чоловік з вншого сьвіта, його думка не знала солодоців її буяня понад хмари, його серце не прилягло до її ідеалів. Та він любив шалено її постать, доброту єї.

І мусіла йому подати руку на мандрівку життя, пійти з ним на стрічу сірих днів..

І виречи ся своїх снів — надій...

Та не вирве їй зі серця огню, що горить на вівтарі любови Вітчини, хоть він не син єї народу.

Він буде чоловіком.

Пішла з задуманими очима в сьвіт загадок.

Родина відотхнула. Донька пішла за-муж!

Він був чоловіком.

З брутальною жаждою став користати з

краси її постати й доброти її, бо був чоловіком.

А ще до того не був сином її народу.

То й не любив его і на огонь її любови,
що палав на вітвари Вітчини, виливав струї зобидливих слів, злоби, ненависти.

І вона почула, як съвятиню її зневажають і стала її боронити...

Але була тільки женщиною, то й не мала сили, енергії.

Була за благородна і тільки проливала жемчуги- сльози за втраченим раєм.

Тільки плакала...

А родина раділа: Не грозить їй сива коса — вийшла за-муж!...

Рогатин, в серпни 1903.

„ЕДУКОВАНА“.

(Спомин з молодих літ).

Гей, гей! Бодай-то святили ся тоті літа, що „їх“ прожив я в місті Б., ходячи пильненько в гімназію! Молойчик — шестеро волоса під носом, чуприна а la Байрон, око розпалене, часом з тліючою іскоркою мелянхолії, тієї то милої мелянхолійки, що так чаруючо ділає на сентиментальні підліточки з карміновими «дзюбками» і миленько заокругленими грудьми.. Гей гей! Жив я тоді книжками і любовю. Жив книжками — не значить се, щоб був я бібліоманом того рода, що-то чужі, «свиснені» книжки спродає в крамику «тітки» Ф., студенткої надвірної книгарки, — хрять мати Божа! — значить се радше, що книжки, випозичувані дуже скупенько в гімназіяльній бібліотеці прочитував я від дошки до дошки і скільки прочитав книжок, стільки й по собі наступаючих змін можна було запримітити в моім розположеню, у взаїминах з людьми. Ба, алеж було се „во время юности“, коли-то чоловік є ще

знаменитою губкою, котра всякає в себе всякі соки, що тільки єї попадуть ся. За пару літ я змінив ся і став шукати самотійно божого зерна. Так пташок, вийшовши з жовтодзюбих хвиль, кидає дорогу „живимого“ і стає власним „прокормником“, независимим, свобідним. Оттак я не перестав і на дальше жити книжками, але вже не тими книжками, подаваними зі шкільної бібліотеки протекційно, а великою немилою ба, пересадною печаливостю, ні — я став жити власним вибором, самотійно. Побіч того жив я — сказано — любовю. Дуже миле того життя, той »сон на рожах«, — але чи й рожа не має тернячка? Абож і те сонце — яке воно ясне, проміністе, воно животворне, а прецінь, прецінь тотя невдячна людскість (передовсім той неможливий рід астрономів!) відкрила й на єго щиті — плями. Отже й не дивно, що й ми н раз відкриваємо на тих наших „сонечках“, (довкола котрих вють ся цілі плеяди зв'їзд побічних, затуманених сателітів, пригріваючи ся то з далека то з близька, — і контузиї не виключають ся!), не диво — повідаю, — що і ми відкриваємо на них плями, бож преці вони близше нас, чим теє проміністе сонічко в горі.

Те життя любовю вимагало багато жертв і самопосьвяти, а до того не в кожного сила. Дульчінея повідає приміром: „Якіж то гарні рожі в огороді Г...! Коби-то їх мати, се чудеса природи!“ Панок чує тай гадає: «Ба, коби

мати! Але звідки возьмеш їх? Пан Г. не дасть хотьби й попросити. За гроші не продасть, бо то... пан. Забрати методом „фавстрехту“ — доволі небезпечно: пулицею ходять люди, можуть побачити, можна попасти в колізію з параграфами про „обнаженє огородів з оздоби“. До тогож похожає вулицею сторож безпеки в автономічній рогативці (оден з чотирнайцяти того рода мужів міста Б.) — знайдесь халена! А може пійти-б нічкою? Ножиці а руку, гайда — з Бодьом обо Софронком — се зуховаті парні. Підемо — наберемо!... Ага! Одно небезпечно: в огороді сидить при цвїтах сторож і стріляє... солею. Так солею! Не мила то справа — бути постріленим солею!.. Алеж для моєї Люні буде утіха, коли єї принесу рожі! Кілько рож, тільки поцілунків! Стоїть пійти!

Наш молодець таки рішив ся за всяку ціну відограти ролю модного Дон Кіхота. *Venit vidit, vicit* — і у ніг Дульчінеї зложив цвїти добуті з таким трудом і небезпекою. Тут наступили подяки такої натури, що нарочно їх не назву поіменно, щоби котрому з молодих читачів не стало тужно за тими признаками горячого чувства, коли їх доселі не зазнав або під сю пору постить. Досить сказати, що молодята не жалували собі — поцілунків.

Алеж то мене напав *casus gadativus*! Розбалакав ся, гей в радї державній або що найменче в галилейскім соймі на тему виборчої реформи. І то хто? — Я — не маючий на стілько

кебети і хисту до політики, що найслабший з наших батьків Голеччини і Голодоморя з нашим князівством бразилійським! (Титулятура ще нешевна!) Отже *in medias res...*

Жив я любовю, бо не хотілось мені бути виїмком. Предмет моєї любови — панна Фільця — був гарний зі всіх боків. Любились ми так, що і в піснях не почувєте про таку любов. Доказами нашої любови були огнисті поцілуї і ще більше огнисте кружляне крови в наших жилах, котре — цсмїж нами сказавши — не було нам так дуже на здоровле. Найзапальнійша наша любов скривала ся в листах, що їх ще й доси переховую в своїм архіві, напуваючи ся солодкою надією, що може знайде ся колись (що найпізнійше в ХХІ. віку) який ласкавий дослідник рідної словесности тай ужиє того біографічного матерялу до написання докладної моєї житєписи. Шкода лише, що не маю фотографії моєї бувшої Лаври. Але менше з тим!

Панна Фільця була дуже образована, чи як то повідала єї мамця, „едукована“. Читала багато, а ще більше заголовків знаменитих книжок проголошувала при кожній нагоді на память, чим — натурально — страшно «імщонувала» гімназьяльній молодежи, котра поза латиною, грекою і рівнянями о «х» невідомих, мала ще на полі літератури і прочих наук „Nn“ невідомих. Яким чудом ми полюбили ся — не знаю. Памятаю лише те, що подобали ся у мене: оригінальна „фізіс“ і „вірші“. Ах, бо

я вже тоді писав-складав вірші, котрі перелітали з рук до рук по б-ській кітлинї і в певнім прекраснім оці витиснули сльозу — не думай, злобний читачу, сльозу милосердя над тими „віршами“ — ні, сльозу співчутя з моїми героями, тими півстатувальними постатями, котрі я змальовував в молодечих творах.

Десь, що полюбила мене тота моя „едукована“. Раз — а було се на котрі розкішної травиці, серед золотоколосьх піль — попросила мене о „вірш“. Тоді-то написав я для неї ex abrupto чи инакше на колїні (генїї все пишуть на колїнах!) перший в житю особисто любовний вірш, котрий зачинав ся:

Тобі, щось все задумана, блїда,
 Як в небесах тота звїзда, —
 Тобі, що хочеш вїчно лиш любить,
 Що без любви не вмієш навіть жить..
 і пр. пр...

„Поезию“ тоту сховала „на серцю“ і обіцала вивчитись єї на память. Зараз таки виплатила готівкою капіталик, який звичайно побирають за такі річи молоді барди від своїх голубок... Добре було колись і те..

І жили ми як „птиці небесні“, як голубів пара. Вона, здавалось мнї, була воплощенєм ангельської доброти. Зі своїми „мудрощами“ не виривалась передімною ніколи; може не хотїла. В кождому разї було нам добре: я писав для неї вірші цілими копами, вона платила знов своєю монетою.

Довго вже тягла ся межи нами тота любов. Я привик до єї поцілунків і горячого пригортаня, як до насущного хліба. Без них ставало мені ніяково. Раз мамця запитала мене, що думат'о діяти з єї Фільцею. Я відповів, — як порядному „кавалїрови“ личить — не надумуючи ся, (деж там молодому чоловікови надумувати ся!), що думаю „поважно“ і зараз таки попросив о руку і серце, (котре вже і так захопив!) панни Фільці, тієї „едукованої“. Про яку небудь „мамону“ й гадки не було, бо Фільця була гола, як народно-руський фонд. З тої пори бував я в хаті обожаної в характері нареченого (recte: уреченого!). І плили нам дії солодко — кармельково. Моя Фільця читала і ставала щораз то більше'образована. Хто би був сказав, що ми коли розійдемо ся, тому був бим відповів — байка! А преці..

Раз — у великий піст — устроїли мої товариші приватну аматорську виставу. Мій товариш прислав до мене карточку, запрошуючи до уділу в тій виставі. Я прийняв запросини. Вистава відбула ся по двох неділях і вишала під кожним зглядом знаменито.

На другий день приходжу до моєї Фільці. Ов — зміна!!! Фільця прийняла мене холодно: ледво подала руку. Мамця подивилась на мене остро, відтак запитала:

— А де ж то, панцю, так бували, що не з'явили ся до нас вчора?..

— Я був на аматорській виставі. Сам на-

віть мав там важну ролю! — відповів я здивованій.

А мамця — скоч до мене.

— Пане! — каже — ви нас ошукуєте! Знаємо про все!.. А чого ви лазите до якоїсь циганки чи жидівки — Мельпомени? Так ділають чесні люди?...

— Алеж пані!... Звідкиж се у вас циганка чи жидівка, колиж я такої Мельпомени не знаю!?...

— Щооо? І ви ще сьмієте завдавати нам брехню і то в живі очі? Фільцю, подай-но карточку.

Фільця подала.

— Я знайшла єї оноді на помості по вашім відході; випала відай з кишені. Не думаючи, що маєте передімною тайни, я й прочитала — сказала Фільця.

На карточці стояло чорне на білім: «Товаришу! Знаю, що ти здавна вже любиш Мельпомену, запрошую тебе до себе в хату, поговоримо дещо на сю тему, а може й запросимо єї в наші пороги, що бувало давнійше і в Тебе. Здоров — улюбленнику музи!

Твій Богдан.»

Прочитавши ті слова, я розсьміяв ся гоме-ричним сьміхом.

— А, ви ще сьмієтесь?... Ну, дивіть ся люди... він ще сьміє ся!... — кричала мамця.

— А сьмію ся, поки є з чого сьміятись... — відказав я, заходячи ся від сьміху. — Таж се,

прошу панї, власне запросини товариша — старі запросини — до участи в виставці, таки у тій вчорашній!... Ха, ха, ха, ха!...

— Щооо??... А Мельпомена?... Чи се також аматорска виставка? — запитала мамця.

— Мельпомена? сеж муза-ошкунка драматичної штуки, спеціяльно-ж трагедії! — відповів я.

— Яяк?... Фільця про те не зналаб? вонаж преці едукована!...

— Слідно, прошу панї, що панна Фільця «нескінчено» едукована! Найже краще «покінчить» направду тоту едукацію! Моє поважане!..

Мамця і «едукована» єї донька «зробили великі очи». Я забрав ся і «пустив» любов в цимбали.

А пішло тільки — о «байку»!

Мої ви красні, образовані панночки! Читайте й ви часом і навчайте ся дечому навіть і з «мітольоґії», бо тоті старинні боги і богинї (тут не вважаю на першеньство дам божої породи, бож і самі боги носили ся так неетикетально, що аж фе!) — вони, кажу, мстять ся єще й нинї за те, що занедбано їх культ на землици — а месьть їх немила. Тому звага, панянки, пташата мої дорогенькі!

Львів, 1895.